

Sisekaitseakadeemia

Politseikolledž

Aleksandra Kirjušetškina

PS030

POLÜGRAAFI KASUTAMINE LUURES
(USA JA VENEMAA NÄITEL)
Lõputöö

Juhendaja:

Jaan Huik, PhD

Tallinn 2007

TÄNUAVALDUSED

Kõigepealt tänab lõputöö autor oma juhendajat Sisekaitseakadeemia kriminalistika õppetooli juhatajat – professorit Jaan Huik'i, kes on autorit toetanud ja julgustanud kogu lõputöö kirjutamise vältel. Professor on alati olnud autorile suureks eeskujuks ning abistajaks. Samuti tänab autor Sisekaitseakadeemia kriminalistika õppetooli laboranti Igor Hallast, ilma kellela oleks olnud väga raske lõputöö raames korraldatud uurimuseksperimenti reaalselt läbi viia. Eraldi tänu on veel uurimiseksperimentis osalenud inimestele, kes suhtusid tõsiselt autori lõputöösse ning kelle abi hindab autor väga kõrgelt.

ANNOTATSIOON

Lõputöö on kirjutatud 2007. aastal Sisekaitseakadeemia Politseikolledži üliõpilase Aleksandra Kirjušetškina poolt teemal *Polügraafi kasutamine luures USA ja Venemaa näitel*.

Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning selle maht on seitsekümmend kolm lehekülge.

Töö peamisteks märksõnadeks on polügraaf, küsitlus polügraafi kasutamisega, luure, vastuluure, välisluure, luureagent ja topelt-luureagent. Töö kirjutamisel on kasutatud venekeelset ja inglisekeelset erialakirjandust, õigusakte ja internetiallikaid.

Käesoleva töö uurimisobjektiks on polügraafi kasutamise otstarbekus luures töötavate inimeste usaldusväarsuse hindamiseks.

Töö eesmärgiks on käsitleda ja analüüsida polügraafi kasutamist luures Ameerika Ühendriikides ja Vene Föderatsioonis, vaadelda polügraafi kasutamise eeldusi, võimalusi ja puudusi luures, uurides Ameerika Ühendriikide ja Vene Föderatsiooni kogemusi ja praktikat polügraafi kasutamise osas ning jõuda järeldusele, kas polügraafi seadustamine ja juurutamine Eesti luures on vajalik ja otstarbekohane.

Uurimismeetodina on autor kasutanud uurimiseksperimenti, milleks oli polügraafi kasutamisega küsitluste reaalne läbiviimine luuretooks kandidaatide valimisel.

Eelkõige on töö mõeldud lugejatele ülevaate andmiseks Vene Föderatsiooni ja Ameerika Ühendriikide näitel polügraafi kasutamise eeldustest ja võimalustest luures, valgustades nende riikide kogemusi ja praktikat polügraafiga testimiste osas.

Analüüsides Ameerika Ühendriikide ja Vene Föderatsiooni seadusandlust ja praktikat polügraafi kasutamise osas ning viies läbi uurimiseksperimenti, jõuab autor lõppkokkuvõttes järeldusele, et polügraaf on üks parimaid vahendeid informatsiooni usaldusväarsuse kiireks ja

efektiivseks tuvastamiseks ning polügraafitest on hea abivahend kandidaatide luuresse tööle võtmisel ning samuti juba töötavate ametnike kontrollimisel ja topelt-luureagentide paljastamisel.

SISUKORD

ANNOTATSIOON.....	3
SISSEJUHATUS	6
TÖÖS KASUTATUD MÕISTED.....	9
TÖÖS KASUTATUD LÜHENDID.....	12
1. VENEMAA JA USA SEADUSNADLUS POLÜGRAAFI KASUTAMISE OSAS.....	13
2. POLÜGRAAFI KASUTAMINE LUURES	20
2.1. Polügraafi kasutamine luures Vene Föderatsioonis.....	20
2.1.1. Välisluureteenistus (Служба внешней разведки).....	20
2.1.2. Vene Föderaalne Julgeolekuteenistus (Федеральная служба безопасности е FSB)	22
2.2. Polügraafi kasutamine luures Ameerika Ühendriikides	24
2.2.1. Polügraafi kasutamine Ameerika Ühendriikide Õhujõudude Eriuurimise Büroos e AFOCI's (Air Force Office of Special Investigations, United States).....	24
2.2.2. Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuur (United States Central Intelligence Agency ehk CIA).....	26
2.2.3. Rahvuslik Julgeoleku agentuur (National Security Agency – NSA).....	28
2.2.4. Föderaalne Juurdlusbüroo (Federal Bureau of Investigation - FBI).....	28
2.2.5. USA Energiaministerium (USA Department of Energy ehk DOE)	29
3. VENEMAA JA USA PRAKTIKA POLÜGRAAFI KASUTAMISEST LUURES	32
3.1. Topelt-luureagent Ames (Aldrich H.).....	33
3.2. FBI kõrgametnik ja topelt-luureagent Robert Hanssen	36
3.3. Venemaa kodanik Svintsov	38
4. POLÜGRAAFI TESTITULEMUSTE USALDUSVÄÄRSUS	40
5. POLÜGRAAFI ARENGUSUUNAD USA-S JA VENEMAAL	44
5.1. Polügraafi arengusuunad Venemaal	44
5.2. Polügraafi arengusuunad USA-s.....	47
6. EKSPERIMENT	49
6.1. Testimeetod.....	49
6.2. Küsitluse polügraafi kasutamise etapid.....	51
6.3. Küsitlusega kaasnenud raskused.....	52
6.4. Testitavate isikute kehakeel.....	55
6.5. Polügraafitestimise käigus saadud graafikute analüüs	56
6.5.1. Esimese testitava isiku polügraafiga küsitlemise käigus saadud graafikute analüüs	57
6.5.2. Teise testitava isiku polügraafiga küsitlemise käigus saadud graafikute analüüs ..	59
6.5.3. Kolmanda testitava isiku polügraafiga küsitlemise käigus saadud graafikute analüüs	61
KOKKUVÕTE	64
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	68
KASUTATUD ALLIKAD	70
LISA nr 1	74
LISA nr 2	75
LISA nr 3	103
LISA nr 4	105
LISA nr 5	107

SISSEJUHATUS

Lõputöö ``Polügraafi kasutamine luures`` on sissejuhatav ja ülevaatlik uurimus kaasaegse Vene Föderatsiooni ja Ameerika Ühendriikide luureasutustest, edukast ning kohustuslikust polügraafi kasutamisest nendes ja polügraafitestimiste arengusuundadest.

Võitlus kuritegevusega on mitmetasandiline ning selle edukust määratleb juriidiliste, sotsiaalsete, tehniliste ja eetiliste probleemilahendite kogum. Veel hiljuti kutsus sõna ``polügraaf`` või ``valedetektor`` (tavakeeles) paljudes inimestes esile ebaadekvaatset reaktsiooni. Enamus ei saanud aru ega kujutanud ette polügraafi kasutamise seotud probleemide tõsidust ja raskust. Käesoleval ajal on aga vähe neid, kes ei tea, mida tähendab polügraaf. Kaasaegse polügraafi prototüüp leiutati Ameerika Ühendriikides rohkem kui sada aastat tagasi. Praegu on polügraafiga testimine USA-s tavaline tegevus. Polügraafi kasutatakse efektiivselt paljudes valdkondades, loomulikult ka luures. Venemaal töötab praeguseks hetkeks üle kahesaja polügraafispetsialisti ning Venemaa on üheks juhtivaks riigiks polügraafi kasutamise poolest (38:5-6). Nii Venemaal kui ka USA-s on polügraafiga testimine luureteenistuses kohustuslik protseduur, ilma milleta pole võimalik luuresse tööle saada ning sinna ka jääda.

Eesti on esimene Balti riikidest, kes on ilmutanud huvi polügraafitestimise suhtes. Alates üheksakümnendatest aastatest teostatakse Tartu Ülikoolis polügraafiuuringuid (33:18). Eestis puudub polügraafialane seadusandlus selle sõna otseses mõttes. A. Toomla analüüsis oma 2001. aasta diplomitöös ``Polügraafi kasutamise õiguslikke aspekte`` Eesti seadusandlust ning ei leidnud ühtegi polügraafi või polügraafiekspertiisi terminit (24:32). Polügraafi abil saadud tulemused ei ole kohtulikuks tõendiks. Ainsaks polügraafitestide läbiviijaks Eestis on olnud ja on ka praegu Sisekaitseakadeemia kriminalistika õppetooli juhataja, professor Jaan Huik, kes on ka selle lõputöö juhendaja. Põhiliselt tellivad polügraafitestimisi erafirmad, et kontrollida oma töötajate usaldusväärsust ja valmisolekut koostöök. Polügraafitestimiste tulemused ja hulk ei kuulu aga avalikustamisele. Polügraafi kasutamist luures käsitlev kirjandus puudub 2006. aasta oktoobri seisuga Eesti raamatukogudes pea-aegu täielikult, kuigi alates 1980ndate

keskpaigast on mujal maailmas avaldatud terve rida teoseid. Autor peab vajalikuks tutvustada lugejatele teiste riikide (Vene Föderatsioon ja Ameerika Ühendriigid) näitel polügraafi kasutamise eeldusi ja võimalusi luures, uurides nende riikide kogemusi ja praktikat polügraafiga testimiste osas. Eestis ei osata veel polügraafitestimist puudutavat valdkonda piisavalt väärtustada, kuigi tegu on olulise ja kaasaegse, paljude riikide luures rakendatava meetodiga.

Vastavalt Julgeolekuasutuste seadusele on julgeolekuasutusteks Eesti Vabariigis Kaitsepolitseiamet ja Teabeamet (40). Mõlemad asutused tegelevad vastuluurega, kuid pole andmeid polügraafi kasutamisest nende poolt. Eesti ühinemine Euroopa Liiduga tähendab seda, et tugevamate liikmesriikide luureasutusi, mis meie riigi kontrollile ei allu, ei takista enam miski Eesti Vabariigi territooriumile tulemast. Nii suurel ühendusel nagu Euroopa Liit ei ole mitte kunagi ka luuretegevuses ainult üks valitsev suund ja üks huvigrupp. Toimub pidev varjatud võimuvõitlus ning suurimaks võimuallikaks on informatsioon ja selle õigeaegne hankimine. Eesti turvalisuse ja julgeoleku tagamiseks, õigete inimeste luureridadesse võtmiseks ja spioonide paljastamiseks tuleks rakendada kaasaegseid kõrgefektiivseid kontrollmeetmeid, mille hulka kuulub ka polügraaf (39).

Mahukaim osa käesolevast tööst on pühendatud Vene Föderatsiooni ja Ameerika Ühendriikide luureasutuste polügraafi kasutamiskäitluse ja luuretegevust ja polügraafi kasutamist reguleerivate õigusaktide tutvustamisele. Samuti kirjutab autor mõnest juhtumist, kus topeltluureagente kas paljastati polügraafi abiga, või vastupidi, kus polügraafiga testimine ei andnud loodetavat tulemust ning agentidel on õnnestunud testi ilma kahtlusteta edukalt läbida ning veel aastaid luures töötada.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on jõuda järeldusele, kas polügraafi seadustamine ja juurutamine Eesti luures on otstarbekohane ja vajalik. Töö hüpoteesiks on, et küsitlus polügraafi kasutamise kohta on kaasaegne, kiire ja efektiivne meetod vajaliku informatsiooni ja õige uurimissuuna saamiseks luuretegevuses. Selleks analüüsib autor Vene Föderatsiooni ja Ameerika Ühendriikide luure- ja polügraafialast seadusandlust ja praktikat. Samuti kirjutab autor polügraafitestimise arengusuundadest nendes riikides ning polügraafiga saadud andmete

usaldusväärsest. Kuna lõputöö uurimise objektiks on polügraafi kasutamisega küsitluse vajalikkus luures, teostab autor uurimiseksperimenti, mis sarnaneb USA-s ja Venemaal korraldatava küsitlusega polügraafi kasutamisega kandidaatide valikul luuresse tööle võtmisel. Eksperimenti eesmärgiks on leida sobiv polügraafitesti meetod, katse reaalselt läbi viia ning järeldada, kes testitavatest isikutest oleks luuretoeks sobinud.

Lõputöö ``Polügraafi kasutamine luures`` koosneb kuuest peatükist: Venemaa ja USA seadusandlus polügraafi kasutamise osas, polügraafi kasutamine luures Venemaal ja USA-s, Venemaa ja USA praktika polügraafi kasutamisest luures, polügraafi testitulemuste usaldusväärsus, polügraafitesti arengusuunad USA-s ja Venemaal ning autori poolt läbi viidav uurimiseksperiment.

TÖÖS KASUTATUD MÕISTED

Järgnevalt defineeritakse ja seletatakse lahti lõputööd läbivad mõisted: polügraaf, küsitlus polügraafi kasutamisega, polügraafitest e polügraafitestimine, polügraafispetsialist, testitav ehk küsitletav isik, küsitluse initsiaator, polügraafi kasutamisega kohustuslik küsitlus, isiku nõusolek polügraafi kasutamisega küsitluse läbiviimiseks, polügraafi kasutamisega küsitluse tulemus, polügraafi kasutamisega küsitluse materjalid, luure, vastuluure, välisluure, spionaaž, luureagent, topelt-luureagent, psühhofüsioloogiline uurimus, sedatiivne.

Polügraaf

Tehniline seadeldis mitme organismi talitlust peegeldava näitaja samaaegseks registreerimiseks. Klassikaliselt on nendeks pulss, vererõhk, naha higistamine, mida mõõdetakse nahatakistuse muutumise kujul, hingamine. Kaasajal uuritakse ka aju biopotentsiaale, häält ja kõnet, kehaliigutusi jt. (1:5)

Võttes aluseks ``Föderaalse seaduse projekti polügraafi kasutamisest`` (``Проект Федерального закона о применении полиграфа`` (36) defineerib autor alltoodud mõisteid järgmiselt:

Küsitlus polügraafi kasutamisega

Mittetraumeeriv, inimese tervist ja elu mittekahjustav tegevuste kogum (ka polügraafitestimine), mis on orienteeritud küsitletava isiku käest saadud teadete ja andmete usalduväärsuse kontrollimisele polügraafispetsialisti poolt. Töös kasutatakse samas tähenduses mõistet polügraafiekspertiis.

Polügraafitest e polügraafitestimine

Polügraafi kasutamisega küsitluse põhiline osa, mis sisaldab inimese füsioloogiliste parameetrite registreerimist vastuseks esitatud küsimustele, esmetele või kujutlustele.

Polügraafispetsialist

Polügraafi kasutamise spetsialist, kes on saanud vastavat koolitust ja atesteerimist lähtuvalt Vene Föderatsioonis ja Ameerika Ühendriikides kehtivate õigusaktide nõuetest.

Testitav ehk küsitletav isik

Isik, kes läbib küsitlust polügraafi kasutamiseks.

Küsitluse initsiaator

Füüsiline või juriidiline isik, kelle initsiatiivil viiakse läbi küsitlust polügraafi kasutamiseks juhtumitel, mida näevad ette vastavad Ameerika Ühendriikides ja Vene Föderatsioonis kehtivad õigusaktid.

Polügraafi kasutamise kohustuslik küsitlus

Küsitlus, mis osutub kohustuslikuks testitava isiku ja küsitluse initsiaatori jaoks juhtumitel, mida näevad ette vastavad Ameerika Ühendriikides ja Vene Föderatsioonis kehtivad õigusaktid.

Isiku nõusolek polügraafi kasutamiseks küsitluse läbimiseks

Kirjalikul kujul fikseeritud isiku otsus polügraafi kasutamiseks küsitluse läbimiseks.

Polügraafi kasutamise küsitluse tulemus

Polügraafispetsialisti kirjalik kokkuvõte informatsiooni alusel, mis on saadud testitava isiku käest polügraafi kasutamise küsitluse läbiviimisel.

Polügraafi kasutamise küsitluse materjalid

Polügraafi kasutamise küsitluse tulemus, testitavale isikule esitatud küsimused ning nendele registreeritud füsioloogilised reaktsioonid, aga samuti audio- ja videosalvestused, mis on saadud testieelse vestluse, polügraafitesti ja testijärgse vestluse käigus.

Allikas ``Vene keele seletav sõnaraamat`` (Толковый словарь русского языка) defineeritaks alltoodud mõisteid järgmiselt (44:642, 292, 900):

Luure

Tegevused, mida teostatakse sõjaliste gruppide, üksuste ja vahtkondade poolt vaenlase kohta andmete saamiseks ning nende tegevuste teostajad. Samuti mõistetakse luure all organisatsioone ja asutusi, mis tegelevad teiste riikide ning nende sõjapotentiaali uurimisega.

Vastuluure

Spetsiaalsed riigiorganid ja –asutused, kes tegelevad teiste riikide luurele (organisatsioonid ja asutused, mis tegelevad teiste riikide ning nende sõjapotentiaali uurimisega) vastutegutsemisega ning selliste organite ja asutuste tegevus.

Välisluure

Luure, mida teostatakse välisriigis.

Spionaaž

Teadete, mis moodustavad sõjalist või riigisaladust, väljauurimine, kogumine ja riisumine eesmärgiga edastada seda välisriigile.

Luureagent e spioon

Salastatud agent, kes tegeleb spionaažiga

Topelt-luureagent

Luureagent, kes tegeleb spionaažiga tavaliselt kahe üksteise vastu vaenulikult häälestatud riigi heaks.

Psühhofüsioloogiline uurimus

Küsitlus, mida viiakse läbi tehniliste vahendite kasutamisega (polügraafid, arvutitehnoloogiad, audio- ja videosalvestus jt), mis ei kahjusta inimese elu ja tervist ning ümbritsevat keskkonda, eesmärgiga hinnata küsitletava isiku poolt teatatud informatsiooni usalduväärsust (41).

Sedatiivne

Rahustav, lõdvestuv (42).

TÖÖS KASUTATUD LÜHENDID

EPPA – The Employee Polygraph Protection Act of 1998 (Seadus töötajate kaitsest polügraafia testimisel)

APA – The American Polygraph Association (Ameerika Polügraafi Assotsiatsioon)

FSB – Федеральная Служба Безопасности (Föderaalne Julgeolekuteenistus)

AFOCI - Air Force Office of Special Investigations, United States (Ameerika Ühendriikide Õhujõudude Eriuurimise Büroo)

DOE - USA Department of Energy e DOE (USA Energiaministeerium)

USA – The United States of America (Ameerika Ühendriigid)

KGB – Комитет Государственной Безопасности (Riikliku Julgeoleku Komitee)

CQT – Control Question Test (Kontrollküsimuste test)

GKT – Guilty Knowledge Test (Süülise teadmise test)

NSA – National Security Agency (Rahvuslik Julgeoleku agentuur)

1. VENEMAA JA USA SEADUSNADLUS POLÜGRAAFI KASUTAMISE OSAS

Polügraafi kasutamine tööle võtmise ja teiste küsimuste lahendamisel nii era- kui ka riigistruktuurides on kindlalt paika pandud Ameerika Ühendriikides ning samuti on see reguleeritud ka Venemaal.

Venemaal ei ole käesoleval ajal polügraafi kasutamine keelatud. On olemas erinevad föderaalised seadused, normatiivaktid, reglemendid, juhendid, mis reguleerivad polügraafi kasutamist. Vaatamata sellele puudub otsene seaduslik regulatsioon polügraafi kasutamiseks erasektoris. ``Vene Föderatsiooni operatiiv-jälitusliku tegevuse seadus`` kehtestab polügraafi kasutamise Vene Föderatsioonis (1:10). Selle seaduse teises peatükis §-s 6 on kirjas, et ``jälitustegevuse läbiviimise käigus võib kasutada infosüsteeme, video- ja audiosalvestust, fotografeerimist, filmimist, aga samuti ka teisi tehnilisi ja muid vahendeid, mis ei kahjusta inimese elu ja tervist`` (3). Nende muude vahendite hulka kuulub ka polügraaf. Polügraafiga testimist teostatakse nii kriminaalmenetluses kui ka jälitustegevuses psühhofüsioloogilise uurimuse näol. Psühhofüsioloogilise uurimuse eesmärk on hinnata testitava isiku poolt antava informatsiooni tõepärasust. Psühhofüsioloogiline uurimus kuulub avaliku jälitustegevuse juurde ning viiakse läbi ainult testitava isiku nõusolekul (2). ``Vene Föderatsiooni operatiiv-jälitusliku tegevuse seaduse`` põhimõtete ja ``Vene Föderatsiooni kriminaalprotsessikoodeksi`` peatükkide, mis puudutavad ekspertiiside läbiviimist, analüüsimine tõestab seda, et protsessuaalsest vaatenurgast oleks võimalik polügraafitestimisele omistada iseseisva ekspertiisi staatus.

``Vene Föderatsiooni välisluure föderaalne seadus`` on vastu võetud 8. detsembril 1995. aastal. Vastavalt selle seaduse kolmandale §-le on luuretegevuse õiguslikuks aluseks ``Vene Föderatsiooni Konstitutsiooni seadus`` ja ``Föderaalne seadus``, aga samuti ka teised föderaalne seadused ja normatiivaktid, mis puudutavad Vene Föderatsiooni välisluuret. ``Vene Föderatsiooni välisluure föderaalne seaduse`` §-s 13 neljandas lõikes on räägitud sellest, et välisluure asutustel on õigus luuretegevuse eesmärkide saavutamiseks kasutada infosüsteeme, video- ja audiosalvestust, fotografeerimist, filmimist, tehnilistelt sidekanalitelt informatsiooni

hankida, aga samuti ka teisi meetodeid ja vahendeid, mis vastavad selle seaduse sama paragrahvi teise lõike nõudmistele. Need nõudmised on järgmised: luuretegevuses kautatavad meetodid ja vahendid ei tohi kahjustada inimese elu ja tervist ning ümbritsevat keskkonda. Järelikult välisluurejõud võivad samuti polügraafi kasutusele võtta, kui selleks tekib vajadus (5).

``Vene Föderatsiooni riigisaladuse seaduse`` paragrahvis 21 räägitakse sellest, et kodanike ja ametnike riigisaladusele juurdepääsu üheks tingimuseks on nende kirjalik nõusolek, et nende suhtes võidakse läbi viia pädevate organite poolt erinevaid kontrole. Üheks kohustuslikuks kontrolliks on ka polügraafiga testimine. Kontrollid sõltuvad andmete salastatuse tasemest ning nende eesmärgiks on riigisaladuse juurdepääsule võimalike keeldumise aluste väljaselgitamine, mis on ette nähtud ``Vene Föderatsiooni riigisaladuse seaduse`` §-s 22. Üheks aluseks on isiku selliste tegevuste selgumine, mis kujutavad endast ohtu Vene Föderatsiooni julgeolekule, valeandmete esitamine või isiku korraldavast kontrollist kõrvalehoidumine. Riigisaladuse kaitseorganiteks on vastavalt ``Vene Föderatsiooni riigisaladuse seaduse`` §-le 20 Vene Föderatsiooni julgeolekujõud, Vene Föderatsiooni Kaitseministeerium, Vene Föderatsiooni välisluurejõud jt. Vastavalt ülalöeldule rakendatakse riigisaladuse kaitseorganite suhtes polügraafiga testimisi. Isikuid, kes rikkusid ``Vene Föderatsiooni riigisaladuse seaduse`` sätteid, saab karistada vastavalt kehtivale seadusandlusele (6).

``Vene Föderatsiooni töökoodeksi`` järgi on tööandjal õigus sisse viia piirangud või teha eelistusi inimeste tööle võtmisel, lähtudes nõudmistest, mis vastavad töö iseloomule või riigiteenistusele. Selle seaduse 14. peatükis paragrahvides 85-90 on kirjas, et tööandja võib koguda töötaja isiklike andmeid, st informatsiooni, mis puudutab konkreetset töötajat ning on tööandjale vajalik seoses töösuhetega. Siia võivad kuuluda ka andmed, mis on saadud isiku polügraafiga testimisel (Holodnõi 2005). ``Vene Föderatsiooni töökoodeksi`` §-st 86 lg-st 1 nähtub, et töötaja personaalsete andmete saamine on vajalik tööandjale, et lahendada küsimusi töölevõtmisel, töötaja edutamisel ja karjääriredelil liikumisel, töötajate turvalisuse ja vara säilimise tagamisel. Sama paragrahvi neljandas lõikes on öeldud, et ``tööandjal on õigus saada ja töödelda töötaja isikliku elu andmeid vaid tema kirjalikul nõusolekul`` (7). Uue ``Vene

Föderatsiooni töökoodeksi`` kommentaari järgi on küsitlus polügraafi kasutamisega tunnustatud üheks kaasaegseks meetodiks töötajate valikul ja paiknemisel organisatsioonis (8).

Analüüsides vene seadusandlust, võib väita, et tänapäeva Venemaal on olemas tõsised ja õiguspädevad alused polügraafi kasutada ning ei eksisteeri mingeid õiguslikke tõkkeid laialdaste polügraafitestimiste läbiviimiseks töötajate valikul nii era- kui ka riigistruktuurides, samuti ka luures. Kas kasutada polügraafi töötajate suhtes või mitte, on pigem emotsionaalse iseloomuga küsimus kui õiguslik. Polügraafiga testimine on seaduslik vastavate normide järgimisel, millest üheks on näiteks töötaja või töökandidaadi kirjalik nõusolek. Testimine peab olema vabatahtlik ning kellelgi pole õigust sundida isikut polügraafitesti läbima. Polügraafiga Testimisel tohib kasutada ainult neid polügraafe, millel on vastav sertifikaat ning mis ei kahjusta testitavate isikute tervist ja psühholoogilist seisundit. Väga tähtis on kaasata tööle ainult neid spetsialiste, kes on läbinud vajaliku ettevalmistustuse. Ei tohi unustada seda, et testitavale isikule tutvustatakse enne polügraafiga testimist kindlasti tema õigusi ja kohustusi (8).

Liidripositsioon polügraafi kasutamise osas kuulub kindlasti Ameerika Ühendriikidele, kus iga-aastaselt tehakse üle miljoni polügraafi kasutamisega küsitluse. Polügraafi kasutamine on seal hästi reguleeritud nii era- kui ka riigisektoris. Polügraaf võetakse kasutusele töötajate valikul avalikus sektoris siis, kui vestlus, intervjuu, testid, psühholoogilised küsitlused ja muud meetodid osutuvad väheefektiivseteks või nõuavad palju aega (2). Polügraafitesti on aastakümneid kasutanud oma töötajate ütluste tõepära hindamiseks Luure Keskagentuur, Föderaalne Juurdlusbüroo, armee, õhujõud, merevägi, politsei ja teised ametid. (1:10) Vastavalt ``Julgeoleku otsuse 84. direktiivile`` (NSDD – National Security Decision Directive), mis on vastu võetud 1983. aastal, on polügraafiga testimine sisse viidud mõnedele riigiametnike kategooriatele. Direktiiv võeti vastu, et testida isikuid, kellel oli või kes pidi saama juurdepääsu krüpteeritud informatsioonile (2). Paljud föderaalised organid nõuavad, et tööle värbamise üheks osaks oleks kandidaatide polügraafiga testimine. Nende hulka kuuluvad Luure Keskagentuur (Central Intelligence Agency), Julgeoleku Luureagentuur (Defence Intelligent Agency), Narkootikumide vastu võitlev Agentuur (Drug Enforcement Agency), Föderaalne Juurdlusbüroo (Federal Bureau of Investigations), Rahvuslik Julgestusagentuur

(National Security Agency), Rahvuslik Luurekabinett (National Reconnaissance Office) (40). Samuti oli USA-s vastu võetud ``Salastatud informatsiooni võimaliku lekkimise korral kõikides juhtumites polügraafi kasutamist võimaldav seadus``, kus on selgelt kirjas polügraafiga testimiste läbiviimise kord, tingimised ning isikute kategooriad, kes on testimistele alluvad (2).

Erasektoris tehti nii palju polügraafiga testimisi, et nad väljusid kontrolli alt ning järgnesid hulgalised inimõiguste rikkumised. Seoses sellega oli 1988. aastal vastu võetud ``Seadus töötajate kaitsest polügraafiga testimisel``. Vastavalt sellele seadusele võib tööandja pakkuda töötajale läbida küsitlust polügraafi kasutamiseга ainult teatud juhtudel, millisteks on näiteks raha või hinnaliste esemete kadumine, millele oli töötajal juurdepääs; spetsiaalse uurimise läbiviimine, mis on seotud materiaalse kahju tekkimisega ettevõttele; tööandja põhjendatud kahtlustused, et töötaja on seotud vargustega ettevõttes, tuginedes tunnistajate avaldustele või dokumentatsioonis esinevate lahknevustele. Loetletud juhtudel peab tööandja esitama töötajale kirjalikku argumenteeritud teatise, põhjendades polügraafiga testimise vajalikkust (The Employee Polygraph Protection Act 2006) . Töötajale võimaldakse läbi vaadata kõiki testis esitatavaid küsimusi ning teatatakse tema õigusest katkestada polügraafitest igal hetkel. (The Employee Polygraph Protection Act 2006) Seadusesätteid ei laiene USA valitsusele, osariigi või kohalikule omavalitsusele ja nende allüksustele. Samuti ei kohaldata seda seadust kommertsettevõtetele, mis on sõlminud lepingu föderaalvalitsusega mõnede tegevusliikide osas (nt vastuluure), millel on tähtsust kodanike tervise ja turvalisuse tagamisel (10).

``Seadus töötajate kaitsest polügraafiga testimisel`` ei laiene föderaalvalitsustele, mis täidavad vastuluure funktsioone ja teevad polügraafiga testimisi Föderaalse Juurdlusbüroo lepinguosalistele töötajatele. Erandit moodustab ka Föderaalvalitsus, mis täidab luure või vastuluure funktsioone, kui see teeb polügraafitesti isikule, kes on palgatud või määratud töötama Rahvuslikus Julgestusagentuuris, Luure Keskagentuuris või Rahvuslikus Kujundus- ja Kaardistusagentuuris. Sama erand kehtib ka nende agentuuride lepinguosalisele töölisele ja isikule, kes kandideerib töökohale ning isikule, kes on määratud tootma, töötleva või ladustama tundlikku krüptoloogilist informatsiooni sellise agentuuri jaoks. Sinna hulka kuuluvad ka eksperdid ja konsultandid, kellel on sõlmitud leping mõne sellise agentuuriga või

kellel on leping mõne Föderaalvalitsuse osakonnaga, agentuuriga või programmiga, millel on juurdepääs ülisalajasele informatsioonile (11:16).

Küsitluse polügraafi kasutamise läbimise vajalikkusest teatatakse kandidaadile juba varakult, ankeedis või reklaamivoldikus. Lähtuvalt sellest võib kandidaat otsustada, kas ta tahab küsitlust läbida või mitte. Polügraafiga testimisele järgneb intervjuu testi tulemuste kohta. Samuti esitatakse töötajale või töökandidaadile testi tulemuste kohta arvamuse või järelduse koopia ning testimisel esitatud küsimuste koopia (10).

Pärast EPPA ilmumist oli USA Riigiministerium 1991. aastal sisse viinud ametliku ``Polügraafitestimise suhtes läbiviidava poliitika juhise``. Juhis räägib sellest, et polügraafitestimised on reglementeeritud USA konstitutsiooni ja seaduste, ``seadusakti Riigiministeriumi teenistusest`` ja EPPA seaduse poolt. Vastavalt juhisele on polügraafi lubatud kasutada kuritegude uurimises, töötajaskonna lubamisel salastatud informatsiooni juurde, vastuluure teostamisel, riigiministeriumi ametniku initsiatiivil ning ennast õigustaval eesmärgil, kui tema kohta on alustatud kriminaalasja, ameti- või vastuluure uurimine (12).

Ameerika Ühendriikides on iga osariigi tasemel oma seadusaktid, mis reguleerivad polügraafi kasutamist töö- ja teenistustegevuses. Näiteks New Yorkis on keelatud kasutada hääle stressianalüüsi tööle võtmisel. Georgia osariigi seadusandluses aga on ette nähtud kirjalike küsimuste esitamine teemade kohta, mida testitava isikuga arutatakse ja kooskõlastatakse vahetult enne testimist. Virginia osariigi seadusandluse järgi ei tohi püstitada küsimusi testitava isiku seksuaalelu kohta, va juhul kui talle esitatakse süüdistus seksuaalkuriteos. Kui polügraafiga testimisel rikutakse reegleid ja testitav isik on arvamusel, et talle tekitati moraalset ja/või vaimset kahju, siis on tal õigus pöörduda kohtusse (2).

Lühidalt käsitleb autor ka ``Ameerika Polügraafi Assotsiatsiooni Eetikakoodeksi`` ja ``Praktikastandardeid``. Ameerika Polügraafi Assotsiatsioon e APA loodi 1966. aastal. Sinna kuuluvad polügraafispetsialistid-professionaalid, teadlased ja polügraafide projekterijad paljudest riikidest. APA on suurim ja kuulsaim polügraafitestide läbiviijate organisatsioon. APA-l on välja töötatud 2 dokumenti, mille täitmine on APA liikmetele kohustuslik ja teistele

polügraafitestidega tegelevatele inimestele soovitatav (11:10). Nendeks ongi Ameerika Polügraafi Assotsiatsiooni Eetikakoodeks` ja `Praktikastandardid`. `APA praktikastandardites` on sätestatud nõuded polügraafitesti läbiviijale, testitavale isikule, vahenditele ja salvestusele, testi kohale ja tingimustele, ettevalmistusele, testieelsele praktikale ja arvestusele (Toomla 2001:10). `APA Eetikakoodeks` räägib testitava õigustest, polügraafitestide tulemuste põhjal tehtud järelduste esitamise standarditest, eksamijärgsest tulemuste teatavaks tegemisest, piirangutest arvamuste tõlgendamisel, testide piirangutest, tasudest, aruannete standarditest, teadaannetest, asjasse mittepuutuva informatsiooni avalikustamisest, testiteemade piirangutest ja APA enda järelevalvest polügraafiga testimiste üle (11:10). APA liikmed peavad austama polügraafitestile allutatud isiku väärikust ja õigusi. Testija ei saa teha lõplikku otsust testi tulemuste kohta, kui nad ei ole piisavalt selged ja kvaliteetsed. Testija võib tugineda otsuse tegemisel ainult polügraafitestiga saadud andmetele ning ei tohi teha järeldusi, mille tegemises testijal pole pädevust (näiteks anda järeldus testitava isiku vaimsest või tervislikust seisundist). Testitaval isikul on õigus katkestada polügraafitest või peale seda järgnev intervjuerimine igal hetkel.

Karistusena `Ameerika Polügraafi Assotsiatsiooni Eetikakoodeksi` ja `Praktikastandardite` rikkumise eest on ette nähtud polügraafitesti läbiviija liikme APA-st väljaheitmine, ajutine kõrvaldamine assotsiatsioonist, tema suhtes uurimise või tsensuuri algatamine (11:11).

Kokkuvõtteks võib autor väita, et polügraafi kasutamine on USA era- ja riigisektoris hästi välja arenenud ning samuti rangelt reguleeritud, et vältida inimõiguste rikkumist. Tänu `Seadusele töötajate kaitsest polügraafiga testimisel` keelati eraettevõtetes ära töötajatelt polügraafitestimise läbimise nõudmine. See ei laiene aga ettevõtetele, mis tegelevad julgeolekuteenuste osutamisega ning ravimite tootmise ja müümisega. Samuti on polügraafi kasutamine lubatav, kui tööandjal on põhjendatud kahtlus, et üks tema töolistest on seotud kuritegevusega, mis tekitab kahju ettevõttele (nt. ettevõtte raha ja vara raiskamine). Igal juhul aga polügraafitesti tulemused või töötaja keeldumine polügraafitesti läbimisest ei tohi olla ainsaks aluseks töötaja vallandamiseks või talle karistuse määramiseks. Polügraafitesti suureks plussiks on see, et ta vabastab inimesi, kellel pole kuriteoga pistmist, edasistest küsitlustest ning laseb neil rahulikult töötada, samas aga keskendudes konkreetsele kitsale võimalike

kurjategijate isikute grupile. Kitsendades polügraafi kasutamist ärisfääris, laiendas ja reguleeris USA Kongress polügraafitestimisi riigisektoris nii õiguskaitse- kui ka teistes eriasutustes.

2. POLÜGRAAFI KASUTAMINE LUURES

2.1. Polügraafi kasutamine luures Vene Föderatsioonis

Polügraafi kasutamine Venemaa eriteenistustes on saanud tavaliseks protseduuriks tööle võtmisel ja töötajate kontrollimisel. Polügraafi kasutatakse välisluureteenistusse ja Föderaalsesse Julgeolekuteenistusse võtmiseks, kusjuures polügraafiga testimine on sinna tööle võtmisel kohustuslik. Polügraafitestist keeldumine tähendab kandidaadi mittenoosolekut koostööks ning välistab tema teenistusse võtmise.

2.1.1. Välisluureteenistus (Служба внешней разведки)

Vastavalt ``Vene Föderatsiooni välisluure föderaalsete seadusele`` §-le 11 teostavad Venemaal välisluuret oma pädevuse piires järgmised asutused: Vene Föderatsiooni välisluureteenistus (Служба внешней разведки Российской Федерации), Vene Föderatsiooni Kaitseministeeriumi välisluure asutus (Министерство обороны Российской Федерации), Valitsuse side ja informatsiooni föderaalne agentuur Vene Föderatsiooni presidendi juures (Федеральное агентство правительственной связи и информации при Президенте Российской Федерации) ja Vene Föderaalne piirivalveteenistuse välisluure asutus (Орган внешней разведки Федеральной пограничной службы Российской Федерации) (5).

18. detsembril 1991. aastal oli Vene Föderatsioonis loodud välisluureteenistus. Välisluureteenistus on Julgeolekujõudude üheks osaks ning ta tegeleb isiku, ühiskonna ja riigi turvalisuse tagamisega. Välisluure eesmärgiks on varustada Vene Föderatsiooni presidenti, Föderaalset Nõukogu ja valitsust informatsiooniga, mis on vajalik otsuste vastuvõtmiseks poliitilises, majanduslikus, sõjalis-strateegilises, teadus-tehnilises ning ökoloogilises valdkonnas. Nende eesmärkide saavutamiseks annab ``Vene Föderatsiooni välisluure seadus`` välisluureteenistusele rea volitusi. Volituste hulka kuuluvad konfidentsiaalne suhete loomine

isikutega, kes vabatahtlikult sellega nõustuvad, ning meetmete rakendamine teenistujate salastamiseks. Välisluureteenistuse ülemad vastutavad Vene Föderatsiooni Presidendi ees luureinformatsiooni tõesuse ja objektiivsuse ning selle õigeaegse edastamise eest (14).

Luuretegevus on kohustusterohke ja äärmiselt tähtis Vene Föderatsiooni julgeoleku jaoks ning iga inimene ei sobi sinna tööle. Kandidaatidele esitatakse väga rangeid nõudmisi, mis on põhjendatud luuraja ameti spetsiifikaga: ligipääsuga andmetele, mis kujutavad endast riigi- või ametisaladust. Kandidaadil peavad olema vastavad isiku- ja ametiomadused, tugev tervis, halbade ning laiduväärsete harjumuste puudumine. Kandidaat peab olema valmis töötama ükskõik missuguses maailma regioonis (13).

Kaadrite valimine luureks on äärmiselt raske ja delikaatne. Sadadest potentsiaalsetest kandidaatidest saavad tööle vaid üksikud. Välisluureteenistus on pidevas kontaktis õppeasutustega, mis valmistavad spetsialiste luure jaoks sobivatesse valdkondadesse. Välisluure otsib vajalike omadustega võimekaid noori inimesi, kes ise huvituksid luuretööst (13).

Kandidaatidel on vaja täita üksikasjalik ankeet, läbida vestlus ning testimine vaimse ja psühholoogilise vastupidavuse taseme ja isiklike oskuste määramiseks. Kõrgendatud tähelepanu pööratakse kuritegelike ühendustega sidemete väljaselgitamisele nii Venemaal kui ka välismaal, võimalikule alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamisele, raskete haiguste avastamisele, mis võivad mõjutada efektiivset tööd (13).

Lõpus aga ootab luurekandidaati küsitlus, mille juures kasutatakse polügraafi. See on nagu kokkuvõtlik kontrollmeetod, mis selgitab juba eelnevate voorude käigus saadud andmete tõesust ja uurib isikut sügavamalt. Tänu sellele informatsioonile selgub, mis suund sobib konkreetse kandidaadi jaoks kõige paremini. Polügraafitesti läbimisest keeldumist võrdsustatakse kandidaadi soovimatuse ja mittevalmisolekuga luures töötada (13).

Kandidaatide valiku ja uurimise protsess on töörohke. Seda viiakse läbi heal professionaalsel tasemel ning seejuures järgitakse kõiki isiku õigusi ja huvisid. Protsess on pikaajaline ning

kestab kuni üks aasta. Sellel ajal peab luuresse sisseastuja ilmutama kannatlikkust ja vastupidavust (13).

Andmed sisseastuja isiku kohta, samuti ka polügraafi kasutamise käigus saadud andmed, on salastatud iseloomuga ning neid ei tohi teistele isikutele ja organisatsioonidele edastada. Sisseastuja ei pea kartma, kui teda keeldutakse luuresse tööle võtmast, kuna see teave ei mõjuta tema edasist karjääri väljaspool luuret. Luuresse tööle võtmisel läbiviidavaid kontrollmeetmeid, –vahendeid ja –süsteemi on keelatud avalikustada ning kui sisseastujal tekib mingi küsimus seoses sellega, ei pruugi vastuvõtja-ametnikul olla alati õigust sellele vastata (13).

Kuna välisluure ametnikel on juurdepääs riigisaladusele, võidakse neid vajadusel allutada küsitlusele polügraafi kasutamise (6).

Vene ajakirjas ``Pravda.Ru`` on 06.03.2003. a ilminud artikkel, kus Välisluure reservpolkovnik Vladimir Galkin ütles ajalehe reporterile, et peab õigeks, et Välisluureteenistuse Akadeemias kasutatakse sisseastumisel polügraafi, et selgitada kandidaatide kõlblikkust luuretööks. Ta ütles samuti, et akadeemias on olemas psühholoogiakateeder, mis omab polügraafi (43).

2.1.2. Vene Föderaalne Julgeolekuteenistus (Федеральная служба безопасности е FSB)

Vene Föderatsiooni Julgeolekuasutused on Venemaa julgeoleku tagamise jõudude üheks osaks. Nad kindlustavad isikute, ühiskonna ja riigi julgeolekut oma pädevuse piires (15).

Julgeolekuteenistuse tegevuse põhisuunad on vastuluuretegevus ja võitlus kuritegevusega (15). Vastuluure sisaldab endas välisriikide eriteenistuste, organisatsioonide ja isikute poolt luuretegevuse ja teiste tegevuste, mis kahjustavad Venemaa julgeolekut, väljaselgitamist, ennetamist ja tõkestamist. Vastuluuret võib julgeolekuteenistus teha järgmistel juhtudel:

1. Kui ilmuvad andmed selle kohta, et välisriikide eriteenistused, organisatsioonid ja isikud tegelevad luurega, mis toob kahju Vene Föderatsiooni julgeolekule;
2. Kui on vajadus kaitsta andmeid, mis sisaldavad riigisaladust;
3. Kui on vajadus uurida (kontrollida) isikuid, kes konfidentsiaalselt osutasid kaasabi Vene Föderatsiooni Julgeolekuteenistusele;
4. Kui on vajadus asutuse enda julgeolekut tagada.

Vastavalt Vene Föderatsiooni Julgeoleku föderaalteenistuse föderaalseaduse §-le 11 tegeleb luurega Vene Föderaalne Julgeolekuteenistus oma pädevuse piires ja koostöös Vene Föderatsiooni Välisluureteenistusega, et saada informatsiooni ähvardavate ohtude kohta Vene Föderatsiooni julgeolekule (15).

Vene Föderaalsetesse Julgeolekuteenistusse tulnud kandidaatide suhtes rakendatakse rangeid nõudmisi, mis tulenevad töö spetsiifikast ning riigisaladust ja ametisaladust sisaldavate andemetele juurdepääsu võimaldamisest. Föderaalsete Julgeolekuteenistuse ametnike hulka valitakse neid, keda saab usaldada ning kes on tingimusteta truud oma ametile ja isamaale. Kodanik, kes astub teenistusse, peab vastama meditsiinilistele ja professionaalpsühholoogilistele sõjateenistuse nõuetele. Selleks, et kandidaadi kõlblikkust määrata, viiakse läbi meditsiiniline läbivaatus ja psühholoogilise valiku meetmed. Kandidaatidel hinnatakse intellektuaalset taset, psühholoogilist valmidust sõjateenistuse läbimiseks, mõtlemiskiirust, suhtlemisioskust ja –valmidust ning teisi sõjateenistuseks vajalikke omadusi. Samuti läbivad kandidaadid kohustuslikus korras ka psühhofüsioloogilist uurimist ehk küsitlust polügraafi kasutamisega. Julgeolekuteenistus vormistab kandidaadile isikliku toimiku ning teostab tema nõusolekul kontroll- ja uurimismeetmeid. Kandidaatide kohta saadud andmete töötlemisprotsess võtab kuni kolm kuud aega (16).

Kandidaati keeldutakse teenistusse võtmast, kui tema suhtes rakendatavate kontroll- ja uurimismeetmete abil selguvad kandidaadi tegevused, mis tekitavad ohtu Vene Föderatsiooni julgeolekule (6). Samuti kui see isik keeldub kontrollidest ja uuringutest, mille hulka kuulub ka küsitlus polügraafi kasutamisega. Järelikult on küsitlusel polügraafi kasutamisega väga suur roll Vene Föderaalsete Julgeolekuteenistusse võtmisel ning küsitlus võib avaldada negatiivset mõju kandidaadi sobivuse kohta otsuse vastuvõtmisel, kui testimise käigus selguvad sellised

kandidaadi omadused ja tegevused, mis välistavad Föderaalset Julgeolekuteenistuses töötamist (17).

2.2. Polügraafi kasutamine luures Ameerika Ühendriikides

Ei ole mingit kindlat šablooni karjääri tegemiseks luures. Ameerika Ühendriikides on kolm põhilist luureorganisatsiooni: Luure Keskagenteur, Föderaalne Juurdlusbüroo ja Rahvuslik Julgeolekuagenteur. Seal on olemas palju võimalusi leida endale sobivat valdkonda, alustades teadusest, tehnika väljatöötamisest (*engineering*) ja matemaatikast kuni lingvistika ja teadusliku analüüsini. Karjääri valikul saab lähtuda iga agentuuri põhiülesannetest. Rahvuslik Julgeolekuagenteur on keskendunud näiteks matemaatikale ja krüptograafiale, Föderaalne Juurdlusbüroo – õiguskaitsele (law enforcement). Võimalused nendes agentuurides on väga erinevad, kuigi nõudmised ja taustakontrollid on väga ranged ja tõsised, kuhu hulka kuulub ka küsitlus polügraafi kasutamise (18:119). Peale neid kolme põhiagentuuri räägib autor USA Energiaministeeriumist ja Ameerika Ühendriikide Õhujõudude Eriuurimise Büroost, kuna büroo ja ministeerium tegelevad samuti luurega ning kasutavad kandidaatide valikul polügraafiga testimisi.

2.2.1. Polügraafi kasutamine Ameerika Ühendriikide Õhujõudude Eriuurimise Büroos e AFOSI's (Air Force Office of Special Investigations, United States)

USA Õhujõudude Eriuurimise Büroo on loodud 1948. aastal ning tegeleb Ameerika Ühendriikide vastu suunatud kuritegevuse uurimise ja tõkestamisega. AFOSI koosneb rohkem kui 2900-st föderaalagendist. Põhitegevusteks on vastuluure ja tagaotsimistega tegelemine. AFOSI-l on neli põhimissiooni: välisriikidelt tuleneva ohu väljaselgitamine ja tabamine, õhujõudude distsipliini ja seisukorda mõjutavate kuritegude väljaselgitamine ja lahendamine, õhujõudude tehnoloogiatele ja infosüsteemidele avaldava sõjaohu väljaselgitamine ja kõrvaldamine, õhujõududes pettuste tabamine ja kõrvaldamine (18:13). AFOSI nimetatakse veel kotka silmadeks (Eyes of the Eagle) (19).

Missiooni esimesest punktist on õhujõud äärmiselt huvitatud, sest välisriikidelt tuleneva ohu selgitamine nõuab spionaaži, terrorismi, tehnoloogiate edasiandmise ning arvutikahjurluste uurimist. Seoses sellega tagab AFOSI isikukaitset vanemametnikele ja teistele ametnikele. AFOS-is on teenistuses ka sellised spetsialistid, kellel on erioskused ja –teadmised: alustades polügraafispetsialistist ning lõpetades psühholoogiga. Teised AFOSI ametnikud on jaotatud antiterrorismi kolme üksuse vahel, mille baasid asuvad Texas (Lackland Air Force Base (AFB), Saksamaal (Ramstein AFB) ja Havalil (Hickham AFB) (18:13).

Lisaks AFOSI peakorterile on õhujõudude eriteenistusel 8 erinevat uurimisvaldkonda, millest seitsmes tegeleb vastuluurega ning julgeoleku programmi juhtimisega. 2002. aastal oli AFOSI juhtimisel rohkem kui 160 üksust üle maailma. AFOSI on kõige populaarsem sisseastujate poolt ning iga-aastaselt sinna võetakse sisse keskmiselt 160 uut ametnikku (18:14).

Mida aga nõutakse sisseastujatelt? Kõik uued agendid peavad saama algtaseme, mida õpetatakse Föderaalsetes Õiguskaitsejõudude Treeningkeskuses Glyncos. Õppija peab vastama kehtestatud füüsilistele nõuetele ning läbima 11-nädalase treeningu. Selle aja jooksul õpetatakse relva- ja laskmisõpetust, enesekaitset, jälitustegevust, kriminalistikat, sündumskoha vaatlust, antiterrorismi meetmeid, ülekuulamist, kohtus esinemist jne. Pärast ootab uusi agente 1-aastane praktika. Praktikalõpetajad jaotatakse erinevate suundade vahel. Edukad osalejad läbivad eriõpingud majanduskuritegude uurimises, terrorismi vastu võitlemises, vastuluures, arvutikuritegudes ja teiste raskete kuritegude valdkondades. Teised lõpetajad läbivad tehnilise jälituse õpetuse ning omandavad igakülgeid oskuseid elektroonikas ja fotograafias. Kogenud spetsiaalsete agentide käest nõutakse seoses vastuluurega läbida küsitlust polügraafi kasutamise (20).

AFOSI valmistab professionaalseid polügraafispetsialiste (19).

2.2.2. Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuur (United States Central Intelligence Agency ehk CIA)

Luure Keskagentuur on iseseisev valitsuse organisatsioon, mis on loodud 1947. aastal vastavalt ``Rahva Julgeoleku seadusele``. CIA mission seisneb selles, et varustada presidenti, Rahva Julgeoleku Nõukogu ning teise ametnikke, kes tegelevad julgeoleku poliitikaga, igakülgsed, täpsete ning õigeaegsete välisriikidest saadud andmetega, mis puudutavad USA julgeolekut. CIA viib läbi vastuluure operatsioone ning teisi tegevusi, mis on seotud välismaa andmetega ja rahvusliku julgeolekuga (18:193).

CIA peakorter asub Langley, Virginia lähedal. CIA personal on mitmekülgne. Pole olemas konkreetset CIA ametniku ning populaarse operatiivtöötaja stereotüüpi, kuna kurjategijad, kellega tegeldakse, on samuti väga erinevad. 2003. aastal oli agentuur huvitatud teadlaste, inseneride, majandusteadlaste, lingvistide, matemaatikute, raamatupidajate ja programmeerijate tööle võtmisest. CIA-sse tööle saamiseks peab kandidaadil olema kolledžiharidus ning minimaalne keskmine hinne 3,0. Kandidaat allub meditsiinilisele ja polügraafiekspertiisile ning teistele uurimis- ja kontrollmeetmetele. Sisseastunu peab olema valmis töötama ükskõik missuguses maailma punktis. Paljud CIA ametnikud töötavad mõne kattega, nt teise valitsuse organisatsiooni ametnikuna. Mõned CIA operatiivametnikud tegelevad Riigiministeriumis diplomaatilise tööga. Teised CIA ametnikud võivad tegutseda mitteametliku kattega, mis tähendab, et ametnik elab nagu eraisik, kellel ei ole mitte mingeid sidemeid Ameerika valitsusega (18:193-194).

CIA missiooniga kooskõlas on operatiivametnike tegevus enamasti suunatud poliitilise, majandusliku ja sõjaluuure käigus saadud informatsiooni kogumisele ning analüüsimisele, mis on saadud välismaade valitsuste, terroristlike ja kuritegelike organisatsioonide kohta. Informatsioon tuleneb dokumentidest, mis on saadud kas avalikult või ebaseaduslikult, inimallikatest, tehniliste sidekanalite kaudu edastatavate andmete pealtkuulamisest, signaalidest ja kujutistest, mis on saadud spiooni-kaamerate või satelliitidega.

CIA ametnikke kaasatakse ka vastuluuresse, et kaitsta riigi julgeolekut ning tõkestada teiste riikide spionaaži USA suhtes. Lisaks sellele võivad CIA ametnikud osaleda propagandas ja

väärinformatsiooni levitamises, kasutada santaaži ning teisi meetmeid, et mõjutada vaenlasest operatiivtöötajat ning toetada võõrriigi poliitilisi ja sõjalisi organisatsioone, mille eesmärgid langevad ameerika huvidega kokku. CIA tegutsemised kutsusid varem välja vastumeetmeid föderaalvalitsuse poolt, kuid 1975. aastal president D. R. Ford avalikustas valitsuse ettekirjutuse, mis keelustas CIA poolt tapmiste toimepanemise. 1981. aastal president Ronald Reagan kirjutas alla Valitsuse ettekirjutusele 12333, mis tegi eelneva ettekirjutuse laiemaks ning keelustas ka kaudsed osalemised tapmistes (18:194).

Kuna Luure Keskagentuuri töö iseloom on väga spetsiifiline, siis kandidaatide valikuks ja uurimiseks kuulub palju aega. See võib võtta kaks kuud, kuid võib kesta ka üle aasta. Karjääri on võimalik teha järgmistes valdkondades: projekteerimine ja tehnoloogia, rahvuslik varjatud teenindus, analüütika, toetusteenused jne. Alguses peab kandidaat saatma oma CV-d (Curriculum Vitae) interneti kaudu. Kui kandidaat pääseb edasi teise vooru, saadetakse talle tagasi vastus ning siis ta peab olema valmis läbima järgnevaid uuringuid ja testimisi. Uuritakse kandidaadi elulugu, iseloomu, maksuvõimelisust, usaldusväarsust ja intellekti. Samuti uuritakse kandidaadi omadusi, mida läheb edasiseks tööks vaja, näiteks suhtumist salastatud informatsiooni. Lõpuks kasutab agentuur polügraafi, et kontrollida saadud andmete usaldusväarsust. CIA-s töötavad ainult tipptaseme polügraafispetsialistid. Nad teevad hoolikat tööd iga kandidaadiga, et kindlustada testi tulemustel põhinevate otsuste usaldusväarsus ja täpsus. Sisseastuja peab olema teadlik näiteks järgmisest asjaolust - ta ei tohi olla tarvitanud viimase 12 kuu jooksul narkootikume. Paljudel kandidaatidel tekib küsimus, kas nad saavad sellistest kontrollidest läbi. Agentuuri julgeolekuametnikud tõestavad, et ideaalset inimest ei eksisteeri, ning pööravad tähelepanu kandidaadi minevikus sooritatud tegude iseloomule, tõsidusele ja raskusastmele. Hoolikalt kaalutletakse iga inimese potentsiaalset riski ja kasutegurit. Agentuuri julgeolekueksperdid teevad rasket tööd, püüdes tagada seda, et agentuur ei jäta kõrvale isikuid, kes võiksid teha tähtsaid panuseid rahva julgeolekusse (21).

CIA-sse sisseastuja ja juba sisseastunud isik peavad silmas pidama, et kohustus olla kõrgeimal tasemel ning kontrollida oma käitumist ei tohi kohe peale testi läbimist lõppeda. CIA teenistujad läbivad regulaarselt kordustestimisi ning alluvad perioodilistele polügraafiekspertiisidele (21).

2.2.3. Rahvuslik Julgeoleku agentuur (National Security Agency – NSA)

Paljude arvamusel on Rahvuslik Julgeoleku agentuur salastatum kui Luure Keskagentuur. NSA-l on hulk vabu ametikohti. Ta on tuntud nii suurima tööandjana Marylandis kui ka suurima matemaatikute tööandjana Ameerikas. Rahvusliku Julgeoleku agentuuri spetsialiseerumise valdkonnad hõlmasid 2003. aastal keele- ja luureanalüütikuid, süsteemide analüütikuid, arvutiteadlasi, matemaatikuid ja krüptoanalüütikuid.

Selle ``tundliku`` ameti võimalikud kandidaadid peavad teadma, et neid ootab küllaltki laialdane taustakontroll, mis kuskil ei ole nii tugev kui NSA-s. Sisseastujad läbivad meditsiinilise kontrolli, küsitluse polügraafi kasutamisega ja taustauuringu, mis selgitavad välja mineviku finantssidemeid ja teisi detaile, mida tavakodanikud peavad eraasjaks.

NSA teenistujad ei saa nautida tavakodaniku eraõigusi: reisida välismaal, abielluda mitteameeriklasest inimesega, isegi pere- või hambaarsti valik peab saama ameti heakskiidu. (Arsti valikut kontrollitakse sellepärast, et ei oleks võimalik narkoosi all saladusi paljastada).

Lisaks sellele läbivad NSA ametnikud, nagu ka paljud teised valitsuse ametnikud, pistelist narkotesti. Teiselt poolt soovib NSA läbi vaadata ka topeltkodakondsusega kandidaate, kuigi see suurendab küsimuste hulka, mida pole vaja esitada Ameerika kodakondsusega isikule. Kõik uued töötajad peavad kolima NSA peakontorisse Marylandi (22:120).

2.2.4. Föderaalne Juurdlobüroo (Federal Bureau of Investigation - FBI)

FBI piirides on kõige silmapaistvam koht spetsiaalsetel agentidel, kuigi ta pakub samuti ka teisi vakantse erinevate spetsialistide jaoks (administratsioon, tehnoloogia, kontoritööd). Nende seas on selliseid eriameteid, mida büroo pidevalt vajab: esindajad, luureuuringute spetsialistid, sekretärid. Teised näited toetuspersonalist on finantsanalüütikud, programmeerijad, arvutispetsialistid, fotografeerijad (22:120).

Üheks tähtsaks nõudmiseks on FBI-sse tööle tulla soovivale kandidaadile Ameerika kodakondsus ja vähemalt keskkooli lõpetamine ning vastava erihariduse omandamine. Kõik sisseastujad läbivad edasise kontrolli, mis kestab ühest kuni nelja kuuni. Kontrolli käigus võetakse ühendust kandidaadi eelmise ja käesoleva tööandja, sõprade, perekonnaliikmete ning naabritega. Samuti uuritakse ja peetakse silmas kandidaadi soovitusi. FBI personal vaatab läbi ja saab tagasisidet ka koolist, pangast (maksuvõimelisus), politseist (nt. kinnipidamised). FBI tutvub ka teenistujate meditsiiniliste ja sõjaliste aruannetega. Kandidaadid peavad olema vähemalt 23-aastased, kuid mitte vanemad kui 37 aastat, 4-aastase õpingutsükliga akrediteeritud kolledži või ülikooli lõpetanud, omama juhilubasid. Sisseastujad läbivad polügraafitesti, narkotesti ja värvipimedustesti (22:121).

Silmanägemine peab olema samuti korras. Kui kandidaate võetakse vastu, läbivad nad 16 nädalat intensiivset koolitust Quanticos, Virginia osariigis, kus saavad 708 õppetundi, mis sisaldavad loenguid, relva – ja laskmisõpetust, enesekaitset ning praktilist osa. Sellele järgneb lõpetamine, kuid spetsiaalsed agendid läbivad veel 2-aastast katseaega (22:121).

Teenistusse võetud isik peab olema 4 aastat ühel ametikohal. Peale 10-aastast ühel ametikohal teenimist viiakse eriagent teisele ametikohale. Mõnda teenistujat, näiteks keeleteadlased ja uurijad, võib ajaliselt üle viia teisele ametikohale (22:121).

2.2.5. USA Energiaministeerium (USA Department of Energy ehk DOE)

Energiaministeerium juhib rahva julgeoleku võimaluste elujõulisust, alustades tuumarelvast ja lõpetades teadus-uurimuslike projektidega. Need Energiaministeeriumi programmid pole olulised mitte ainult USA tugevdamiseks, vaid osutuvad ka rahvusvahelise koostöö raamkokkulepeks, vähendades globaalseid ohte. Energiaministeeriumi tegevused keskenduvad tuumarelva saladuste kaitsmisele, teaduslike püüdluste kaitse kõrge prioriteedi rõhutamisele ning terrorismiga võitlusele (23). Seepärast peab Energiaministeerium kindlustama oma programmide kaitset ning tegelema efektiivse ja koordineeritud vastuluurega.

Oma töö äärmiselt tähtist ja salastatud iseloomust lähtuvalt peab DOE testima töökandidaate ning ka juba töötavat personali polügraafiga. Polügraafiga testimise läbivad kohustuslikus korras järgmised isikud: 1) kelle ametikoht hõlmab vastuluurealast tegevust või juurdepääsu vastuluure materjalidele ja meetoditele, 2) kelle ametikoht hõlmab osavõttu sellisest luurealasest tegevusest või juurdepääsu sellisele luurealasele informatsioonile, materjalidele või meetoditele, mis õigustab polügraafitesti kasutamist, 3) kelle ametikoht nõuab juurdepääsu informatsioonile, millest võivad olla huvitatud välisriigid ning mille on kinnitanud energiaminister, 4) kelle ametikoha kohta kehtivad teatud programmide tingimused, milles ametikoha spetsiaalsed kohustused nõuavad juurdepääsu informatsioonile, millest võivad olla huvitatud välisriigid, 5) kes võtavad seoses oma tööga osa teatud programmidest. Polügraafitesti võib läbida ka töötaja, kes soovib testiga vabastada end süüst uurimistes vastuluure või personali julgeoleku kohta ja esitab ise vastavasisulise nõudmise (24: 23).

Tegutsedes vastuluure direktori korraldusel, teostab Energiaminister ka vastuluure polügraafi programmi seoses ministeeriumi kaitseotstarbelise tegevusega. Vastuluure polügraafi programm sisaldab regulatsioone nende vastuluure poolt tehtud polügraafitestide kohta, mis tehakse igale kaitstud isikule, kes omab juurdepääsu kõrge riskiga programmidele. Kaitsud isikute all mõistetakse ministeeriumi lepingulisi töötajaid, eksperte ja konsultante ning ministeeriumi lepinguosalise asutuse ohvitseri ja töötajaid. Kõrge riskiga programmideks loetakse teatud juurdepääsu programmid ja personali julgeoleku ning kindlustatusega seotud programmid (24: 24). Vastuluure polügraafi programm sisaldab ka kommentaare ja vastuseid töötajate küsimustele. Polügraafiga testimine on vajalik DOE informatsiooni ja tehnoloogiate kaitseks. Polügraafiga testimise põhieesmärk on välja selgitada isiku tegevusi, mis võivad tuua kahju Ameerika Ühendriikidele. Polügraafi kasutatakse töötajate testimisel 8 teemaderingi puhul. Nendeks on spionaaž, sabotaaž, terrorism, tahtlik salastatud informatsiooni lekitamine, tahtlik lubamatu väliskontakt, tahtlik USA valitsuse või kaitsesüsteemi kahjustamine või kuritarvitamine (1:10). DOE töötajate testimisel esitatakse küsimusi ainult vastuluure kohta. Ei tohi küsida elukombeid või laiendada ülespool nimetatud teemade ringi. Isikutele, kes peavad testi läbima, teatatakse eesolevast testimisest 10 päeva varem. Teatamine toimub telefonitsi, helistatakse DOE testikeskusest ning testitavale määratakse testimise aeg ja koht. Polügraafiga testimist viivad läbi professionaalid, kellel on kaugeleulatuv kogemus vastuluure tegevuses ja

kes on tunnustatud USA Kaitse- ja Energiaministeeriumi poolt. Lisaks kontrollküsimustele, mis selgitavad välja isiku psühholoogilist algreaktsiooni, küsib polügraafispetsialist spionaaži, sabotaaži, tahtliku lubamatu väliskontakti ja tahtliku salastatud informatsiooni lekitamise kohta.

Igal testiläbijal on võimalus arutleda iga küsimuse üle, millele ta vastab, ja selle üle, kuidas ta saab küsimusest aru. Seejärel analüüsitakse testimise tulemusi polügraafispetsialisti poolt. Vastavalt testitava reaktsioonidele asjasse puutuvatele küsimustele võivad ilmned järgmised tulemused: ``petlikkust ei avastatud``, ``arvamust ei ole`` või ``petlikkus avastatud`` (25).

DOE või selle lepingulised töötajad ei tohi lähtuda ainult polügraafitesti tulemustest järelduste tegemisel või kasutada neid tulemusi teise vajaliku uurimise asendamiseks (25).

3. VENEMAA JA USA PRAKTIKA POLÜGRAAFI KASUTAMISEST LUURES

Eriteenistuste kaotused olid ja on aja jooksul seotud üksikute luuretöötajate reetmisega. Tegemist on nn topelt-luureagentidega, kes tegelevad spionaažiga tavaliselt kahe üksteise vastu vaenulikult häälestatud riigi heaks. Nad alluvad luureteenistusele ning katte all koguvad selle jaoks vaenlaste organisatsioonidest informatsiooni. Tavaliselt värbavad luureteenistused topelt-luureagente omavahel konkureerivate luureorganisatsioonide ridadest ning siis hakkavad kasutama neid spioonidena oma eesmärkide saavutamiseks. Topelt-luureagentide kasutamine on üks vanimaid meetodeid spionaažikunstis. Spioonidest ja topeltagentidest kirjutati lugusid juba muistsetes Egiptuse, Hiina, India, Kreeka ja Rooma tsivilisatsioonides. Suurte tsivilisatsioonide ja militaarjõudude kasvu ja arenguga kaasnes vajadus luuretegevuse teostamiseks vaenlase käest vajalike andmete saamiseks, infiltreerudes vaenlaste organisatsioonidesse. Tänapäeval on saanud topelt-agendid väga populaarseteks tänu erinevatele spionaažiskandaalidele. Mõned topelt-agendid töötavad ideede nimel, teised kopsaka rahasumma pärast, kolmandad jahivad poliitilisi eesmärke, edastades salastatud andmeid vaenulikule poolele. Külma sõja ajal sai topelt-agentide paljastamisest Ameerika Ühendriikide ja Nõukogude Liidu vahel üks tähtis osa vastuluuretegevuses. Külma sõja ajal ning ka aastakümneid peale seda olid topelt-agendid seotud paljude intriigidega, mis omakorda kutsus välja avalikkuse ja meedia kõrgendatud tähelepanu. Nõukogude Liidu lagunemine ja KGB luureagentuuri lahtilaskmine avas juurdepääsu vanadele salastatud arhiividele ja varasemate agentide tunnistuste juurde. Tänu sellele paljastati mõned topelt-agendid ja nende aastakümnete pikad tööd (18:360). Ameerika Ühendriikides paljastati topelt-agendid, kes töötasid Nõukogude Liidu ja hiljem ka Venemaa Föderatsiooni heaks. Nende hulka kuuluvad sellised kuulsad isiksused nagu Aldrich Ames ja Robert Hannsen, kellele määrati karistuseks eluaegne vangistus. Kuna autori teemaks on polügraafi kasutamine luures, kirjutab ta mõningatest kuulsatest juhtumitest topelt-agentide osalusega, samuti A. Amesist ja R. Hannsenist, keda polügraafiekspertsiisiga õnnestus kas paljastada või vastupidi, kus polügraafiekspertsiis ei andnud loodetavat tulemust ning agentidel õnnestus testi ilma kahtluseta läbida. Neid juhtumeid analüüsides jõuab autor järeldusele, kas ja kui efektiivne on polügraafi kasutamine luures erinevate probleemide lahendamisel (18:360-361).

3.1. Topelt-luureagent Ames (Aldrich H.)

21. veebruaril 1994. aastal peeti FBI poolt kinni CIA kõrge ametnik A. Ames. Üheksa aasta vältel (1985-1994) töötas ta Ameerika luures ja omas juurdepääsu igale salastatud informatsioonile ning oli Venemaa luure agent. Tema naine Maria Del Rosario Casas oli samuti spioon, kes aitas Amesil tema ebaseaduslikus tegevuses. Kui uurimine oli lõppenud, naases Ames mugavasse kinnipidamiskongi, kus tal tuleb istuda eluaastate lõpuni. CIA tunnistas, et see oli Ameerika luure ajaloos kõige suurem nurjumine. Kõige olulisem kahju aga seisnes selles, et keegi ei oska isegi aimata, kui palju ja millist konkreetset informatsiooni jõudis Ames KGB-le maha müüa. Teoreetiliselt võib see olla kõikvõimalik informatsioon, kuna aega ja võimalusi oli tal piisavalt. On teada, et tema poolt müüdiv informatsioon sisaldas vene operatiivtöötajate ja topelt-luureagentide nimesid, kes töötasid Ameerika Ühendriikide heaks. Lõpp-tulemusena juhendas Ames nende püüdmist, vangistamist ja hukkamist Nõukogude ametivõimude poolt. Samuti on teada, et ta, olles üle viidud 1991. aastal CIA Narokuritegude talitusse (CIA's Counternarcotics Division), varastas sealt talle kättesaadavaid salastatud arvutifaile ja muid andmeid. Uurijatel ei õnnestunud välja selgitada kindlat kahjusummat, mida Ames on USA-le tekitanud, kuigi nad uurisid viimase detailini Amesil enda edukat finantsseisundit. Amesil oli ostetud Arlingtonis (Virginias) maja, mis maksis 540 000 USA dollarit, kusjuures on teada, et osa sellest summast maksis Ames sularahas. Amesil auto Jaguar maksis vähemalt 40 000 ning tema naise oma umbes 20 000 dollarit. Iga-aastaselt raiskasid nii Ames kui ka tema abikaasa keskmiselt 50 000 dollarit, mis peegeldub nende arveldusarvetes. Teisi Amesil kulutusi pole lubatud avalikustada. Nendest summadest tehti järeldus, et need ei vastanud Ameerika ametniku teenitud palgale, isegi vaatamata sellele, et ta oli kõrge ametikohal. See-eest vastasid nad ideaalselt topelt-luureagentide osutatud teenuste eest saadud varandusele. CIA-s sai Ames 70 tuhat dollarit aastas, mis oleks moodustanud 9 aasta eest, arvestades makse, vähem kui 600 tuhat USA-dollarit. Töötades topelt-agentina KGB heaks, sai ta sama perioodi eest kaks ja pool miljonit dollarit. Vaatamata sellele kordas Ames ülekuulamistel, et tema abikaasa päris selle raha Columbiast. See süütu lugu, mida spiooniromaanis ei oleks isegi laps uskunud, kindlustas Amesil isiklikku julgeolekut pika aja vältel (26).

CIA kahtlustas alates 1986. aastast topelt-luureagenti olemasolu oma organisatsioonis, kui Venemaal paljastati kaks agent. Kahtlused kasvasid iga järgmise agendi kadumisega 1980-ndate lõpus Venemaal. Juba 1980-ndate lõpus teadis CIA Ames ülejõu käivatest kulutustest. Ames läbis 1986. ja 1991. aastal polügraafitesti ning jätkas ``edukat`` tööd CIA-s (18:32).

1993. aastal Föderaalne Juurdlusbüroo koostöös Luure Keskagentuuriga kitsendas kahtlustatavate ringi kahesajast 40-ni ja jõudis Amesini. Siis hakati koguma tõendeid Ames vastu, see võttis aega umbes aasta. Lõpuks Ames ja tema naine vahistati (18:32).

Ames asus pideva varjatud jälgimise all: tema kõnesid kuulati pealt, tema maja oli ümbritsetud videokaameratega, pealtkuulamise seade oli pandud ka tema Jaguari, teda jälgisid FBI ametnikud prügivijate ja koristajate katte all (18:32).

1993. aasta septembris kuulati pealt, kui Ames rääkis oma naisega ees ootavast kohtumisest Vene agentidega. FBI tegi katkematu tööd, et leida tõendeid Ames kontaktide kohta vene luureagentidega. Läbiotsimine majas teostati nädalavahetusel oktoobri alguses, kui Ames perekond sõitis kodunt ära. Mitte ühtegi tõendit ei leitud. Ames oli piisavalt tark ja ettevatlik ning ei hoidnud ``töösaju`` kodus. Siis järgneti Amesile Bogotasse, kus ta pidi kohtuma oma treeneri Yuri Karetkiniga, kuid nende kokkusaamist ei õnnestunud FBI-l jälgida. Ames tuli koju 125 tuhande dollari võrra rikkamana (18:32).

Lõpus, avastades, et Ames läheduses hiilib liiga palju Vene luurajaid, hakkas FBI kartma, et venelased said aru, et Ames uuritakse. Lisaks sellele kavatses Ames minna Moskvasse ja FBI kartis, et ta põgeneb. FBI otsustas tegutseda, vaatamata sellele, et ei tõendatud tema tegelikke kokkusaamisi vene treeneriga. Ames ja tema naine vahistati 21. veebruaril 1994. aastal ja esitati süüdistus spionaažis (18:32).

Amesi juhtum on silmapaistev mitte ainult sellepärast, et ta sai nii rikkaks tänu CIA saladuste müümisele, vaid ka nii pikaajalise tegutsemise tõttu ilma kahtlust äratamata. Ta sai lollitada mitte ainult uurijaid ja kaastöötajaid vaid ka polügraafieksperti, kellele valetas nii osavalt, et ei olnud ühtegi kahtlust tema usaldusväärsuses. Olles CIA kõrge ametnik, läbis Ames korduvalt

küsitlusi polügraafi kasutamiseks. Üks ainuke kord ei õnnestunud tal polügraafitesti edukalt läbida, kuid isegi tookord seletas ta seda halva enesetundega. Just hiilgavad polügraafitestide läbimised aitasid tal nii kaua paljastamatuks jääda (27).

USA Senati Luure Komiteele ütles Ames, et pole kunagi läbinud KGB-is polügraafide vastutegutsemise ettevalmistust. USA Kaitseministeeriumi ekspert Rayan, esinedes 16. septembril 1999. aastal Sandias USA Energiaministeeriumis, kritiseeris avalikult istungil polügraafiga testimise USA Senati Luure Komitee aruannet ja ütles: ``Kõik me teame, et inimesed kasutasid minevikus edukalt polügraafitestimisele vastumeetmeid. Amesi juhtum on ainult üks näide. Talle oli õpetatud, kuidas vastu tegutseda meie testimisprotseduurile...`` (istung stenogrammi 20. lehekülg) (28).

Vastuluureteenistuse spetsialistid, kes uurisid Amesi asja, väitsid, et Amesi polügrammide üksikasjalikul uurimisel saab avastada valetamise tunnuseid. Nende spetsialistide hulgas oli ka E. Carran, kes seoses Amesi asjaga oli saadetud FBI-st CIA-sse juhtima vastuluure programmi. 1999. aastal ajakirjas ``Scientific American`` oli T. Biardsly artikkel selle kohta, et ``kui Carranit küsiti, kas on võimalik valet varjata, manipuleerides oma reaktsioonidega, vastas ta, et ei ole ühtegi korda näinud, et see oleks töötanud. Ta lükkas umber, et polügraaf ei saanud Amesi suhtes kahtluseid välja selgitada. Carrani arvates tegi vea antud juhul polügraafispetsialist, kuna Amesi polügrammide edasine uurimine näitas valetamise tunnuseid. Polügraafitesti tulemusi tuleb hinnata üheskoos teiste testimismeetoditega. Just see, et Amesi puhul tugineti ainult puhtalt polügraafitestimisele ning ei pööratud tähelepanu teistele traditsioonilistele testimismeetoditele, viiski õnnetule lõpule. Amesi asja tulemusena tugevdas nii CIA kui ka FBI polügraafiga testimisi töötajate vastuvõtmisel ja nende kontrollimisel töö käigus (28).

Et teha oma naise karistust leebemaks, tunnistas Ames üles kõik süüdistused enda kohta (18:33).

3.2. FBI kõrgametnik ja topelt-luureagent Robert Hanssen

Kahjuks ei pruugi polügraafi kasutamine ülekuulamistel ja küsitlustel luures tuua oodatud tulemusi. Mõned testitavad oskavad polügraafidele valetada. Nende hulka kuulus ka FBI eriagent Robert Hanssen, kes rohkem kui 25 aastat tegi koostööd Nõukogude Liidu ja Venemaa luureasutustega. Hanssen läbis korduvalt polügraafiteste, kuid tulemused olid positiivsed ning ei andnud kahtlustele põhjust (29).

FBI direktor Louis Freeh ütles, et Hanssen sooritas kõige vastikuma kuriteo, kuna reetis oma töötuse olla ustav USA seadustele ja tagada riigi julgeolekut. Mõnede USA luureeksperdite ja valitsusametnike hinnangul tekitas Hanssen mitte vähem kahju kui Ames (30).

Hanssen tunnistas, et andis süstemaatiliselt USA julgeoleku ja vastuluure salastatud andmeid venelastele ning sai selle eest sularahasummasid ja isegi teemante. Näiteks andis ta välja kaks Ameerika topelt-agenti, kes hiljem mõisteti NSVL-i poolt hukkamisele. Kui Ames tegeles rohkem luure inimfaktoriga, mis viis kümne ameerika agendi surmani, siis Hansseni tegevus tõi kaasa tunduvalt vähem surmasid. Vaatamata sellele võis Hanssen kokkuvõttes kahjustada USA julgeolekut isegi rohkem kui Ames (29).

Tuginedes USA Valitsuse dokumentidele ning mõnede ametnike ütlustele, kompromiteeris Hanssen elektroonseid tehnoloogiaid, mis on ameerika luure põhi ning mida kasutavad CIA, FBI ja NSA. Hanssen pani kahtluse alla hulga informatsiooni, mis puudutas NSVL-i ja Venemaad ja oli kogutud viimaste aastakümnetega (29).

Senati Luure komitee kõrge liige R. Schelby ütles, et Hansseni asi on väga tõsine ning et USA sai taastamatut kahju paljudes valdkondades.

Kohtudokumentidest nähtub, et Hanssen rääkis vene luurele, kuidas USA sai kätte andmeid, mida edastati Vene tehiskaaslaste kaudu, ning samuti andis välja Ameerika luure tehiskaaslastel, lennukitel ja salalaevadel olevate andurite töögraafikuid. Suurepäraselt teades arvutitehnoloogiaid ja omades juurdepääsu salastatud andmetele, tegeles Hanssen

vastuluuretegevusega, edastas NSVL-le ja hiljem ka Venemaale informatsiooni, mis võimaldas USA luuretegevusele vastu seista ja sellega võidelda (29).

USA Valitsus ei tea, kui palju informatsiooni oli Hansseni poolt paljastatud 90-ndate aastate lõpus, kui ta vastutas FBI ja Riigiministeeriumi kontaktide eest (29).

FBI vastuluure endine töötaja Rober M. Blitzer, kes töötas koos Hansseniga, ütles et Hanssen võiks saada kõige suuremat kahju tekitanud spiooniks, kuna omas laialdast juurdepääsu salastatud andmetele. Tal oli võimalus teatada Moskvale tollel ajal läbiviidavatest luureoperatsioonidest, mis võimaldas KGB-l ja Välisluure jõududel vahetada taktikat. Samuti NSA raiskab aastaid, et jõuda sobivale positsioonile, ja kui ilmub keegi, kes paljastab kõik, siis see võib ohustada julgeoleku vallas õigete otsuste vastuvõtmist (29).

Autor leidis samuti palju internetiartikleid, mis räägivad vastupidisest: et Hanssen ei olegi läbinud ühtegi polügraafitesti terve oma karjääri jooksul FBI-is. Vaatamata sellele, FBI direktor Frih veel 1994. aastal andis käsu polügraafiga testimiste läbimiseks kõikide FBI ametnike poolt, reeglina ei läbinud neid testimisi kõrgemad ametnikud, kelle hulka kuulus ka Hanssen (28).

Järelduseks võib autor väita, et pole üldsegi kindlust, et Hanssen sai valetades polügraafitestist edukalt läbi. Äkki ei läbinud ta seda üldse? Sellisel juhul on FBI teinud suure möödalaskmise, lubades kõrgematel ametnikel polügraafitesti mitte läbida, ning tuginedes antud juhtumile, pole võimalik kaalutleda polügraafitestimiste efektiivsust. Isegi kui Hanssen on testi mitu korda edukalt läbinud ja polügraaf ei saanud spiooni paljastada, ei saa polügraafi süüdistada ebaefektiivsuses, kuna Hanssen võis õppida polügraafide vastutegutsemist. Kõige lihtsam on valetada polügraafide, võttes sedatiivse toimega ravimit või pannes kinga sisse knopka ning vajutada seda iga kord, kui esitatakse küsimus. Valureaktsioon on siis tugevam kui reaktsioon küsimusele. Samuti pole selge, kuivõrd kvalifitseeritud polügraafispetsialistid testisid Hanssenit, kui üldse testisid. Pole välistatud, et polügraafispetsialist tegi mingi vea kas testimise käigus või saadud andmete analüüsimisel. Järelikult Hansseni juhtum ei näita polügraafiekspertiiside efektiivsust ja selle kasu- või kahjutegurit.

3.3. Venemaa kodanik Svintsov

Venemaa esimeseks juhtumiks, kus eeluurimise käigus kasutati polügraafia küsitlemist, on kodanik V. Svintsovi juhtum, kusjuures polügraafia saadud andmeid kasutati ka kohtumenetluse käigus.

V. Svintsov oli aktsiaseltsi ``Spetsiaalne Masinaehitus ja Metallurgia`` üheks direktoriks. Ta vahistati 1994. aasta jaanuaris. Svintsovi kahtlustati järgmistes kuritegudes: isamaa reetmine spionaaži vormis ja riigisaladuse edastamine võõrale riigile, samuti altkäemaksu võtmine suures ulatuses (31).

Uurimist viis läbi Vene Föderatsiooni Peamine Sõjaprokuratuur (Главная Военная Прокуратура Российской Федерации). Vajadus polügraafi kasutamiseks tekkis siis, kui olid kogutud tõendeid kahtlustatava kuritegevuste kohta ning oli vaja täpsustada Svintsovi ebaseadusliku tegevuse detaile ajavahemikul 1992-1993. Enne küsitlust selgitati kahtlustatavale küsitluse läbiviimise korda. Svintsovi käest oli saadud kirjalik nõusolek küsitluse polügraafi kasutamise läbiviimiseks. Oli ette võetud rida organisatsioonilisi ja tehnilisi meetmeid, et kindlustada Svintsovi otsuse vabatahtlikkust. Polügraafipetsialistid olid meest hoiatanud, et tal tuleb vastutada ütlustest keeldumise puhul, kui selleks puudub seaduslik alus, või teadvalt valeütluste andmise puhul. Küsitluse läbiviimisel osalesid uurija, polügraafipetsialist ja tema assistent. Paralleelselt küsitlusega toimus videosalvestus, mille kahtlustatav ise peale testimist läbi vaatas ja kinnitas. Küsitluse tulemused ehk järeldused, mida polügraafipetsialist tegi polügrammide analüüsimisel, ja samuti andmed, mida teatas kahtlustatav küsitluse käigus, olid üldistatud kahtlustuse kokkuvõttes ja suunatud Vene Föderatsiooni Peamisse Sõjaprokuratuuri (31).

Süüdistuse kokkuvõttes ning kohtumenetluse käigus viitasid Vene Föderatsiooni Peamise Sõjaprokuratuuri esindajad kolm korda andmetele, mis olid saadud polügraafia. Süüdistuse kokkuvõttes oli põhiliselt märgitud, et „... peale Svintsovi puhtsüdamlikku ülestunnistust toimepandud kuritegudes süüdistuse aluseks on ka polügraafipetsialistide järeldus, läbi viidud psühhofüsioloogilise ekspertiisi tulemused“ (31).

See juhtum polügraafiekspertiisi tulemuste kasutamisega kriminaalasja uurimises sai edasise arengu. Esmakordselt Venemaal põhjendati võimalust polügraafispetsialisti järeldest kriminaalasja materjalidesse dokumendina panna ja kasutada seda tõendina. Seega tekkis uurimisorganitel reaalne võimalus kontrollida informatsiooni, mida saadakse kriminaalasjas osalejatelt (31).

See juhtum on erakordne Venemaal, kuna polügraafispetsialisti järeldest ei kasutata veel nii laialdaselt eeluurimise ja kohtu-uurimise käigus. Samuti laseb Svintsovi juhtum autoril teha järeldest, et polügraafi kasutamine annab luures spioonide ning topelt-luureagentide väljaselgitamisel ja nende kuritegude uurimisel häid tulemusi ning koos teiste tõenditega on tugev tõeallikas. Polügraafiga saadud andmed on suunavad edasise uurimise jaoks ning võivad märkimisväärselt lihtsustada kuritegude menetlemist ning näidata õiget lahendamissuunda. Tänu küsitlusele polügraafi kasutamise saadi spioon Svintsovist ja tema ebaseaduslikest tegevustest üksikasjalikke andmeid. Polügraafispetsialisti järeldestel oli suur osakaal talle süüdistuse ja karistuse määramisel. Toodud näide tõestab seda, et kuritegude avastamine mittetraditsiooniliste meetoditega on kasulik ja tulemuslik. Polügraafiekspertiis osutus Svintsovi asjas tõendusliku informatsiooni saamisel efektiivseks meetodiks. Arvatakse, et uue kriminaal-protsessuaalkoodeksi vastuvõtmisega luuakse tugev normatiivne alus polügraafi kasutamiseks kriminaaluurimise kõikides etappides (31).

4. POLÜGRAAFI TESTITULEMUSTE USALDUSVÄÄRSUS

Paljudes polügraafi kasutamist käsitlevates väljaannetes ning internetiartiklites on näha negatiivset suhtumist polügraafiga testimisse. Selle aluseks on tavaliselt polügraafi tegelike võimaluste mittetundmine (32:8).

Kuna Eestis pole polügraafi kasutamine selle sõna otseses mõttes reguleeritud ning välja arenenud nii, nagu näiteks Venemaal või Ameerikas, on suhtumine polügraafiseadmesse ja vastavate instrumentaalmetoodikate rakendamisse ``kahtluseid tekitav``. Käesoleval ajal pole ühtegi eestikeelset raamatut, mis oleks kättesaadav laialdasele lugejate ringile ning annaks terviklikku ja objektiivset ettekujutust sellest meetodist. Massimeedias ilmunud artiklid aga valgustavad polügraafitemaatikat pealiskaudselt.

Kui tuleb juttu polügraafiga testimistest, tekib esimesena küsimus polügraafiga saadud tulemuste täpsusest inimese valetamise tunnuste määramisel. Tõelist täpsust praktiliselt pole võimalik polügraafiga määrata, kuna seda mõjutavad paljud erinevad raskesti arvestatavad tegurid: näiteks, testija poolt kasutatava algse informatsiooni maht ja usaldusväärsus, välitingimused ja polügraafitesti läbimise asjaolud, testija poolt kasutatavad testid, testitava isiku individuaalsed psühhofüsioloogilised iseärasused ja psüühiline seisund, polügraafitesti läbiviija professionaalsus ja objektiivsus ning teised asjaolud (33:40). Seepärast kahtlevadki paljud teadlased polügraafi usaldusväärsuses, kuna alati ei ole selge, mis on psühhofüsioloogiliste muutuste põhjuseks. Ühese vastuse puudumine on tekitanud kahtlusi polügraafi teaduslikkuses (34:41-42). On võimatu absoluutse tõsikindlusega tuvastada, missugune olemasolevatest teguritest kutsus esile selle või teistsuguse reaktsiooni (32:11). Seepärast peitub lahendus õige meetoodika leidmises ja kasutamises, õigete küsimuste esitamises. Polügraafiandmete eesmärgiks pole tõestada, et isik on süüdi või välja selgitada vastuses sisalduv vale, vaid nende põhiliseks väärtuseks peetakse võimalust avastada kontrollitava isiku sellist informeeritust toimepandud kuriteost, mida ta võib teada üksnes juhul, kui ta ise pani kuriteo toime või oli sellega seotud (34:44).

Vene polügraafispetsialistide arvamused polügraafiga saadud tulemuste usaldusväarsuse kohta ühtivad Ameerika polügraafioperaatorite omadega. Mõlemad arvavad, et kui polügraafitesti viib läbi kogunud spetsialist, on tulemuste täpsus 85-90% (33:41)

Ajakirja ``Polügraaf`` peatoimetaja N. Ensly, üldistades 1984. aastal USA föderaalvalitsustes läbiviidud polügraafiga testimiste hulgalisi aruandeid, väidab, et kriminaalasjades kahtlustatavate polügraafiga testimistel tehtavad vead moodustavad vähem kui 1% polügraafitestide koguarvust. (33:41)

Ameerika Polügraafi Assotsiatsioonil on kogumik uurimusi polügraafiga testimiste usaldusväarsusest ja kõlblikkusest. Alustades 1980. aastast oli avaldatud 80 uurimust, mis sisaldasid 6380 polügraafitesti või nende graafikut. Vastavalt 12 uurimusele, mis hõlmasid 2174 polügraafitesti, on polügraafitesti keskmine täpsus 98%. 11 uurimust, mis hõlmasid 1609 testi, leidsid selle olevat 92%. 41 uurimust, mis kasutasid 1787 laboratooriumis tehtud testi simulatsiooni, jõudsid järeldusele, et polügraafitesti täpsus on 80%. Veel 16 uurimustes, mis tehti samades tingimustes, jõuti keskmisele täpsusele 81% (24:9).

Rohkem kui 90% USA politseiagenteuridest annavad polügraafitestimisele politseisse tööle võtmisel kõrge hinde. Mitmeaastane kogemus näitab, et testimise täpsus on 86 -94 % (38).

Polügraafitesti mitmesuguste variantide usaldusväarsuse kontrolliks on korraldatud terve hulk spetsiaalseid eksperimente. T. Bachmann (35:52) on kirjutanud, et kontrollküsimate testi (CQT) usaldusväarsusest on läbi viidud umbes poolsada vägagi korrektset teadusuurimust ning selliste uurijate, nagu Gershon, Ben-Shakar, John Kircher, Charles Honts ning Paul Ekman andmetel avastatakse 68-80% süüdlastest ning 7-10% süüdlasi tunnistatakse süütuks. Tegelikest süüta isikutest tunnistab kontrollküsimate test süütuks 55-84%, kuid probleemiks on see, et üle 10% süütuid tunnistatakse süüdiolovaks. Edasiarenenud CQT usaldusväarsus on uuritud umbes paarikümnes töös, analüüsides loomulikes tingimustes tehtud testide töökindlust. Siin tunnistati süüdi 84-92% süüdlastest, süütuks 5-13% süüdlastest; 30-78% süütutest tunnistati süütuks ning 9-24% süütutest tunnistati süüdi. Viimased arvud sunnivad välitingimustes tehtud CQT'isse suhtuma ettevaatlikult.

Umbes paarikümnest süülise teadmise testi (GKT) valiidsuse eksperimentaalsest uurimusest selgub, et 78-86% süüdlastest tunnistati süüdi olevaks, 14-22% süüdlastest tunnistati süütuks, 94-99% süütutest tunnistatigi süütuks ning vaid 1-6%le isikutest esitati eksperimentaalne valesüüdistus. Seega on GKT selgelt parem kui CQT, kui tahame hoolega vältida valesüüdistuse esitamist. (35:52)

Valesüüdistuste esitamine ongi autori arvates kõige olulisem probleem luureorganitesse tööle võtmisel ning juba töötava personali perioodilisel testimisel. Vene ajalehe ``Komsomolskaja Pravda`` internetiversiooni artiklis 14. veebruarist 2003. aastast on räägitud mitmest juhtumist, kus polügraafitest katkestas CIA ja FBI ametnike karjääre. Nende hulka kuulub näiteks eriagent M. Mall, kes, läbides polügraafitesti, sai negatiivsed tulemused ning ta kõrvaldati koheselt teenistusest. M. Mall'i ja tema lähedasi uuriti üle aasta. Polügraafitesti läbisid kõik tema tuttavad, sõbrad ja perekonnaliikmed. Süülisi tõendeid ei leitud ning Mallil lasti tööle tagasi tulla. Sellele vaatamata ei usaldatud talle enam tõsisemaid asju lahendada ning Mall oli sunnitud töölt lahkuma. Samas näiteks A. Ames, kellest autoril oli juba eelpool juttu, oli pikka aega vältel vene „super-luureagent“, kes korduvalt ja edukalt läbis polügraafiteste. Ühel korral rikkus polügraafiga testimine süüta inimese, hea ja püüdliku töötaja elu ja karjääri ning teiselt poolt oli topelt-luureagent tänu polügraafitestile vabalt tegutsenud aastaid, rikastudes kuritegelikult ja tuues USA-le hulganisti kahju (27).

Oluline on märkida, et kui polügraafi eksperimentaalse usaldusväarsuse testi tulemusi hindab professionaalne testija ise, on usaldusväarsus tunduvalt parem. Valetaja avastamine paraneb ja süütute süüdistamine väheneb (kohati kuni 0 %-ni) (35:52)

Sisekaitseakadeemia üliõpilane M. Matvei viis läbi oma 2003. aastal kirjutatud lõputöö raames ``Polügraafitesti usaldusväarsusest`` uurimuseksperimenti polügraafiga saadud andmete usaldusväarsuse testimiseks. Eksperimentis osales 10 erineva tausta ja vanusega inimest. Igaüks nendest pidi valima kümnest ümbrikust ühe, kus oli kas punane paber võiajakrooniline kupüür (viies ümbrikus oli 100-kroonilised kupüürid ja ülejäänud viies punased paberid). Mida testitav sai, protokolliti. Testitavatel paluti vastata ümbriku sisu kohta alati eitavalt. Eesmärgiks oli kindlaks teha, milliste ümbrikus leitud asjaolude kohta testitav räägib

tõtt või valetab. M. Matvei poolt andmete analüüsimisel selgus, et 9 testitava puhul langesid testi tulemuste lõplikud järeldused protokollis andmetega kokku. Ainuke erinevus tekkis 10. testitava juures, kus testitulemuste põhjal tehti järeldus, et ta sai ümbrikust punase paberi, kuid protokollis andmete järgi sai ta 100-kroonise. M. Matvei poolt tehtud järeldus oli, et polügraafitesti usaldusväarsus on 90% ja eksimuse näitaja 10%. Samuti kirjutas M. Matvei, et ta sai aru lõputööd tehes, et „küsimus polügraafitesti hindamisel ei seisne mitte masina tehnilistes näitajates, vaid küsimuste metoodika kasutamises, ning kõige raskem ongi meetodi valimine e küsimuste sisu ja nende järjekorra valik“ (Matvei 2003:46). M. Matvei arvab, et enamus polügraafiteste on ebaõnnestunud just vale metoodika kasutamise pärast (32:46).

Lähtudes ülaltoodud andmetest, võib autor teha järelduse, et hoolikalt ja asjatundlikult läbi viidud polügraafiteste on hea abivahend kandidaatide luuresse tööle võtmisel ning samuti juba töötavate ametnike kontrollimisel ja topelt-luureagentide paljastamisel. Vaatamata sellele, et polügraafitesti andmed ei ole alati 100% täpsed, võib autor väita, et kogunud spetsialisti poolt läbi viidava polügraafitesti usaldusväarsus on vähemalt 80%, mis on suhteliselt kõrge näitaja psühholoogilisse klassi kuuluva meetodi jaoks, ning on otstarbekas ja väärt rakendamist luuresse tööle võetavate inimeste testimisel. Mõodalaskmised, mis on tehtud polügraafitesti kasutades, peavad olema õppetundideks, millest tuleks lähtuda ja mida silmas pidada edasistel testimistel ning otsida lahendusi tekkinud probleemidele.

5. POLÜGRAAFI ARENGUSUUNAD USA-S JA VENEMAAL

5.1. Polügraafi arengusuunad Venemaal

Alates 1993. aastast on polügraafiga testimine laialdaselt levinud ning praeguseks ajaks on Venemaa viiendal kohal maailmas õiguskaitse eesmärkidel läbi viidud polügraafitestide arvu poolest. Viimaste aastate teaduslikud saavutused võimaldasid polügraafiga testimist kasutada kohtupraktikas psühhofüsioloogilise uurimuse näol. On juba olnud esimesi juhtumeid, kus kohtus võetakse tõenditena vastu psühhofüsioloogilise uurimuse tulemusi (36).

Vaatamata polügraafitestimiste laialdasele kasutusele ning polügraafiga testimise meetodite ja tehnika efektiivsuse arenemisele, on tähelepanuta jäänud üks tähtis asi – seadusandlus. Esinevad tõsised polügraafi kasutamise õigusliku reguleerituse probleemid, eriti kommertsstruktuurides. Käesoleval ajal kehtib Venemaal põhimõte: kui pole keelustavat seadust, siis küsitlusi polügraafi kasutamisega võib läbi viia. Loomulikult on polügraaf kaardritega töötamisel vajalik. Ei tohi eitada polügraafi profülaktilist ja tagasihoidvat mõju. Seejuures ei tohi unustada inimeste konstitutsioonilisi õigusi: eraelu puutumatust; perekondlikku ja isiklikku saladust; au ja väärikuse kaitset; südametunnistust, usu-, mõtte- ja sõnavabaduse garanteerimist ning teisi õigusi. Pole juhuslik, et isegi riigi struktuurides kaadriküsimuste lahendamisel pole seadusandlus hästi reguleeritud, kuigi on olemas ettevalmistatud spetsialistid ja vastav tehnika. Õiguslik ``vaakum`` viib polügraafi kasutamist kontrolli alt välja just äristruktuurides ning tekitab inimeste õiguste rikkumisi. Selles ei saa aga süüdistada kommertsstruktuuride juhte ning ammugi ka polügraafispetsialiste, kuna piiranguid kehtestavaid seadusi pole veel vastu võetud. On aga valmis saanud föderaalne projekt ``Polügraafi kasutamisest``. Tähtis ja vastuvõtmist ootav seadus määratleb põhitermeneid, eesmärged, printsiipe ning valdkondi polügraafi kasutamisel küsitluste läbiviimisel Vene Föderatsioonis ning samuti püstitab põhinõudmisi selliste küsitluste läbiviimiseks ning polügraafiga saadud tulemuste kasutamise korda. Vastavalt seaduse projektile viiakse läbi

küsitlusi polügraafi abil, et kontrollida küsitleva isiku ütluste usaldusväärsust juhtumitel, mis on sätestatud nimetatud projektis. Need valdkonnad on järgmised:

1. riigisaladusele juurdepääsu saamine;
2. jälitustegevuse teostamine;
3. uurimine või kohtuvaidlused;
4. töösuhete raames õigusrikkumiste tõkestamiseks ja uurimiseks;
5. kui Vene Föderatsioon pakub varjupaika ning tunnistas isikut põgenikuna Vene Föderatsiooni territooriumil (36).

Vastavalt selle projekti teisele paragrahvile on luureorganisatsioonil tööandjana õigus oma töötajaid polügraafiga testida töötajate poolt õigusrikkumiste tõkestamiseks ja uurimiseks ning samuti on õigus testida töötajaid, kellel on juurdepääs riigisaladusele (36).

Samuti seaduse projektis on kirjas, et polügraafiga testimine ei tohi kahjustada inimese tervist, alandada au ja väärikust. Ei tohi kasutada ähvardusi, vägivalda ning teisi ebaseaduslikke mõjutusvahendeid, et saada inimese nõusolekut polügraafitesti läbiviimiseks. Polügraafitesti viib läbi atesteeritud spetsialist. Informatsiooni, mis sisaldub polügraafi kasutamisega küsitluse materjalides ning polügraafitestimise käigus saadud informatsiooni, ei tohi avalikustada testitava isiku nõusolekuta, va juhtumitel, mis on projektis samuti kirjas (36).

Tähtsaks piiranguks küsitlusel polügraafi kasutamisega on see, et kui isik esitab kirjaliku meditsiinilise tõendi selle kohta, et antud isiku psüühiline ja füüsiline seisund võib kaasa tuua polügraafiga testimisel ebaadekvaatseid reaktsioone, ei tohi küsitlust läbi viia. Tuleb märkida, et tõendis peab olema märgitud ajavahemik, millal isik ei saa testimist läbida (36).

Küsitlusi polügraafiga kasutamisega viiakse läbi kas kohustuslikus korras või vabatahtlikult. Kohustuslikke küsitlusi polügraafi kasutamisega läbivad: 1) Vene Föderatsiooni kodanikud, kes saavad või kellel on olemas juurdepääs riigisaladusele; 2) Vene Föderatsiooni kodanikud, kes asuvad teenistusse või juba läbivad teenistust riigiasutustes, föderaalstes julgeolekuasutustes ja välisluure asutustes, narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käivet kontrollitavates föderaalasutustes, Kaitseministeeriumis, riigivalve- ja prokuratuuri asutustes

ja teistes projektis sätestatud riigiasutustes; 3) Vene Föderatsiooni kodanikud, kes asuvad tööle või juba töötavad ametis, mis on seotud eriti tähtsate, režiimsete või ohtlike tooteobjektide ekspluateerimise kindlustamisega. Polügraafitesti teostamiseks on vajalik eespool loetletud isikute kirjaliku nõusoleku olemasolu. Seaduse projekti §11 räägib sellest, et kui isik, kelle jaoks osutub polügraafitesti läbimine kohustuslikuks, keeldub polügraafiga küsitluse läbimast, keeldutakse teda tööle (teenistusse) võtmast või eespool nimetatud teenistuskohustusi täitmisest, va juhtumid, kui isik esitab kirjaliku meditsiinilise tõendi, et antud isiku psüühiline ja füüsiline seisund võib kaasa tuua polügraafiga testimisel ebaadekvaatseid reaktsioone. Sel juhul ei tohi küsitlust läbi viia (36).

Samuti on seaduse projektis üksikasjalikult kirjeldatud polügraafi kasutamisega küsitluse läbiviimise korda, nõudmised polügraafispetsialistile ning küsitluses kasutatud tehnikale. Projektis on loetletud küsitluse initsiaatori, polügraafispetsialisti ja -assistendi, tõlgi, testitava kaitsja ja seadusliku esindaja kohustused, õigused ja vastutus ning testitava isiku õigused ja kohustused. Seaduse projektis räägitakse ka polügraafitestiga saadud andmete kasutamisest ja hoidmisest, seaduse sätete rikkumisele järgnevast vastutusest ning prokuröridepoolsest järelevalvest.

Kokkuvõttes võib autor väita, et tegemist on väga asjaliku projektiga. Vastuvõtmise puhul aitaks käesolev seadus polügraafiga testimisi paremini seadustada ning reguleerida nii riigikui ka erastruktuurides. Selles on rangelt paika pandud asutused ja juhtumid, millal riigi võimuorganid võivad polügraafiga testimist rakendada. Projektis on selgelt öeldud, et küsitlus polügraafi kasutamise luuresse tööle võtmisel Julgeolekuteenistusse ja Välisluure jõududesse ning seal töötavate ametnike perioodilised ja valikulised polügraafiga testimised on kohustuslikud ning sellest keeldumist võrdsustatakse töölt kõrvaldamise või tööle mittevõtmisega. Kindlalt on määratletud ka testitava isiku õigused ja kohustused, polügraafiga kontrollimise initsiaatori ja polügraafispetsialisti õigused, kohustused ja vastutus.

5.2. Polügraafi arengusuunad USA-s

Vastavalt Ameerika Ühendriikide Konstitutsioonile ei tohi piinamisi inimeste suhtes kasutada, kuid õiguskaitseorganite ja eriteenistuste ametnikud leiavad muud, peenemad meetmed kahtlustatavatega ``jutu ajamiseks``.

Spetsialistidel on teada, et suuremat efektiivsust omab nn ``forsseeritud küsitlus``, mida teostatakse aktiivse psühholoogilise surve kasutamisega just sellisel hetkel, kui kahtlustatav pole selleks üldse valmis. USA-s pööratakse ``forsseeritud küsitluse`` meetodile erilist tähelepanu. Enamasti kasutatakse survemeetmete hulgas ajutist ilma valguseta jätmist (pähe pannakse tihedast materjalist kapuuts), ilma toiduta, veeta või uneta olekut, toidu andmist ebakohasel ajal, ajas desorienteerimist, mõttetute küsimuste pealetükkivat küsimist jms. Ametiisikud tõestasid, et selliseid meetodeid kasutati ja kasutatakse terroristide küsitlemisel, saamaks informatsiooni juba sooritatud või ettevalmistatavatest terroriaktidest. Infoagentuuri ``Washington ProFile`` andmetel kasutati ühe Al-Qaida juhi Omar al-Faruq'i käest informatsiooni saamiseks temperatuurirežiimi järsku muutmist tema kongis. Peale seda nõustus terrorist ütlusi andma. Mõnikord viib aga selline suhtumine kinnipeetusse enesetapukatse ja isegi enesetapuni (29).

Samuti pööratakse kõrgendatud tähelepanu psühholoogilistele meetmetele ning polügraafi kasutamisele kahtlustatavatega suhtlemisel. ``Washington ProFile`` andmetel ei anna aga polügraafiga testimine alati soovivat tulemust, kuna mõned küsitletavad oskavad valetada ``targale`` polügraafidele. Vajalikku efekti ei taga samuti ka hüpnosis, kuna selle abil saadud ütlused on moonutatud ning põhinevad isiklikel elamustel. Lisaks eelnenule lubab sama infoagentuuri andmetel Ameerika kohtusüsteem süüdistatavaga kokkuleppeid sõlmida. Kui süüdistatav teeb koostööd uurijatega ning on nõus ütlusi andma, võib ta sellele vastuteeneks saada karistusaja lühendamise või isegi täieliku vabastamise. Süüdistatavad, kes on andnud eriti tähtsaid ütlusi, võivad nende esialgselt staatusest muutuda tunnistajateks ning tunnistajakaitse programmi alusel muuta oma välimust, saada uusi dokumente, elukohta ja tööd (29).

USA armee jätkab polügraafi kasutamist taktikalisel areenil. Uurijad-eksamineerijad USA armees moodustasid esimese polügraafiga testiva personali, kes läks Guantanimosse, Cubasse, Kandahari ja Afganistani kooskõlas ``sõjaga globaalse terrorismi vastu`` (Global War on Terrorism) Osama Bin Ladeni otsinguteks. Polügraafiga eksamineerijad hindavad võimalike al Qaeda liikmete ütluste tõepärasust (37).

310. sõjaluure pataljon viib läbi vastuluure korras polügraafiga testimisi, tuginedes Kaitseministeeriumi spetsiaalsele juurdepääsuprogrammile, Sõjaministeeriumi (Department of the Army) šifreeritud juurdepääsuprogrammile ja Rahvusliku Julgeoleku Agentuuri tavapärasele alusele. Lisaks sellele teostavad polügraafispetsialistid testimisi, toetamaks ründesõja vastuluure operatsioone, vastuluure ja vastuspionaaži uurimisi, vastuluurejõudude allikate kaitse operatsioone (counterintelligence force source protection operations). Seoses ``sõjaga globaalse terrorismi vastu`` ja teiste märkimisväärsede sündmustega võtavad polügraafiga testimised järjest hoogu juurde (37).

Kokkuvõtteks võib autor öelda, et polügraaf on üks parimaid ja mõnikord isegi ainus vahend informatsiooni usaldusväärsuse tuvastamiseks. Taktikalisest küljest toestas USA armee, et on tugev ekspert polügraafi kasutamise vallas, kuigi arenguruumi on veel piisavalt. USA armee peab õpetama polügraafispetsialiste veel paremini ja saama polügraafitestimisest suuremat kasu. Polügraafispetsialistid läbivad kahetunnised instrueerimised, kuid polügraafispetsialisti ametit ei saa perfektselt ära õppida loengute käigus, kogemus tuleb aastatega ning USA armee hindab kõrgelt selliseid professionaale (37).

Tänu polügraafitestimistele olid avastatud topelt-luureagendid ja spioonid, tõkestatud salastatud informatsiooni äravool ja avastatud teisedki USA vastu suunatud aktsioonid.

Polügraafi kasutamine võitluses terrorismiga suureneb aasta-aastalt. Sellega testitakse nii luurega tegelevaid ametnikke kui ka terrorismis kahtlustatavaid isikuid. Polügraafiga testimine lihtsustab uurimist ning annab sellele õige suuna, kitsendab kahtlustatave isikute ringi ning aitab üksikasjalikult tuvastada sooritatud kuritegude faktilisi asjaolusid (37).

6. EKSPERIMENT

Kuna antud töö puhul on üheks oluliseks teemaks küsitluse polügraafi kasutamisega rakendamise otstarbekuse tõestamine isikute luuresse tööle võtmisel ning soov selgitada, missuguseid testimisviise on võimalik luure küsimuste lahendamisel kasutada, rakendab autor uurimismeetoditest uurimiseksperimenti. Uurimiseksperimendiks on küsitluse läbiviimine polügraafi kasutamisega. Eksperimendist võttis osa kolm inimest, kellest kaks on Sisekaitseakadeemia Politseikolledži kadetid ja üks on akadeemia lõpetanud ning töötav politseiametnik. Eksperimendi eesmärgiks on läbi viia küsitlus polügraafi kasutamisega, määratleda eksperimendi plussid ja miinused ning sellega seonduvad raskused. Autor kasutas testimetoodikat, mis on välja töötatud Venemaal ja USA-s) luuresse tööle võtmisel korraldataval küsitlusel polügraafiga. Eksperimendi eesmärgiks oli leida, kes testitavatest isikutest sobiks tööle luuresse. Neil ei tohi olla kriminaalset minevikku ja olevikku, probleeme, mis on seotud narkootikumide ja alkoholi kuritarvitamisega, sidemeid ``kriminaalse maailmaga``. Autor kavatseb polügraafi abiga välja selgitada testitava isiku sellised tegevused ja omadused, mis välistavad teda luuresse tööle võtmisel, ning vastupidi: leida andmeid, mis tõestavad seda, et ta on potentsiaalne kandidaat. Väga tähtis on uurida, miks kandidaat tahab just luuresse tööle saada, ning on tähtis, et ta poleks seotud välismaa luurega ning ei osutuks spiooniks või topelt-luureagendiks. Autor arvab, et mingi teise meetodika rakendamisega luuresse tööle võtmisel pole võimalik nii lühikese ajaga ja nii väheste kulutustega koguda ja kontrollida nii palju vajalikku informatsiooni tulevase luuretöötaja kohta. Polügraafitestimisega vähenevad risk ning potentsiaalsed kaotused, mis on seotud kandidaadi kõlbmatusega luuretöös.

6.1. Testimeetod

Autor on valinud testimeetoditest Varlamovi ja Nikolajevi modifitseeritud otsingutesti. Testi formaat on N-K-K-K-K-K-K-K-K-K-K-K, kus N on neutraalne küsimus ja K on kontrollküsimus. Neutraalne küsimus on esimene küsimus, millega võrreldakse reaktsioone

kontrollküsimustele (38:43). Neutraalne küsimus formuleeritakse selliselt, et testija saab hinnata täpselt vastuse tõepära. Kuna autor viis testimise läbi Sisekaitseakadeemias, oli neutraalseks küsimuseks: ``Kas Teie asute praegu Sisekaitseakadeemias?``. Selline küsimus ei nõua testitavalt raskete järelduste tegemist ning vastus sellele küsimusele antakse automaatselt. Kontrollküsimused on testi kõige olulisem osa. Testis esitatud kontrollküsimuste sisuks on testitava isiku ``negatiivne`` minevik ja olevik. Näiteks on testis selline kontrollküsimus: ``Kas praeguse ajani olete midagi varastanud või röövitud karistamata?``. Autor eeldab, et kui testitaval isikul oli varguste ja röövimistega side, siis testitav kas valetab sellisele küsimusele või satub mingiks ajaks segadusse, mõeldes, kas anda tõepäraselt vastust või valetada. Varguste ja röövimistega seotud isiku jaoks on kontrollküsimus ärritav ning ta reageerib sellele emotsionaalselt.

Autor valis selle meetodi, kuna testi viiakse selliseid küsimusi, mis huvitavad autorit kandidaatide valikul luuresse tööle võtmisel ning vastused neile on autorile eelnevalt teadmata. Test võimaldab välja selgitada testitava isiku suhtumist kontrollitavatesse küsimustesse ja varjatava informatsiooni iseloomu. Selline test on vähetraumeeriv testitava isiku jaoks, kuid testi informatiivsus on väga suur. Otsingumeetodi testi tingimusteks on see, et testitav isik ei tea ei küsimusi ega nende sisu (38:37).

Spetsialist Nikolajeva (Krasnodari koolist) on kasutanud seda meetodit ning kontrollis ajavahemikul august kuni detsember 1994. a 89 isikut ning selle abil selgitas välja 147 avastamata kuritegu. Nendest kuuekümnes kuriteos (40,8 %) oli saadud ülestunnistus, mis hiljem leidis kohtumenetluse jooksul tõendamist (38:37).

Esimene test on kõigile testitavatele isikutele ühesugune, see koosneb 11 küsimusest, mille hulgas on esimene neutraalne küsimus ja ülejäänud kontrollküsimused. Küsimused esimeses testis puudutavad isiku professionaalset käitumist nii tööl kui õpingutel, sõltuvust hasartmängudest, alkoholist ja narkootikumidest ning luuretegevust puudutavad küsimused. Kui esimese testimise jooksul ilmus testitava isiku kõrgendatud reaktsioon mõnele küsimusele, siis selle teema kohta esitas autor testitavale testijärgse vestluse käigus täiendavaid küsimusi. Tihti seletas ja põhjendas testitav isik sellise reaktsiooni ilmutamist. Kui

isik ei teadnud või ei soovinud rääkida, millest selline reaktsioon oli tingitud või tunnistas oma kuritegelikku käitumist, tuli teda sel teemal edasi testida ning täpsustavaid küsimusi esitada.

6.2. Küsitluse polügraafi kasutamise etapid

Küsitlus polügraafi kasutamiseks koosnes mitmest etapist. Esimeseks etapiks oli testimiseks valmistamine, küsimustiku koostamine, testitavale isikule õiguste ja kohustuste tutvustamine ning testitava käest kirjaliku nõusoleku võtmine polügraafitesti läbiviimiseks. Autor uuris ja tutvus esimese etapi käigus võimalike esitatavate küsimustega luuresse tööle võtmisel USA-s ja Venemaal, analüüsis võimalikke ``riskifaktoreid``. Ettevalmistatud küsimused jaotati autor loogilisteks gruppideks: nt. narkootikumide puuduvad küsimused eraldi grupis ja luuretegevust käsitlevad küsimused teises. Ettevalmistusetapile järgnes polügraafitestile eelnev vestlus, mis on polügraafiga testimise kohustuslikuks etapiks. Vestluse eesmärgiks on saada kinnitust, et isik läbib polügraafiga testimist vabatahtlikult, mille kohta annab oma kirjaliku nõusoleku. Seejärel loetakse testitavale ette tema õigused ja kohustused, mille järel ta annab samuti allkirja, et on nendega tutvunud. Testitav isik annab kirjaliku lubaduse mitte edastada polügraafiga testimise ajal talle teatavaks saanud küsimusi teistele isikutele. Polügraafi kasutamise küsitluse meetodika näeb ette, et teha kindlaks isiku enesetunne, vaimne ja füüsiline seisund, mis testimise ajal peab kindlasti korras olema ning mille kohta päritakse iga testitava käest. Polügraafitestile eelnev vestlus aitab testijal kõrvaldada segavaid kõrvalfaktoreid, mis võivad negatiivselt mõjutada kontrollitava füsioloogilisi reaktsioone ja vähendada polügraafiga testimise efektiivsust (nt. kui isik on ärritunud, võib teda testieelse küsitluse käigus rahustada ja psüühilist pinget vähendada). Peale testieelse vestlust järgneb polügraafiga testimine. Polügraafiga testimise alguses palus autor testitavaid küsimustele vastates rääkida tõtt ja ainult tõtt. Viimase etapina on testijärgne vestlus, mille käigus testija ja testitav arutlevad testimise kulgemist ning selle käigus saadud vastuseid. Testijärgne vestlus aitab valida õiget suunda edasiseks testimiseks ning sobivaid küsimusi vajaliku lisainformatsiooni kogumiseks. Küsitluse lõpus kirjutab testitav isik omakäeliselt, et on polügraafiga saadud tulemustega tutvunud ning pretensioone küsitlusele polügraafi kasutamisele ei oma.

6.3. Küsitlusega kaasnenud raskused

Luuresse tööle võtmisel korraldatava küsitluse omapära seisneb selles, et polügraafiga testimise käigus esitatavaid küsimusi testitava isikuga eelnevalt ei kooskõlastata ega arutata, kuna isik ei tohi nende sisu eelnevalt teada. Testitav isik kuuleb esimest korda küsimusi vaid polügraafiga testimise ajal, seepärast võivad tekkida probleemid küsimustest arusaamisega.

Esimene polügraafiga testimine oli nn ``pilot-eksperiment``, mille käigus selgusid mõned miinused, mida tuli teisteks polügraafitestimisteks kõrvaldada. Näiteks esimese testi ühest esitatud küsimusest ei saanud testitav isik aru ning saadud reaktsioon oli ebaselge. Peale seda oli küsimus ümber sõnastatud ja lühemaks tehtud. Positiivne oli see, et testitav isik oli avameelne ning koostöövalmis. Tal endal oli huvitav eksperimendis osaleda, ta küsis polügraafi töö printsiipidest ja sellega saadud tulemustest. Nagu selgus viimase testijärgse vestluse käigus, valetas esimene testitav isik kavatselt ühele esimese testi küsimusele, et polügraafi tõe avastamisvõimet proovile panna. See selgus aga järgmiste täpsustavate testimiste käigus ning vale oli paljastatud. Nimelt vastas testitav isik jaatavalt küsimusele ``Kas Te soovite luuresse tööle tulla välismaise luure agendina?`` ning sellele järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon. Vererõhu- ja pulsisensor, naha takistuse sensorid, diafragmasensor ja rindkeresensor fikseerisid tugeva reaktsiooni. Järgnevalt olid isikule esitatud täpsustavad küsimused, mis välismaa luureagent ta on ja kuhu luureorganisatsiooni kuulub. Kõigile küsimustele vastas testitav isik eitavalt. Saadud testimise graafik oli stabiilne ning selles ei nähtunud tugevat reaktsiooni esitatud küsimustele, mis tõestas, et isikul polnud luuretegevusega seost ning ta valetas esimesele testi küsimusele vastates.

Samuti selgus, et esimesel testitaval olid probleemid vargustega ning tööl alkoholi pruukimisega. Esimese testimise graafikul olid fikseeritud tugevad reaktsioonid küsimustele ``Kas Te olete tööajal olnud alkoholijoobes?`` ja ``Kuni praeguse ajani olete midagi varastanud või röövinud karistamata?``. Testijärgse vestluse käigus ütles testitav, et kuna tal oli hiljuti sünnipäev, on ta tööpäeva lõpus kolleegidega seda tähistanud ja natuke šampust joonud. Testitav ütles, et harva ja ainult pidupäevadel võib ta kolleegidega tähtsat sündmust tähistada ning klaasikese ära juua, kuid purjus polnud ta kunagi. Vargust ja röövimist puutuvale küsimusele fikseeritud reaktsiooni selgitas isik sellega, et on lapsepõlves ema käest

luba küsimata raha võtnud. Järgmiste täpsustavate testimiste käigus olid fikseeritud tugevad emotsionaalsed küsimustele ``Kas olete 2007. aastal üks kord töö ajal alkoholi tarvitanud?``. Vargustega seotud lisatestimise graafikul aga olid fikseeritud tugevad reaktsioonid mitte ainult lapsepõlves ema tagant raha varastamise küsimusele, vaid ka poevarguse küsimusele, kusjuures tugevad reaktsioonid olid fikseeritud varguste toimepanemisele 2006. ja 2005. aastal. Varguste kohta testijärgse vestluse käigus ütles isik, et on tõesti 8-9-aastasena poest asju karistamata varastanud, kuid eitab, et pani varguseid toime 2005. ja 2006. aastal. Esimese testimise suureks miinuseks oli testitava isiku hoiatamata jätmine, et ei tohi naerda polügraafiga testimise käigus ning hilisemate küsimuste puhul, mistõttu ei saanud autor vallandunud naeru tõttu tulemust õigesti hinnata ja tõlgendada.

Kokku on esimese testitavaga isikuga tehtud 4 polügraafiga testimist. Lisatestimised järgnesid, täpsustamaks informatsiooni varguste kohta, tööal alkoholi tarvitamise ja võõramaise riigi kasuks luuramise kohta.

Teise testitava eripära seisnes selles, et ta oskas suurepäraselt oma emotsioone ja kehakeelt kontrollida ning mõtles küsimused hästi sügavalt läbi. Oma reaktsiooni küsimusele ``Kas olete oma elus midagi sellist sooritanud, mille eest on võimalik karistust määrata?`` põhjendas testitav sellega, et talle tulid meelde kõikvõimalikud väärteod, mida ta on lapsena sooritanud ja sooritab ka praegu, näiteks tee ületamine vales kohas ja jalgrattaga sõitmine ilma kiivrita. Edasise täpsustava testimise ja vestluse käigus selgus aga, et kuritegusid pole testitav sooritanud, mida peegeldasid ka polügraafiga saadud tulemused. Küsimus ``Kas olete oma elus midagi sellist sooritanud, mille eest on võimalik karistust määrata?`` oli testitava arvates laialivalguv ja segadust tekitav. Probleemi on samuti tekitanud küsimus ``Kas olete tööajal alkoholi joobes olnud?``, kuna testitava isiku jaoks on töö ja tööaeg erinevad asjad. Näiteks kui ta lõpetab sisulise töö varem ära, võib ta tööajast saunas käia ja õlut juua, kuid ei pea seda rikkumiseks. Testitav tegi pakkumise asendada ``tööaeg`` ``töö tegemisega``. Testitaval kutsusid tugevad emotsioonid välja kaks küsimust: ``Kas olete põhjendamatu füüsilist vägivalda kasutanud lähedaste suhtes?`` ja ``Kas olete altkäemaksu võtnud?``. Reaktsioone selgitas testitav sellega, et need küsimused kutsusid tas esile suurt pahameelt, kuna tema jaoks on mõeldamatu kasutada oma perekonnas, kus on ainult naised, jõudu ning võtta altkäemaksu. Kokku oli teise testitavaga läbi viidud kolm lisatestimist, mis puudutasid põhjendamatu

füüsilise vägivalda kasutamist, narkootikumide proovimist ja mineviku tegusid, mille eest oleks võimalik karistust määrata. Teine testitav oli ka ainuke, kelle kohta ei teinud autor lisatestimist luure kohta, kuna selles ei tekinud vajadus. Esimese testi kahele luuretegevust puutuvale küsimusele () vastas isik eitavalt ning polügraafitestimisega saadud graafik oli stabiilne, luureküsimustele ei tekinud tugevaid reaktsioone. Seega puudus vajadus isikut täiendavalt testida.

Kolmas testitav isik ei saanud küsimusest ``Kas soovite luuresse tööle tulla välismaise luureagendina?`` õigesti aru ja vastas sellele mõtlematult ``jah``. Vestluse käigus selgus, et isik ei mõistnud küsimust ja ei pööranud sõnale ``välismaine`` tähelepanu. Järgnev lisatestimine, mis ei andnud erilisi emotsionaalseid reaktsioone kontrollküsimustele, tõestas seda, et testitav isik sai valesti aru küsimusest luure kohta ning tegelikult tal pole sidemeid välismaise luurega. Kolmanda isiku korral olid teostatud kaks lisatestimist, mis puudutasid sõltuvust hasartmängudest ja luuretegevust välismaises organisatsioonis. Selgus, et isik mängib pidevalt hasartmänge ja käib kasiinos, kuid see on pigem tal traditsioon sõpradega aja veetmiseks kui sõltuvus. Testitav ütles, et ei pane mängu rohkem kui kakskümmend viis krooni ega kahetse kaotatud summasid. Testitav väitis, et pole hasartmängudest sõltuv ning need ei sega tema elu.

Positiivne oli autori arvates see, et kõik kolm testitavat isikut võtsid eksperimenti tõsiselt ja tegid meelsasti autoriga koostööd. Testijärgsed vestlused osutusid informatsioonirikaks ning tänu nendele sai autor teada, missugust edasist suunda testimiseks valida ja milles ta tahab selgust saada. Testitavad jäid küsitlusega polügraafi kasutamisega rahule ning ei kahetsenud, et osalesid eksperimendis. Nad rääkisid hea meelega küsimustest, mis kutsusid esile tugavaid emotsioone, selgitades ja põhjendades neid. Testitavad viitasid küsimustele, mis olid kaheti mõistetavad või laialivalguvad ning tekitasid vastamisel raskusi. Samuti tegid nad ettepanekuid nende küsimuste ümbersõnastamiseks ja korrigeerimiseks.

6.4. Testitavate isikute kehakeel

Kuna testitavaid paluti istuda liikumatult, võis autor nende kehakeelt jälgida põhiliselt näos. Küsimustele, mis kutsusid testitavas isikus tugevaid emotsionaalseid reaktsioone, järgnes ka vastav kehakeel, mis on hilisemal videosalvastuse vaatamisel hästi märgatav. Näiteks küsimustele, mis nõudsid mälu värskendamist, reageeris isik silmade liikumisega. Silmad liikusid kas üles paremale või üles vasakule, mis tähendas, et mälopilti taastatakse ja konstrueeritakse. Kui autor esitas kontrollküsimuse, mis ärritas testitavat isikut ja millele ta reageeris emotsionaalselt, siis sattus testitav alguses mingiks ajaks segadusse, mõeldes, kas anda tõepärast vastust või valetada. Seejuures oli märgata silmade liikumist alla kas paremale või vasakule, mis tähendas seda, et isik on sisemises dialoogis ning see küsimus puudutas tema tundeid. Samuti oli mõnel testitaval näha suu liikumist, kulmude tõstmist ning silmade ringi käimist, kui nad ei saanud küsimusest aru või mõtlesid ja meenutasid midagi. Teise testitava isiku kehakeel oli vähem märgatav. Näoilme oli kõikide testimiste käigus tõsine, silmad ja näolihased peaaegu liikumatud. Kontrollküsimustele vastates tõstis teine testitav vahetevahel kulme (45:115-116).

Kokkuvõttes võib autor väita, et järelduste tegemiseks tuleb analüüsida mitte ainult polügraafi testimise käigus saadud andmeid, vaid ka testijärgsete vestluste käigus kuulnud testitavate kommentaare, selgitusi ja põhjendusi ning nende kehakeelt nii polügraafiga testimise kui ka vestluste ajal. Väliste käitumistunnuste kaudu (nt. silmade liikumine) on samuti võimalik määrata, mida inimene sel hetkel tunneb. Polügraafiga testimise tulemusi tuleb hinnata kogumis ütluste ja kehakeelega. Polügraafiga saadud andmed on orienteeruvaks ja abistavaks informatsiooniks edasiste küsitluste jaoks ning õige küsitlusuuna valimiseks. Testimise kõrval ei tohi unustada traditsioonilisi tõe avastamise meetodeid: kehakeelt ja professionaalset ülekuulamistehnikat vestluste ajal.

6.5. Polügraafitestimiste käigus saadud graafikute analüüs

Esimese testitava isikuga, kes oli naissoost, viidi läbi neli polügraafiga testimist ja saadi neli graafikut. Graafikute analüüsimisel arvestas autor nelja erineva sensori andmeid: rinnahingamist, diafragmaalset hingamist, naha galvaanilist takistust ja vererõhku. Iga küsimusele reaktsioonide kohta leiti indeks, mis iseloomustab reaktsiooni tugevust. Kasutati horisontaalse skoorimise meetodikat. See seisnes selles, et iga sensorilõikes hinnati reaktsiooni tugevust ja omistati sellele reaktsioonile tugevuse järjekorranumber. Naha galvaanilist takistust ja vererõhku mõõdab üks sensor ja hingamist registreerib kaks sensorit. Hingamise sensorite mõju võrdsustamiseks teiste sensorite osakaaluga liideti rinnahingamise ja diafragmaalse hingamise indeksid kokku ja jagati kahega. Igat küsimust iseloomustava reaktsiooni indeks leiti naha galvaanilise takistuse, vererõhu ja hingamise keskmise järjekorranumbrite summana. Näiteks kui testis oli 11 küsimust, siis omistas autor küsimusele suurima reaktsiooni näitajaga numbri ``11`` ja kõige väiksema näitajaga numbri ``1``. Kui testis oli mitu ühesugust näitajate arvu, siis reaktsioon küsimusele igauhega neist sai nende näitajate keskmise. Lõpus summeeriti hingamise keskmise, naha galvaanilise takistuse ja vererõhu näitajad. Töö lisas nr 3 toodud tabelite viimases veerus “Kokku” saadud arvudest on näha, millisele küsimusele oli polügraafiga testimise käigus saadud kõige tugevam või nõrgem reaktsioon. Autor analüüsis kõige suuremate näitajatega reaktsioone ja seejärel vaatas, kas reaktsioon on kooskõlas läbi mitme testimise. Kui näiteks varguseid puudutavatele küsimustele oli kõikides polügraafiga testimistes saadud tugev reaktsioon, siis tekkis probleem, kuidas olulise reaktsiooni tekkimist seletada ja aru saada, millest see oli tingitud.

Autor tahab selgitada, miks osa polügraafiga lisatestimisi jäi mõnel juhul tegemata, kuigi oli vajalik neid koheselt teostada. Autor on kasutanud küsitluse polügraafi kasutamisega käigus klassikalist tindipolügraafi, millega saadud graafikute analüüsimine võtab aega ja analüüsimist tehakse juba peale polügraafitestimist. Kaasaegsema kompuuterpolügraafiga on aga kohe peale polügraafitestimist näha esitatud küsimustele reaktsioonide suurust ning on võimalik operatiivselt valida lisatestimisteks vajaminevad küsimused. Kuna autor tegi esimest korda klassikalise polügraafiga saadud graafikute analüüsimist, siis see võttis tal päevi, ning polnud võimalik ühel päeval kõiki vajaminevaid polügraafiga lisatestimisi teostada. See ei tohiks

osutada põhimõtteliseks probleemiks, kuna saadi konkreetne ja kitsam uurimist ja täpsustamist vajav suund taustuuringu jaoks.

6.5.1. Esimese testitava isiku polügraafiga küsitlemise käigus saadud graafikute analüüs

Vaadates esimese testitava isiku esimese testimise graafikut, on näha, et kõige suuremad indeksid on neljandal (29,5) ja kümnendal (23,75) küsimusel. Neljandaks küsimuseks oli ``Kuni praeguse ajani olete midagi varastanud või röövitud karistamata?``, millele testitav isik vastas *jah*, ja kümnendaks küsimuseks oli ``Kas Te soovite luuresse tööle tulla välismaise luureagendina?``, millele testitav isik vastas samuti *jah*. Testijärgse vestluse käigus seletas testitav lahti antud vastused. Testitav isik ütles, et varguseid on ta toime pannud lapsepõlves ema tagant raha varastades ja kümnendale küsimusele, mis puudutas välismaist luuretegevust, valetas ta sihilikult, soovides polügraafimasinat proovile panna ning vaadata, kas teda paljastatakse või mitte. Lähtudes esimese testi graafikust ja testijärgsest vestlusest, otsustas autor valida juba konkreetsemat küsitlussuunda ja testida isikut veel kolmel teemal: vargused, alkoholi pruukimine tööajal (kuna testitav isik tunnistas, et võib tööajal alkoholi juua) ja luuretegevust puudutav teema.

Esimese testitava isiku teisest polügraafiga testimise tabelist (vt lisa nr 3) on näha, et neljandale kontrollküsimusele oli saadud kõige tugevam reaktsioon. Neljas küsimus oli ``Kas Teie olete ema tagant raha varastanud ?`` ja sellele testitav isik vastas *jah*. Järelikult leidis esimeses testis saadud tugev emotsionaalne reaktsioon vargust puudutavale küsimusele ja samuti testitava isiku ütlused tõestust, mis tähendas ka seda, et testitav isik oli autoriga avameelne ja rääkis talle tõtt. Viimasele kontrollküsimusele nr 11 ``Kas olete viimase varguse toime pannud 2005. aastal?``, millele testitav isik vastas *ei*, saadi ka tugev reaktsioon (22), kuid testijärgse vestluse käigus eitas testitav isik vargusi 2005. aastal. Selline reaktsioon nõuab tegelikult veel lisatestimist või taustuuringut, et saada selgust, miks 2005. aastale reageeris testitav isik nii emotsionaalselt. Samuti tunnistas testitav isik teise testimise käigus, et on tegelenud lapsepõlves ka poevargustega ning seda tõestas ka graafikute analüüsimise käigus teisele küsimusele saadud kõrge indeks. Polügraafi testimise abil oli selgitatud taustuuringu

jaoks kindel suund varguste küsimuses. Tuleks selgitada, kas 2005. aastal on testitaval esinenud vargusi.

Kuna esimene testitav tunnistas esimeses polügraafiga testimises, et on tarvitanud tööajal alkoholi, otsustas autor läbi viia ka tööajal alkoholi pruukimist puudutavat testimist. Suurim indeks oli saadud üheksandale küsimusele ``Kas olete tööl alkoholi tarvitanud 2 korda ?`` (24,25), millele testitav vastas *ei*. Samuti kõrge reaktsioon oli saadud ka kolmanda testimise kümnendale küsimusele (23,25) ``Ka olete tööajal alkoholi tarvitanud kolm korda ?``, millele testitav isik vastas *ei*. Järelikult need küsimused kutsusid testitavas isikus tugevat erutust. Polügraafi testimisega õnnestus kiiresti välja selgitada konkreetne küsimus taustuuringu jaoks, mis puudutab testitava isiku poolt alkoholi pruukimist töö ajal ning vajab kindlasti täpsustamist (nt töökolleeegide ja lähedaste küsitlemine)

Neljas testimine esimese testitava isikuga puudutas luuretegevust, et välja selgitada, kas isik tahab Eesti luuresse tööle saada topelt-luureagendina või mitte. Neljas testimine oli korraldatud, kuna esimese testimise välismaist luuret puudutavale küsimusele reageeris isik emotsionaalselt, vastates, et tahab küll võõramaise luureagendina tööle asuda. Ka neljanda testimise ajal naeris isik mõnele küsimusele. Naermine muudab tugevalt reaktsioone, mis avaldub ka graafikutes, ning need andmed pole enam usaldusväärsed. Kokkuvõttes võib autor väita, et esimene testitav isik pole soovitatav luuresse tööle, kuna ta ei suhtu luuretöösse tõsiselt (luureküsimused kutsusid naeru välja ning ta valetas samuti, et tahab luuresse tööle tulla võõramaise luureagendina), isikul esinevad probleemid vargustega ja alkoholi pruukimisega tööajal.

Varlamovi ja teiste (38:37) seisukoht, et polügraafitestimiseks valitud meetodika on isikut vähetraumeeriv, ei leidnud kinnitust, kuna testitav isik ütles, et polügraafitestimine oli tema jaoks ebameeldiv ning ta ei taha seda enam elu sees korrata.

6.5.2. Teise testitava isiku polügraafiga küsitlemise käigus saadud graafikute analüüs

Teine testitav isik oli meessoost, Sisekaitseakadeemia Politseikolledži üliõpilane ja samuti ka korraldajates töötav politseiametnik. Teise testitava isikuga viidi läbi neli testimist, millest esimene oli üldine, teine kuritegeliku tegevuse väljaselgitamiseks, kolmas füüsilisele vägivaldale kalduvuse väljaselgitamiseks ja neljas narkootikumide tarvitamise väljaselgitamiseks.

Esimesest tabelist (vaata lisa nr 4, 1. testimine), mis oli koostatud esimese polügraafiga testimise käigus saadud graafikute andmete põhjal, nähtub, et kõige tugevamad reaktsioonid olid saadud neljandale (25), kaheksandale (30,75) ja üheteistkümnendale (27,75) küsimusele. Neljas küsimus oli "Kuni praeguse ajani olete midagi varastanud või röövinud karistamata?". Kuna nii suhteliselt kõrge indeks (25) võrreldes esimese neutraalse küsimusega (22) on selgunud alles peale graafikute andmete analüüsimist, ei saanud autor koheselt lisetestimist korraldada, kuna testitav isik eitas vargustega kokkupuudet. Varguse teema kutsus testitavas isikus erutust, mis osutus omakorda probleemseks, kuna autor ei tea, millega selline reaktsioon on põhjustatud. Reaktsioon paneb testitava isiku eitavat vastust varguseid puudutavale küsimusele kahtluse alla. Sellega on aga piiritletud kiiresti taustuuringu küsimus varguseid ja röövimisi puudutaval teemal.

Esimese testimise kaheksas küsimus oli "Kas olete narkootikumide proovinud?", millele testitav isik vastas *jah*. Reaktsioon sellele küsimusele oli kõrgeim (30,75) ning see küsimus ilmselgelt puudutas testitavat isikut väga sügavalt. Testijärgse vestluse käigus ütles testitav, et on sõjaväes teiste poistega midagi suitsetanud ning arvab, et see võis olla kanep, kuid pole 100% selles kindel, kuna suitsetamine ei mõjutanud teda. Järelikult klappisid testitava ütlused graafiku analüüsi käigus saadud tulemustega ning on alus arvata, et isik oli autoriga avameelne. Vaatamata sellele otsustas autor narkoteemal isikut täiendavalt testida, et saada esimese testimise käigus saadud andmetele ja testitava isiku poolt antud ütlustele tõestust.

Esimese testimise üheteistkümnendas küsimus "Kas Te olete võtnud altkäemaksu?" kutsus testitavas tugevat erutust ning analüüsimisel saadud indeks (27,75) oli ka kõrge. Testitav isik

selgitas reaktsiooni sellega, et altkäemaksu võtmine väljub igasugustest piiridest ning seostub tal prostitutsiooniga. Isik ütles, et altkäemaksu puudutav küsimus häiris tema au ja väärikut. Kuna isik vastas eitavalt, aga tekkis tugev reaktsioon, tuleks seda teemat puudutavat küsimust taustuuringus kontrollida.

Teine lisatestimine (vaata lisa nr 4) oli korraldatud teise testitava kuritegeliku tegevuse väljaselgitamiseks, kuna ta vastas jaatavalt esimese testi kolmandale küsimusele ``Kas olete oma elus midagi sellist sooritanud, mille eest on võimalik karistust määrata ?`. Kõige suuremad reaktsioonid olid saadud teisele küsimusele ``Kas olete vargust sooritanud ?` ja kaheksandale küsimusele ``Kas olete varastatud hoidnud?`. Vaatamata sellele, et isik vastas mõlemale küsimusele eitavalt, olid reaktsioonid ülitugevad ning andsid põhjust testitava vastuseid kahtluse alla seada. Samuti on need tulemused ka esimese testimise neljandale küsimusele ``Kuni praeguse ajani olete midagi varastanud või röövinud karistamata ?` saadud reaktsiooniga kooskõlas. Järelikult on varguste osas testitaval isikul teatud probleemid, mida ta ei tunnista ja mis kutsuvad esile tugevad reaktsioonid. Varguse ja röövimise probleem tuleks tingimata lülitada taustuuringusse.

Kolmas testimine teise katseisikuga puudutas füüsilist vägivalda ja oli läbi viidud, kuna juba esimese testimise graafikust nähtus, et reaktsioon sellele oli väga tugev. Kõrgeim indeks oli saadud kolmandale küsimusele ``Kas Te olete kasutanud põhjendamatult füüsilist vägivalda lähedaste suhtes ?`. Testijärgse vestluse käigus selgitas isik, et see küsimus häiris teda tugevalt ja kutsus pahameelt välja, kuna tema jaoks on mõeldamatu, et ta kasutab perekonnaliikmete suhtes, kelleks on ainult naised, vägivalda. See küsimus puudutas testitavat väga sügavalt ja vaatamata hästi põhjendatult vastusele tuleks testitavat sel teemal veel täiendavat kontrollida taustuuringu käigus.

Neljas testimine teise katseisikuga puudutas narkootikumide tarvitamist ja proovimist ja oli korraldatud, kuna esimesel testimisel ütles isik, et on sõjaväes midagi suitsetanud ning arvab, et see võis olla narkootikum. Neutraalsest küsimusest oluliselt kõrgem reaktsioon oli saadud ainult ühele kontrollküsimusele ``Kas olete kanepit proovinud ?`, mis on kooskõlas ka testitava isiku ütlustega. Ülejäänud narkootikumide liikide suhtes, narkootikumidega

kauplemise ja vahendamise suhtes oli saadud nõrgemad reaktsioonid, mille analüüsimisel saadud näitajad ei erinenud oluliselt neutraalsele küsimusele saadud reaktsiooni näitajast.

Teine testitav isik oli ka ainuke, kellega autor ei viinud läbi luuretegevust puudutavat lisatestimist, kuna selleks ei tekkinud vajadust. Testitava ütlused olid kooskõlas graafiku analüüsi käigus saadud tulemustega ning on alus arvata, et isik oli autoriga avameelne. Kuigi vaatamata sellele võib taustuuringu seda täpsemalt kontrollida, et saada suuremat kindlust kandidaadi sobilikkuses. Teise testitavast isikust luurekandidaadi kohta ei oska autor antud kontrollimise staadiumis midagi kindlalt öelda, kas testitav isik on sobiv luuretöök või mitte. Enne otsuse langetamist, tuleks veel põhjalikku taustkontrolli läbi viia, mis puudutab kandidaadi vägivaldsust ja vargustega võimalikku seotust. Järelikult oli küsitlus polügraafi testimisega väga kasulik antud kandidaadi luuretöök sobilikkuse väljaselgitamises, kuna oluliselt kitsendas kontrolli vajavad suunad, mis kindlasti lihtsustab taustuuringu ja kiirendab "kandidaatide valimisprotseduuri". Kui taustuuringu osutub positiivseks, siis teine kandidaat on sobilik luuretöök.

6.5.3. Kolmanda testitava isiku polügraafiga küsitlemise käigus saadud graafikute analüüs

Kolmas testitav isik oli Sisekaitseakadeemias õppiv ning ka realselt politseis töötav noor neiu, kellega oli läbi viidud kolm polügraafiga testimist. Esimene testimine oli üldine, teine puudutas hasartmängudest sõltuvuse väljaselgitamist ja kolmas testimine võõramaise luuretegevuse väljaselgitamist.

Esimese polügraafiga testimise graafiku analüüsimisest selgub, et kõige tugevamalt on testitav isik reageerinud neljandale (23), viiendale (26,5) ja üheksandale (21,5) küsimusele (vaata lisa nr 5). Neljas küsimus "Kas praeguse ajani olete midagi varastanud või röövinud karistamata", millele testitav isik vastas eitavalt, andis kõrget indeksi, mis tähendab, et antud valdkonnale reageeris testitav isik emotsionaalselt. Nii kõrge näitaja olemasolu nõuab kindlasti ka lisatestimist ning antud tugeva emotsionaalsuse põhjuse väljaselgitamist. Kahjuks aga tuli see

näitaja alles graafikute hilisema analüüsimise käigus ning koheselt peale esimest testimist polnud autoril võimalik seda lisatestimist läbi viia. See küsimus jääb selgitamisele taustuuringus. Viies küsimusele "Kas olete kasutanud põhjendamatult füüsilist vägivalda" oli testitaval isikul kõige tugevam reaktsioon. Vägivalla puudutavale küsimusele vastas katseisik eitavalt. Vaatamata sellele tekitab vägivalda teema temas tugevat erutust ning et selle põhjust täpsustada, tuleks taustuuringuga seda kindlaks teha. Esimese testimise üheksandale küsimusele "Kas olete varem koostööd teinud mingi välismaise luurega?" reageeris testitav ka väga emotsionaalselt ning testijärgse vestluse käigus ta selgitas seda sellega, et sõna *koostöö* pani ta kahtlema, kas võtta arvesse või mitte, et ta on Ameerika Ühendriikides käinud ning seal ka FBI-d külastanud ning sai isegi mõne töötajaga tuttavaks. Kahtlemata tuleks sellel teemal luuresse tööle võtmise puhul testitavat isikut veel täiendavalt testida, kuna luurevaldkond mängib suurimat tähtsust antud töö puhul.

Teine isatestimine (vaata lisa nr 5) oli korraldatud kolmanda testitava isiku puhul hasartmängudest sõltuvuse kontrollimiseks, kuna testitav isik väitis, et mängib pidevalt hasartmänge. Suurimad indeksid olid saadud neljandale (27,75), kuuendale (25,25), üheksandale (23,75), üheteistkümnendale (29,25) ja kaheteistkümnendale (25,25) küsimusele. Neljas küsimus oli "Kas oled kunagi tundnud pakilist vajadust naasta hasartmängude juurde, et võita tagasi juba kaotatud raha?", kuues "Kas oled kunagi tundnud pakilist vajadust naasta hasartmängude juurde, et võita veel?", üheksas "Kas oled kunagi sooritanud midagi ebaseaduslikku või mõelnud sellele, et finantseerida oma mängimist?", üheteistkümnendal "Kas mängite hasartmänge mitu korda kuus?" ja kaheteistkümnendal "Kas mängite hasartmänge mitu korda aastas?". Ainult viimasele küsimusele andis isik jaatavat vastust. Ülejäänud ta eitas, kuigi saadud indeksid räägivad vastupidisest ning isikul on kindlasti hasartmängudega tugev seos, mida taustuuringuga tuleks välja selgitada. Kui tuleb välja, et isik on hasartmängudest sõltuv, siis ei ole ta sobilik tööle luuresse. Mängusõltuvus oleks suureks riskifaktoriks, mille tõttu isik võib salastatud informatsiooni kolmandale isikule edasi müüa vastutasu eest, et oleks võimalik hasartmängude juurde tagasi naasta ja oma kaotusi kompenseerida.

Kolmas testimine puudutas luuretegevust. Testitav kõhkles, kas saab tema käiku FBI-sse koostööks lugeda või mitte. Ta ei saanud aru ka küsimusest "Kas Te soovite luuresse tööle

tulla välismaise (võõra) luure agendina?` (vaata punkt 6.3.), mis põhjustaski tugeva emotsionaalse reaktsiooni. Lisatestimise käigus saadud graafikute analüüsimisel selgus aga, et saadud reaktsioonide näitajad kontrollküsimustele ei erine oluliselt näitajast neutraalsele küsimusele ning seega seos võõramaise luurega polnud nende tulemustega toetatud.

Kokkuvõtteks ei oska autor jällegi kindlalt väita, kas isik sobib luuretöökaks või mitte. Lõplik järeldus sõltub suuremal osal taustuuringust. Kui taustuuringuga ei selgu testitava isiku hasartmängudest sõltuvust, sobib ta luuresse tööle.

KOKKUVÕTE

Polügraafi kasutatakse paljudes erinevates valdkondades üha sagedamini. Suure arengu on teinud läbi ka polügraafi kasutamine luures. Lõputöö autor uuris, kui suurt rolli mängib küsitlus polügraafi kasutamisega luuresse tööle asumisel ja seal töötamisel Vene Föderatsioonis ja Ameerika Ühendriikides. Küsitlus polügraafi kasutamisega on kohustuslikuks tingimuseks luuresse tööle saamisel nii Ameerika Ühendriikides kui Vene Föderatsioonis. Polügraafiprotseduurist keeldumist vaadeldakse kandidaadi soovimatusena luureasutustega koostööd teha ning isikut loetakse kõlbmatuks luuretööks. Samuti peavad Ameerika Ühendriikide ja Vene Föderatsiooni luureametnikud läbima kohustuslikke valikkontrolle polügraafi kasutamisega kogu teenistuse vältel.

Töö teoreetilises osas andis autor üldise ülevaate polügraafi kasutamist reguleerivast seadusandlusest Ameerika Ühendriikides ja Vene Föderatsioonis.

Autor on käsitlenud oma töös Ameerika Ühendriikides ja Vene Föderatsioonis tegutsevaid luureasutusi: Vene Föderatsiooni Välisluureteenistust ja Julgeolekuteenistust, Ameerika Ühendriikide Õhujõudude Eriuurimise Bürood, Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuuri, Rahvuslikku Julgeolekuagentuuri, Föderaalset Juurdlubürood ja USA Energiaministeeriumi. Kõik need asutused rakendavad oma töötajate suhtes küsitlusi polügraafi kasutamisega, et kontrollida nende usaldusväärsust ja/või kõlblikkust luuretööks. Luuretegevus on kohustusterohke ja äärmiselt tähtis riigi julgeoleku tagamiseks ning iga inimene ei sobigi selliseks tööks. Kandidaatidele esitatakse väga rangeid nõudmisi, mis on põhjendatud luuraja ameti spetsiifikaga ja juurdepääsuga salastatud andmetele. Luuraja peab vastama paljudele nõudmistele, mida mõnes luureasutuses on rohkem, mõnes vähem, kuid üks nõudmine, küsitlus polügraafi kasutamisega, on kõikjal olemas ning selle läbimine on kohustuslik. Luurajal peavad olema vastavad isiku- ja ametiomadused, tugev tervis, halbade ning laiduväärsete harjumuste puudumine. Luureasutuse uus töötaja peab silmas pidama, et tal on kohustus olla alati oma ülesannete kõrgusel ning vajadus kontrollida oma käitumist ei lõpe koheselt peale polügraafitesti sooritamist, vaid et ta läbib selliseid testimisi perioodiliselt kogu

teenistuse jooksul. Keeldumine küsitlusest polügraafi kasutamisega või negatiivsete tulemuste ilmumine küsitlusel on luureasutusele hoiatuseks isiku võimalikust ohtlikkusest riigi julgeoleku jaoks.

Töös toob autor välja juhtumid, kus topelt-luureagente kas paljastati polügraafi abiga või vastupidi, kus küsitlus polügraafi kasutamisega ei andnud loodetavat tulemust ning agentidel on õnnestunud test ilma kahtlusteta edukalt läbida ning aastaid riigi julgeolekut kahjustada, edastades salastatud andmeid võõrale riigile. Unikaalseks topelt-luureagendiks on olnud Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuuri kõrge ametnik Aldrich H. Ames, kes oli aastaid vene ``super-luureagent`` ning korduvalt suutis petta ühte polügraafispetsialisti. Vene kodaniku Svintsovi puhul osutus polügraafispetsialist kõrgtasemel olevaks. Svintsovi juhtum tõestab, et polügraafi kasutamine annab luures spioonide ning topelt-luureagentide väljaselgitamisel ja nende kuritegude uurimisel häid tulemusi ning koos teiste tõenditega on tugev tõellikas. Polügraafiga saadud andmed on suunavad edasise uurimise jaoks ning võivad märkimisväärselt lihtsustada kuritegude menetlemist ning näidata õiget lahendamissuunda.

Töös analüüsis autor erinevatele allikatele tuginedes testide usaldusväärsust ning jõudis järeldusele, et kogunud spetsialisti poolt läbi viidava polügraafitesti usaldusväärsus on vähemalt 80%, mis on suhteliselt kõrge näitaja psühholoogilisse klassi kuuluva meetodi jaoks.

Alates ``Eksperimendi`` peatükist antakse ülevaade töö praktilisest poolest, kus püütakse täita käesoleva peatüki põhieesmärk – reaalselt läbi viia küsitlus polügraafi kasutamisega isikute valimiseks luuretoole, välja selgitada meetodi kasutamise eeldusi, võimalusi ja puudusi ning küsitluse läbiviimisega seonduvaid raskusi. Luure töö seisukohalt õnnestus autoril küsitlusega polügraafi kasutamisega saada palju olulist informatsiooni testitava isiku kohta, mis oli abiks edaspidiseks kandidaatide valikuks toimingute kavandamisel. Polügraaf tundis küsitletavate isikute “nõrku” kohti, millele oli saadud ka teistest reaktsioonidest tugevam reaktsioon. Tänu polügraafitestimise graafikute analüüsimisele oli autoril selge, mida tuleks veel antud kandidaadi kohta täiendavalt uurida, mida tuleks veel küsitleda ning mille kohta tuleksid polügraafiga lisatestimised. Peale küsitlust polügraafi kasutamisega selgub küsitletava isiku puhul tema konkreetsem uuringute suund, mis vähendab kandidaadi kohta uuritavate

küsimuste ja probleemide ringi. Polügraafi rakendamisega luuresse tööle võtmisel on võimalik lühikese ajaga ja optimaalsete ressurssidega koguda ja kontrollida palju vajalikku informatsiooni tulevase luuretootaja kohta. Järelduste tegemiseks tuleb analüüsida mitte ainult polügraafiga küsitlemise käigus saadud andmeid, vaid ka testijärgsete vestluste käigus antud testitava isiku ütlusi. Tuleb jälgida ka testitavate isikute kehakeelt nii polügraafiga testimise kui ka vestluste ajal, kuna väliste käitumistunnuste kaudu on samuti võimalik aru saada inimese tunnetest konkreetsel hetkel. Polügraafiga testimise tulemusi tuleb hinnata koosmõjus ütluste ja kehakeelega. Polügraafiga saadud andmed on orienteeruvaks ja abistavaks informatsiooniks edasiste küsitluste jaoks ning õige küsitlusuuna otsimiseks. Polügraafiga testimise kõrval ei tohi unustada traditsioonilisi tõe avastamise meetodeid. Probleemiks polügraafiga testimisel osutus see, et mõnedest küsimusest ei saanud testitav isik aru või mõistis neid valesti, kuna luuresse tööle võtmisel korraldatava küsitluse omapära seisnebki selles, et polügraafiga testimise käigus esitatavaid küsimusi testitava isikuga eelnevalt ei kooskõlastata ega arutata, kuna isik ei tohi nende sisu eelnevalt teada. Kolmest uuritavast kandidaadist langes polügraafitestimise abil üks ära, kuna isik ei suhtunud kandideerivasse ametisse tõsiselt ning tal olid negatiivsed harjumused nagu alkoholi tarvitamine töö ajal ning isik on ka mitu korda varastanud, nii poest kui ka oma lähedaste käest, mis välistab antud isikut luuresse tööle võtmast. Kahe ülejäänud kandidaadi kohta ei ole võimalik teha lõplikku järeldust, kuna nad vajavad lisaks küsitlusele polügraafi kasutamisega ka sügavamat taustuurikut. See-eest viitas küsitlus polügraafi kasutamisega ja saadud graafikute analüüsimine kandidaatide võimalikele probleemsetele tegevustele, harjumustele ja omadustele, millele tuleks tähelepanu pöörata ning taustuurikuga selgitada. Kitsa uurimissuuna andmine isiku kontrollimisel kiirendab ilmselgelt kandidaatide valikuprotsessi, on efektiivne ning on optimaalsete kulutustega. Järelikult leidis lõputöös püstitatud hüpotees kinnitust.

Eelnevat silmas pidades saab autor kokkuvõtvalt väita, et polügraaf on omanud, omab ja jääb omama efektiivset rolli luuresse tööle võtmisel ning seal töötamise käigus tekkinud probleemide lahendamisel Ameerika Ühendriikides ja Vene Föderatsioonis. Kuna polügraafi kasutamisega läbiviidavate küsitluste arv Ameerika Ühendriikides ja Vene Föderatsioonis järjest kasvab ja võtab hoogu juurde, ei saa välistada, et kunagi lähitulevikus saab see

tavaliseks protseduuriks ka Eestis Kaitsepolitseisse, Teabemetisse ja teistesse luurega tegelevatesse asutustesse tööle võtmisel. Selleks peab Eesti riik olema valmis ennetama seaduste valet tõlgendamist polügraafi kasutamise osas, tuleb välja töötada ning kehtestada seadusandlik akt, mis reguleeriks polügraafi kasutamist ja välistaks inimõiguste rikkumist. Polügraafi kasutamist reguleeriva seadusakti koostamiseks võib võtta eeskuju Ameerika Ühendriikide ja Vene Föderatsiooni seadusandlusest ja kogemustest.

Kokkuvõtteks võib öelda, et üldiselt saavutas autor töö praktilises pooles algselt püstitatud eesmärgi ehk käsitles polügraafi kasutamist luures Ameerika Ühendriikides ja Vene Föderatsioonis, vaatles polügraafi kasutamise eeldusi, võimalusi ja puudusi luures, uurides nende riikide kogemusi ja praktikat polügraafi kasutamise osas, ning jõudis järeldusele, et polügraafi seadustamine ja juurutamine Eestis luures on vajalik ja otstarbekohane.

Autor loodab, et käesoleva tööga leiavad valgustamist mõned seni varjus olnud aspektid polügraafi kasutamisest luuretoos ja eelnevalt kirjapandu saab aluseks tulevastele uurimustele.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дипломная работа написана в 2007-ом году студенткой полицейского колледжа Академии Министерства внутренних дел Александрой Кирюшечкиной на тему *Использование полиграфа в разведке на примере Соединённых Штатов Америки и России.*

Дипломная работа написана на эстонском языке и её объём вместе с приложениями составляет сто восемь страниц.

Ключевыми словами в работе являются: полиграф, опрос с использованием полиграфа, разведка, контрразведка, внешняя разведка, разведчик и шпион. При написании работы использовалась специализированная русско- и англоязычная литература, правовые акты и матерьялы из интернета.

Объектом исследования данной работы является необходимость использования полиграфа для проверки надёжности работающего в разведке персонала.

Цель дипломной работы – дать обзор и проанализировать использование полиграфа в разведке в Соединённых Штатах Америки и в Российской Федерации; рассмотреть преимущества, возможности, а также недостатки полиграфа, изучая практику и опыт Соединённых Штатов Америки и Российской Федерации. В итоге автор работы хочет прийти к выводу, является ли узаконение и внедрение полиграфа в эстонскую разведку необходимым и целесообразным.

Методом исследования данной работы автор выбрал исследовательский эксперимент, который состоит в том, что автор проводит реальный опрос с использованием полиграфа для отбора кандидатов в разведку.

Прежде всего дипломная работа предусмотрена для того, чтобы дать читателю обзор на примере Соединённых Штатов Америки и России о преимуществе и возможностях использования полиграфа в разведке, опираясь на опыт и практику данных стран.

Анализируя законодательство и практику Соединённых Штатов Америки и России, а также проведя исследовательский эксперимент, автор работы придёт в итоге к выводу о том, что полиграф является одним из самых лучших средств для быстрой и эффективной проверки достоверности информации и тест с использованием полиграфа - хорошее вспомогательное средство при выборе кандидатов в разведку, а также при проверке уже работающего персонала и обнаруживании шпионов.

KASUTATUD ALLIKAD

1. Huik, J. 2001. Polügraafitest. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
2. Полиграф.
<http://sahvatkin.narod.ru/SR/7.htm> 07.01.2007
3. Vene Föderatsiooni operatiiv-jälitusliku tegevuse seadus. 05.07.1995 -
http://www.libertarium.ru/libertarium/l_sormlaw_101/def_article_t?PRINT_VIEW=Y
ES. Российская газета. 18.07.1997 N 101-ФЗ, 30.12.1999 N 225-ФЗ.
4. Komissarov, V., Holodnõi, I. 1999. Полиграф как средство получения
процессуально значимой информации по уголовному праву. Internetiajakiri
``Правоведение`` N1. <http://web1.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=148693>
07.01.2007
5. Vene Föderatsiooni välisluure föderaalne seadus. 8.12.1995. -
http://svr.gov.ru/svr_today/doc02.htm. № 5-ФЗ 10.01.96-07.11.2000. 07.01.2007
6. Vene Föderatsiooni riigisaladuse seadus. 21.07.1993. -
<http://dvabop.narod.ru/docum/taina/gt.htm>. 07.01.2007
7. Vene Föderatsiooni töökoodeks. 21.12.2001.-
<http://www.rg.ru/oficial/doc/codexes/trud/>. 07.01.2007
8. Holodnõi, I. 2005. ПОЛИТИКА. Власть. Безопасность. Бизнес.
<http://www.liedetector.ru/pub/pub08.php> 11.12.2006
9. Direktiiv NSA/CSS 122-03.
<http://antipolygraph.org/documents/nsa-polygraph-regulation.shtml>. 11.12.2006
10. Employee Polygraph Protection Act. (Seadus töötajate kaitsest polügraafiga
testimisel).
<http://www.fas.org/sgp/othergov/polygraph/eppa.html>. 11.12.2006
11. Toomla A. 2001. Polügraafi kasutamise õiguslikke aspekte. [Diplomitöö] Tallinn:
Sisekaitseakadeemia politseikolledž.
12. Говорить правду и только правду. (Rääkida tõtt ja ainult tõtt).
<http://www.ОХРАНА.ru/view.asp?3155>. 01.06.2001

13. Как стать офицером СВР? В чем особенность оформления на службу в СВР России? (Kuidas saada välisluureteenistuse ohvitseriks? Milles seisneb välisluureteenistusse tööle vormistamisomapära?)
<http://svr.gov.ru/pressburo/vopros5.htm>. 07.01.2007.
14. Цели и задачи СВР. (Välisluureteenistuse eesmärgid ja ülesanded).
http://svr.gov.ru/svr_today/cei.htm. 07.01.2007
15. Vene Föderatsiooni Julgeoleku föderaalteenistuse föderaalseadus. 22.02.1995
<http://fsb.ru/under/ofsб.html>. 07.01.2007
16. Особенности оформления на службу в ФСБ России. (Vene Föderaalsesse Julgeolekuteenistusse vormistamiseripärad).
<http://fsb.ru/contact/work/doc1.html>. 07.01.2007
17. Основания для отказа в зачислении (приеме) на службу (работу) в органы Федеральной службы безопасности. (Vene Föderaalsesse Julgeolekuteenistusse tööle võtmises keeldumise põhjused).
<http://fsb.ru/contact/work/doc2.html>. 07.01.2007
18. Lerner, K., Lerner, B. 2004. Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security. Volume I.. Farmington Hills: Gale.
19. Ameerika Ühendriikide Õhujõudude eriuurimise büroo.
<http://www.osi.andrews.af.mil/main/welcome.asp>. 07.01.2007
20. Air Force Special Investigations Academy. (Õhujõudude eriuurimise akadeemia).
<http://www.osi.andrews.af.mil/library/factsheets/factsheet.asp?id=4858>. 07.01.2007.
21. CIA careers - Student Opportunities. (CIA karjäärid. Võimalused).
<http://www.cia.gov/careers/student.html>. 07.01.2007
22. Lerner, K., Lerner, B. 2004. Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security. Volume II.. Farmington Hills: Gale.
23. USA Department of Energy. (USA energiainisterium).
http://www.energy.gov/nationalsecurity/intelligence_counterterrorism.htm.
24.02.2007.
24. Toomla A. 2001. Polügraafi kasutamise õiguslikke aspekte. [Diplomitöö] Tallinn: Sisekaitseakadeemia politseikolledž.
25. Counterintelligence-Scope Polygraph Examination. (Polügraafitesimine vastuluure küsimustes).

- http://www.hanford.gov/oci/maindocs/ci_r_docs/cipoly.pdf. 10.01.2007
26. Дело Эймса. (Ames'i asi).
<http://www.agentura.ru/timeline/1994/ames/>. 08.01.2007
27. Детектор лжи способен обогать кого угодно. Komsomolskaja Pravda.
<http://www.kp.ru/daily/22951/932/print/> 08.01.2007
28. Maschke, G., Scalabrini, G. О чем лжет детектор лжи.
<http://www.rambler.ru/srch?oe=1251&words=%F5%E0%ED%F1%F1%E5%ED+%EF%EE%EB%E8%E3%F0%E0%D4&hilite=4E3D3D9A>. 15.12.2006
29. Безопасность для всех. США террористам и преступникам применяют допросы с пристрастием.
<http://www.sec4all.net/usa-dopros.html>. 15.12.2006
30. Famous Cases. Robert Philip Hanssen Espionage Case.
<http://www.fbi.gov/libref/historic/famcases/hanssen/hanssen.htm#anchor26782>. 07.01.2007
31. Komissarova, J., Sošnikov, A. Заключение полиграфолога как источник диктаторств. 19-21.09.2002. <http://www.polyconius.ru/Zakluchenie.shtml>.
32. Matvei, M. 2003. Polügraafitesti usaldusväärsus. [Diplomitöö] Tallinn: Sisekaitseakadeemia politseikolledž.
33. Holodnõi, J. 1998. Полиграфы (``детекторы лжи``) и безопасность. Справочная информация и рекомендации. Moskva.
34. Pruks, P., Järveld, P., Pisuke, H., Merusk, K., Luts, M.. 1992. Tartu Ülikooli toimetised. Kriminaaljuristika aktuaalseid küsimusi II. Tartu.
35. Bachmann, T. 2002. Psühhoonia juriidilises kontekstis. Tartu.
36. О проекте Федераного закона `` О применении полиграфа``. Проект Федерального закона о применении полиграфа.
<http://piasr.narod.ru/proekt.htm>. 01.11.2006
37. Global War on Terrorism: polygraph – an intelligence tool.
www.findarticles.com/p/articles/mi_m0IBS/is_3_29/ai_106699543. 01.11.2006
38. Varlamov, V., Korovin, V., Varlamov, G. 2001. Тесты полиграфных проверок. Stavropol.
39. Luure. Milline suund on õige?
www.minut.ee%2Farvamus%2F03%2F08%2F10%2F0912255.shtml. 12.02.2007

40. Julgeolekuasustuste seadus. 20. 12. 2000.-RT I 2001, 7, 17, RT I 2006, 48, 357.
41. Психофизиологическое тестирование. (Psühhofüsioloogiline testimine).
(<http://www.grishunina.ru/pdc/index.php?Type=service&p=10>). 01.11.2006
42. ЭлТВ - Электростальское Телевидение.
http://forum.eltv.ru/index.php?action=;topic=6368.0;prev_next=next. 01.11.2006
43. Tarassov, I. Pravda.ru Intervjuu.
https://politics.pravda.ru/politics/2003/1/1/5/8054_Galkin.html. 06.03.2003.
44. Ožegov, S., Švedova N. 1997. Толковыи словарь русского языка. Moskva: Азь.

LISA nr 1

POLÜGRAAFIGA TESTITAVA ISIKU ÕIGUSED JA KOHUSTUSED

Polügraafiga testitava isiku õigused:

1. Testi viiakse läbi ainult isiku omakäeliselt kirjutatud nõusolekul.
2. Isikul on õigus testimist iga hetk katkestada ka testimise ajal.
3. Testieelse vestluse käigus keelduda edasisest polügraafiga testimisest, viidates keeldumise põhjustele või jättes oma otsust põhjendamata
4. Esitada kirjalikku meditsiinilist tõendit, kus märgitakse, et testitava isiku käesolev füüsiline ja psüühiline seisund võivad kaasa tuua ebaadekvaatseid reaktsioone polügraafiga testimisel ning polügraafiga testimist tuleb teostada hiljem.
5. Tutvuda polügraafitesti tulemustega.
6. Nõuda korduvat polügraafiga testimist, kui isik ei nõustu polügraafitesti tulemustega.

Polügraafiga testitava isiku kohustused:

1. Polügraafiga testimisel peab isik järgima kõiki testija poolt antud juhiseid.
2. Isikul on kohustus teatada oma tervislikust seisundist, kas tervislik seisund võimaldab testimist läbi viia.

NB! Kui luuresse tööle kandideeriv isik keeldub polügraafitesti läbimast, katkestab polügraafiga testimist või teadvalt jätab täitmata testijapoolseid juhiseid, keeldutakse talle luuresse tööle võtmises.

Olen tutvunud.

Nimi:
Kuupäev:
Allkiri:

LISA nr 2

I TEST

Testitav isik:

Kuupäev:

Kell:

1) N - Teie asute praegu Sisekaitseakadeemias? **VASTUS:**_____

2) T - Kas praeguse ajani olete alati täitnud ausalt ja kohusetundlikult teenistuskohustusi?

VASTUS:_____

3) T – Kas olete midagi oma elus sellist sooritanud, mille eest on võimalik karistust määrata? **VASTUS:**_____

4) T - Kuni praeguse ajani olete midagi varastanud või röövitud karistamata?

VASTUS:_____

5) T - Kas Te olete kasutanud põhjendamatu füüsilist vägivalda? **VASTUS:**_____

6) T - Kas Teie mängite hasartmänge? **VASTUS:**_____

7) T - Kas Te olete tööajal olnud alkoholijoobes? **VASTUS:**_____

8) T - Kas olete narkootikume proovinud? **VASTUS:**_____

9) T - Kas olete varem koostööd teinud mingi välismaise luurega? **VASTUS:**_____

1) Kas asute praegu Sisekaitseakadeemias? VASTUS: _____

2) Kui I testi 2. küsimusele (Kas praeguse ajani olete alati täitnud ausalt ja kohusetundlikult teenistuskohustusi?) oli antud EI vastus või JAH vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

2.1. Kas olete kunagi tööl olles jätnud mõnda kohustuslikku ametiülesannet täitmata või täitsite seda hooletult? VASTUS: _____

2.2. Kas olete kunagi ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult kasutanud relva, erivahendit või vägivalda? VASTUS: _____

2.3. Kas olete kunagi ametiülesandeid täites altkäemaksu võtnud? VASTUS: _____

2.4. Kas olete kunagi ametiülesandeid täites pistist võtnud? VASTUS: _____

2.5. Kas olete alati teenistuskohustusi täitnud omakasupüüdmatult? VASTUS: _____

2.6. Kas olete politsetöö kõrvalt töötanud teise tööandja juures? VASTUS: _____

2.7. Kas olete politsetöös teatavaks saanud andmeid/infot jaganud kolmanda isikuga?
VASTUS: _____

2.8. kas olete esitanud majanduslike huvide deklaratsioonis mittetäielikke või valeandmeid? VASTUS: _____

3) Kui I testi 3. küsimusele (Kas olete midagi oma elus sellist sooritanud, mille eest on võimalik karistust määrata?) oli antud JAH vastus või EI vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

3.1. Kas olete vargust sooritanud? VASTUS: _____

3.2. Kas olete röövimist sooritanud? VASTUS: _____

3.3. Kas olete sõidukit ärandanud? VASTUS: _____

3.4. Kas olete narkootikumidega kauplenud? VASTUS: _____

3.5. Kas olete narkootikume vahendanud? VASTUS: _____

3.6. Kas olete väljapressimisega tegelenud? VASTUS: _____

3.7. Kas olete varastatu hoidnud? VASTUS: _____

3.8. Kas olete dokumente võltsinud? VASTUS: _____

3.9. Kas olete tulirelva ebaseaduslikult hoidnud? VASTUS: _____

4. Kui I testi 4. küsimusele (Kuni praeguse ajani olete midagi varastanud või röövinud karistamata?) oli antud JAH vastus või EI vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

4.1. Kas olete tegelenud poevargustega? VASTUS: _____

4.2. Kas olete tegelenud taskuvargustega? VASTUS: _____

4.3. Kas olete tegelenud autovargustega? VASTUS: _____

4.4. Kas olete tegelenud korterivargustega? VASTUS: _____

4.5. Kas olete tegelenud riigivara vargustega? VASTUS: _____

4.6. Kas olete tegelenud narkootilise või psühhotroopse aine vargusega?

VASTUS: _____

4.7. Kas olete tegelenud tulirelva, laskemoona, lõhkematerjali või kiirgusallika vargusega?

VASTUS: _____

4.8. Kas olete tegelenud teadusliku, kultuuri- või ajalooväärtusega eseme vargusega?

VASTUS: _____

4.9. Kas olete tegelenud sissetungimisega vargusega? VASTUS: _____

4.10. Kas olete tegelenud sissetungimisega röövimisega? VASTUS: _____

4.11. Kas olete tegelenud röövimisega? VASTUS: _____

4.12. Kas olete tegelenud röövimistega, mille tagajärjeks oli kannatanule tekitatud raske tervisekahjustus või järgnes inimese surm? VASTUS: _____

4.13. Kas olete midagi varastanud või röövinud 1 kord? VASTUS: _____

4.14. Kas olete midagi varastanud või röövinud 2 korda? VASTUS: _____

4.15. Kas olete midagi varastanud või röövinud 3 korda? VASTUS: _____

4.16. Kas olete midagi varastanud või röövinud rohkem kui 3 korda?

VASTUS: _____

4.17. Kas olete viimase varguse või röövimise toime pannud käesoleval 2007. aastal?

VASTUS: _____

4.18. Kas olete viimase varguse või röövimise toime pannud eelmisel 2006. aastal?

VASTUS: _____

4.19. Kas olete viimase varguse või röövimise toime pannud 2005. aastal?

VASTUS: _____

4.20. Kas olete viimase varguse või röövimise toime pannud veel varem kui 2005. aastal?

VASTUS: _____

5. Kui I testi 5. küsimusele (Kas Te olete kasutanud põhjendamatult füüsilist vägivalda?) oli antud JAH vastus või EI vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

5.1. Kas Te olete kasutanud põhjendamatult füüsilist vägivalda ametiülesandeid täites?

VASTUS: _____

5.2. Kas Te olete kasutanud põhjendamatult füüsilist vägivalda lähedaste suhtes?

VASTUS: _____

5.3. Kas Te olete kasutanud põhjendamatult füüsilist vägivalda laste suhtes?

VASTUS: _____

5.4. Kas Te olete kasutanud põhjendamatult füüsilist vägivalda raseda naise suhtes?

VASTUS: _____

5.5. Kas Te olete kasutanud põhjendamatult füüsilist vägivalda invaliidide suhtes?

VASTUS: _____

5.6. Kas Te olete kasutanud põhjendamatult füüsilist vägivalda vanurite suhtes?

VASTUS: _____

5.7. Kas vägivalla kasutamine Teie poolt väljendus juustest kiskumises?

VASTUS: _____

5.8. Kas vägivalla kasutamine Teie poolt väljendus laksuandmises? VASTUS: _____

5.9. Kas vägivalla kasutamine Teie poolt väljendus rusikahoope jagamises?

VASTUS: _____

5.10. Kas vägivalla kasutamine Teie poolt väljendus jalgadega löömisel?

VASTUS: _____

5.11. Kas vägivalla kasutamine Teie poolt väljendus kägistamises? VASTUS: _____

5.12. Kas olete kasutanud seksuaalvägivalda? VASTUS: _____

5.13. Kas olete füüsilise vägivalla kasutades põhjustanud kellelegi rasket kehalist haigust?

VASTUS: _____

5.14. Kas olete füüsilise vägivalla kasutades põhjustanud kellelegi rasket psüühikahäiret?

VASTUS: _____

5.15. Kas olete füüsilise vägivalla kasutades põhjustanud kellelegi raseduse katkemist?

VASTUS: _____

5.16. Kas olete füüsilise vägivalla kasutades põhjustanud kellelegi nägu oluliselt moonutava ravimatut vigastust? VASTUS: _____

5.17. Kas olete füüsilise vägivalla kasutades põhjustanud kellelegi elundi kaotust või selle tegevuse lakkamist? VASTUS: _____

5.18. Kas olete kasutanud põhjendamatu füüsilist vägivalda kättemaksuks?

VASTUS: _____

5.19. Kas olete kasutanud põhjendamatu füüsilist vägivalda üleoleku või võimu näitamiseks?

VASTUS: _____

5.20. Kas olete kasutanud põhjendamatu füüsilist vägivalda 1 kord? VASTUS: _____

5.21. Kas olete kasutanud põhjendamatu füüsilist vägivalda 2 korda? VASTUS: _____

5.22. Kas olete kasutanud põhjendamatu füüsilist vägivalda 3 korda? VASTUS: _____

5.23. Kas olete kasutanud põhjendamatu füüsilist vägivalda rohkem kui 3 korda?

VASTUS: _____

5.24. Kas kasutate füüsilist vägivalda pidevalt ametialaseid ülesandeid täites?

VASTUS: _____

5.25. Kas olete põhjendamatu füüsilist vägivalda viimati kasutanud nädal tagasi?

VASTUS: _____

5.26. Kas olete põhjendamatu füüsilist vägivalda viimati kasutanud pool aastat tagasi?

VASTUS: _____

5.27. Kas olete põhjendamatu füüsilist vägivalda viimati kasutanud rohkem kui pool aastat tagasi? VASTUS: _____

6. Kui I testi 6. küsimusele (Kas Teie mängite hasartmänge?) oli antud JAH vastus või EI vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

6.1. Kas Teie mängite õnnemänge? (mänguautomaadid) VASTUS: _____

6.2. Kas Teie mängite loteriisid? VASTUS:_____

6.3. Kas Teie mängite totalisaatoreid? VASTUS:_____

6.4. Kas Teie mängite osavusmänge? VASTUS:_____

6.5. Kas oled kunagi kaotanud tänu mängimisele koolile või tööle mõeldud aega?
VASTUS:_____

6.6. Kas oled mänginud kunagi raha peale, et tasuda võlgu? VASTUS:_____

6.7. Kas oled kunagi tundnud pakilist vajadust naasta hasartmängude juurde, et võita tagasi juba kaotatud raha? VASTUS:_____

6.8. Kas oled kunagi tundnud pakilist vajadust naasta hasartmängude juurde pärast võitmist, et võia veel? VASTUS:_____

6.9. Kas oled kunagi mänginud, kuni viimane sent on läinud? VASTUS:_____

6.10. Kas oled kunagi raha laenanud, et finantseerida oma mängimist? VASTUS:_____

6.11. Kas oled kunagi midagi maha müünud, et finantseerida oma mängimist?
VASTUS:_____

6.12. Kas oled kasutanud hasartmänge kui vahendit pääsemaks murede või probleemide eest?
VASTUS:_____

6.13. Kas oled kunagi sooritanud midagi ebaseaduslikku või mõelnud sellele, et finantseerida oma mängimist? VASTUS:_____

6.14. Kas Sul on olnud kunagi seoses hasartmängudega raskusi magamisega?

VASTUS: _____

6.15. Kas oled kunagi mängimise tulemusena kaalunud enesetappu, sellest rääkinud või seda koguni üritanud? VASTUS: _____

6.17. Kas mängitee hasartmänge iga päev? VASTUS: _____

6.18. Kas mängitee hasartmänge mitu korda nädalas? VASTUS: _____

6.19. Kas mängitee hasartmänge mitu korda kuus? VASTUS: _____

6.20. Kas mängitee hasartmänge mitu korda aastas? VASTUS: _____

7. Kui I testi 7. küsimusele (Kas Te olete tööajal olnud alkoholihoobes?) oli antud JAH vastus või EI vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

7.1. Kas olete tööl viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud? VASTUS: _____

7.2. Kas olete õpingutel viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud? VASTUS: _____

7.3. Kas olete tööl viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud 1 kord? VASTUS: _____

7.4. Kas olete tööl viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud 2 korda? VASTUS: _____

7.5. Kas olete tööl viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud 3 korda? VASTUS: _____

7.6. Kas olete tööl viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud rohkem kui 3 korda?

VASTUS: _____

7.7. Kas olete õpingutel viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud 1 kord?

VASTUS: _____

7.8. Kas olete õpingutel viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud 2 korda?

VASTUS: _____

7.9. Kas olete õpingutel viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud 3 korda?

VASTUS: _____

7.10. Kas olete õpingutel viimase aasta jooksul alkoholihoobes olnud rohkem kui 3 korda?

VASTUS: _____

8. Kui I testi 8. küsimusele (Kas olete narkootikume proovinud?) oli antud JAH vastus või EI vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

8.1. Kas olete proovinud kanepit? VASTUS: _____

8.2. Kas olete proovinud heroini? VASTUS: _____

8.3. Kas olete proovinud kokaiini? VASTUS: _____

8.4. Kas olete proovinud amfetamiini? VASTUS: _____

8.5. Kas olete proovinud LSDt? VASTUS: _____

8.6. Kas olete proovinud extacyt? VASTUS: _____

8.7. Kas olete proovinud teisi narkootikumi? VASTUS: _____

8.8. Kas olete proovinud narkootilise toimega ravimeid? VASTUS: _____

8.9. Kas olete narkootikume tarvitanud 1 kord? VASTUS:_____

8.10. Kas olete narkootikume tarvitanud 2 korda? VASTUS:_____

8.11. Kas olete narkootikume tarvitanud 3 korda? VASTUS:_____

8.12. Kas olete narkootikume tarvitanud rohkem kui 3 korda? VASTUS:_____

8.13. Kas tarvitate narkootikume regulaarselt? VASTUS:_____

8.14. Kas olete kunagi narkootikumidega kauplenud? VASTUS:_____

8.15. Kas olete kunagi narkootikume vahendanud? VASTUS:_____

9. Kui I testi 9. küsimusele (Kas olete varem koostööd teinud mingi välismaise luurega?) oli antud JAH vastus või EI vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

9.1. Kas olete koostööd teinud Ameerika Ühendriikide Luure Keskagenduuriga? (CIA-United States Central Intelligence Agency) VASTUS:_____

9.2. Kas olete koostööd teinud Ameerika Ühendriikide Föderaalse juurdlusbürooga? (FBI) VASTUS:_____

9.3. Kas olete koostööd teinud USA Eriuurimiste õhujõuga (Air Force Office of Special Investigations)? VASTUS:_____

9.4. Kas olete koostööd teinud USA armeega? VASTUS:_____

9.5. Kas olete koostööd teinud USA mereväega? VASTUS:_____

- 9.6. Kas olete koostööd teinud Venemaa armeega? VASTUS:_____
- 9.7. Kas olete koostööd teinud Venemaa mereväega? VASTUS:_____
- 9.8. Kas olete koostööd teinud Vene Föderatsiooni välisluure jõuga (Служба внешней разведки) VASTUS:_____
- 9.9. Kas olete koostööd teinud eelpool nimetatud organisatsiooniga? VASTUS:_____
- 9.10. Kas olete koostööd teinud mitu aastat? VASTUS:_____
- 9.11. Kas olete koostööd teinud kolm aastat? VASTUS:_____
- 9.12. Kas olete koostööd teinud kaks aastat? VASTUS:_____
- 9.13. Kas olete koostööd teinud üks aasta? VASTUS:_____
- 9.14. Kas olete koostööd teinud pool aastat? VASTUS:_____
- 9.15. Kas olete koostööd teinud mitu kuud? VASTUS:_____
- 9.16. Kas olete koostööd teinud vähem kui kuu aega? VASTUS:_____
- 9.17. Kas viimast korda tegite koostööd käesoleval aastal? VASTUS:_____
- 9.18. Kas viimast korda tegite koostööd eelmisel 2006. aastal? VASTUS:_____
- 9.19. Kas viimast korda tegite koostööd veel varem kui 2006. aastal? VASTUS:_____

10. Kui I testi 10. küsimusele (Kas olete varem koostööd teinud mingi välismaise luurega?) oli antud JAH vastus või EI vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

10.1. Kas Teie olete Brasiilia luureagent? VASTUS: _____

10.2. Kas Teie olete Hispaania luureagent? VASTUS: _____

10.3. Kas Teie olete Venemaa luureagent? VASTUS: _____

10.4. Kas Teie olete USA luureagent? VASTUS: _____

10.5. Kas Teie olete Jaapani luureagent? VASTUS: _____

10.6. Kas Teie olete Inglismaa luureagent? VASTUS: _____

10.7. Kas Teie olete Kanada luureagent? VASTUS: _____

10.8. Kas Teie olete Hiina luureagent? VASTUS: _____

10.9. Kas Teie olete Iisraeli luureagent? VASTUS: _____

10.10. Kas Teie teete koostööd Ameerika Ühendriikide Luure Keskagentuuriga? (CIA-United States Central Intelligence Agency) VASTUS: _____

10.11. Kas Teie teete koostööd USA Eriuurimiste õhujõuga (Air Force Office of Special Investigations) VASTUS: _____

10.12. Kas Teie teete koostööd Ameerika Ühendriikide Föderaalse juurdlusbürooga? VASTUS: _____

10.13. Kas Teie teete koostööd Vene Föderatsiooni välisluure jõuga (Служба внешней разведки)? VASTUS:_____

10.14. Kas Teie teete koostööd USA armeega? VASTUS:_____

10.15. Kas Teie teete koostööd Venemaa armeega? VASTUS:_____

10.16. Kas Teie teete koostööd USA mereväega? VASTUS:_____

10.17. Kas Teie teete koostööd Venemaa mereväega? VASTUS:_____

10.18. Kas Teie teete koostööd eelpool nimetatata luureorganisatsiooniga?
VASTUS:_____

10.19. Kas tahate saada juurdepääsu salastatud informatsiooni juurde mõne teise luureagentuuri kasuks? VASTUS:_____

11. Kui I testi 11. küsimusele (Kas Te olete võtnud altkäemaksu (korruptiivsed teod)?) oli antud JAH vastus või EI vastus, kuid seejuures oli märgatav tugev emotsionaalne reaktsioon, siis täpsustada:

11.1. Kas Te olete altkäemaksu võtnud ühe korra? VASTUS:_____

11.2. Kas Te olete altkäemaksu võtnud kaks korda? VASTUS:_____

11.3. Kas Te olete altkäemaksu võtnud kolm korda? VASTUS:_____

11.4. Kas Te olete altkäemaksu võtnud rohkem kui kolm korda? VASTUS:_____

11.5. Kas viimati olete altkäemaksu võtnud sellel 2007. aastal? VASTUS:_____

11.6. Kas viimati olete altkäemaksu võtnud eelmisel 2006. aastal? VASTUS:_____

11.7. Kas viimati olete altkäemaksu võtnud veel varem kui 2006. aastal?

VASTUS: _____

11.8. Kas olete pistist võtnud? VASTUS: _____

Märkused: _____

Lõpp: :

Täpsustavaid lisaküsimusi on siin võimalik küsida teise, kolmanda ja kaheksanda küsimuse alaküsimuste kohta:

2.1. Kas olete kunagi tööl olles jätnud mõnda kohustuslikku ametiülesannet täitmata või täitsite seda hooletult? VASTUS: *kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon*

2.11. Kas olete tööl maganud? VASTUS: _____

2.12. Kas olete loengutel maganud? VASTUS: _____

2.13. Kas olete tööl olles dokumente lohakalt vormistanud? VASTUS: _____

2.14. Kas olete tööl olles klientide palveid ja probleeme ignoreerinud?

VASTUS: _____

2.15. Kas olete tööl olles enda isiklikke asju ajanud? VASTUS: _____

2.16. Kas viimati olete jätnud mõnda kohustuslikku ametiülesannet täitmata või täitsite seda hooletult käesoleval aastal? VASTUS: _____

2.17. Kas viimati olete jätnud mõnda kohustuslikku ametiülesannet täitmata või täitsite seda hooletult eelmisel 2006. aastal? VASTUS: _____

2.18. Kas jätate pidevalt kohustuslikke ametiülesandeid täitmata või teete neid hooletult?

VASTUS: _____

2.2. Kas olete kunagi ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult kasutanud relva, erivahendit või vägivalda? VASTUS: *kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon*

2.21. Kas olete kunagi ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult kasutanud relva?

VASTUS: _____

2.22. Kas olete kunagi ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult kasutanud

erivahendit? VASTUS: _____

2.23. Kas olete kunagi ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult kasutanud vägivalda?

VASTUS: _____

2.24. Kas olete viimase aasta jooksul ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult

kasutanud relva, erivahendit või vägivalda üks kord? VASTUS: _____

2.25. Kas olete viimase aasta jooksul ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult

kasutanud relva, erivahendit või vägivalda kaks korda? VASTUS: _____

2.26. Kas olete viimase aasta jooksul ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult

kasutanud relva, erivahendit või vägivalda rohkem kui kaks korda? VASTUS: _____

2.27. Kas olete ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult kasutanud relva, erivahendit

või vägivalda sellel 2007. aastal? VASTUS: _____

2.28. Kas olete ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult kasutanud relva, erivahendit

või vägivalda eelmisel 2006. aastal? VASTUS: _____

2.29. Kas olete ametialaseid ülesandeid täites ebaseaduslikult kasutanud relva, erivahendit

või vägivalda veel varem kui 2006. aastal? VASTUS: _____

2.3. Kas olete kunagi ametiülesandeid täites altkäemaksu võtnud? VASTUS: *kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon*

2.31. Kas olete altkäemaksu võtnud ühel korral? VASTUS: _____

2.32. Kas olete altkäemaksu võtnud kahel korral? VASTUS: _____

2.33. Kas olete altkäemaksu võtnud rohkem kui kaks korda? VASTUS: _____

2.34. Kas viimati olete altkäemaksu võtnud sellel 2007. aastal? VASTUS: _____

2.35. Kas viimati olete altkäemaksu võtnud eelmisel 2006. aastal? VASTUS: _____

2.36. Kas viimati olete altkäemaksu võtnud veel varem kui 2006. aastal?

VASTUS: _____

**2.4. Kas olete kunagi ametiülesandeid täites pistist võtnud? VASTUS: kui oli JAH
või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon**

2.41. Kas olete pistist võtnud ühel korral? VASTUS: _____

2.42. Kas olete pistist võtnud kahel korral? VASTUS: _____

2.43. Kas olete pistist võtnud rohkem kui kaks korda? VASTUS: _____

2.44. Kas viimati olete pistist võtnud sellel 2007. aastal? VASTUS: _____

2.45. Kas viimati olete pistist võtnud eelmisel 2006. aastal? VASTUS: _____

2.46. Kas viimati olete pistist võtnud veel varem kui 2006. aastal? VASTUS: _____

**2.5. Kas olete alati teenistuskohustusi täitnud omakasupüüdmatult? VASTUS: kui
oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon**

2.51. Kas olete tööajal kasutanud tööautot isiklikeks asjadeks? VASTUS: _____

2.52. Kas olete tööajal oma isiklike asju ajanud? VASTUS: _____

2.53. Kas olete tööajal maganud? VASTUS:_____

2.54. Kas olete altkäemaksu võtnud? VASTUS:_____

2.55. Kas olete pistise võtnud? VASTUS:_____

2.56. Kas olete töölt tööasju, -esemeid võtnud isiklikuks tarbeks? VASTUS:_____

2.6. Kas olete politseitöö kõrvalt töötanud teise tööandja juures? VASTUS: *kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon*

2.61. Kas töötate politseitöö kõrvalt teise tööandja juure praegu? VASTUS:_____

2.62. Kas töötasite politseitöö kõrvalt teise tööandja juures sel 2007. aastal?

VASTUS:_____

2.63. Kas töötasite politseitöö kõrvalt teise tööandja juures eelmisel 2006. aastal?

VASTUS:_____

2.64. Kas töötasite politseitöö kõrvalt teise tööandja juures vähem kui kuu aega?

VASTUS:_____

2.65. Kas töötasite politseitöö kõrvalt teise tööandja juures mitu kuud?

VASTUS:_____

2.66. Kas töötasite politseitöö kõrvalt teise tööandja juures pool aastat?

VASTUS:_____

2.67. Kas töötasite politseitöö kõrvalt teise tööandja juures aasta aega?

VASTUS:_____

2.68. Kas töötasite politseitöö kõrvalt teise tööandja juures rohkem kui aasta?

VASTUS: _____

2.69. Kas teise tööandja juures tegelesite ehitustööga? VASTUS: _____

2.691. Kas teise tööandja juures tegelesite tutvamisega? VASTUS: _____

2.692. Kas teise tööandja juures tegelesite haridustööga? VASTUS: _____

2.693. Kas teise tööandja juures tegelesite teadustööga? VASTUS: _____

2.694. Kas teise tööandja juures tegelesite infotehnoloogia töödega?

VASTUS: _____

2.695. Kas teise tööandja juures tegelesite luuretooga? VASTUS: _____

2.696. Kas teise tööandja juures tegelesite kaubandustööga? VASTUS: _____

2.697. Kas teise tööandja juures tegelesite teenindustööga? VASTUS: _____

2.698. Kas teise tööandja juures tegelesite logistikatööga? VASTUS: _____

2.699. Kas teise tööandja juures tegelesite turundustööga? VASTUS: _____

2.7. Kas olete politsetöös teatavaks saanud andmeid/infot jaganud kolmanda isikuga? VASTUS: *kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon*

2.71. Kas olete politsetöös teatavaks saanud operatiivandmeid kolmanda isikuga jaganud?

VASTUS: _____

2.72. Kas olete politsetöös teatavaks saanud isikuandmeid kolmanda isikuga jaganud?
VASTUS:_____

2.73. Kas olete politsetöös teatavaks saanud mõned kontaktandmed kolmanda isikuga jaganud? VASTUS:_____

2.74. Kas olete politsetöös teatavaks saanud isikute karistusandmeid kolmanda isikuga jaganud? VASTUS:_____

2.75. Kas olete politsetöös teatavaks saanud andmeid/infot jaganud kolmanda isikuga ühel korral? VASTUS:_____

2.76. Kas olete politsetöös teatavaks saanud andmeid/infot jaganud kolmanda isikuga kahel korral? VASTUS:_____

2.77. Kas olete politsetöös teatavaks saanud andmeid/infot jaganud kolmanda isikuga rohkem kui kahel korral? VASTUS:_____

2.78. Kas olete politsetöös teatavaks saanud andmeid/infot jaganud kolmanda isikuga sel 2007. aastal? VASTUS:_____

2.79. Kas olete politsetöös teatavaks saanud andmeid/infot jaganud kolmanda isikuga eelmisel 2006. aastal? VASTUS:_____

2.8.kas olete esitanud majanduslike huvide deklaratsioonis mittetäielikke või valeandmeid? VASTUS: *kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon*

2.81. Kas olete esitanud majanduslike huvide deklaratsioonis mittetäielikke või valeandmeid sel 2007. aastal? VASTUS:_____

2.82. Kas olete esitanud majanduslike huvide deklaratsioonis mittetäielikke või valeandmeid 2006. aastal? VASTUS:_____

2.83. Kas olete esitanud majanduslike huvide deklaratsioonis mittetäielikke või valeandmeid 2005. aastal? VASTUS:_____

3.3. Kas olete sõidukit ärandanud? VASTUS: kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon

3.31. Kas olete sõidukit ärandanud üks kord? VASTUS:_____

3.32. Kas olete sõidukit ärandanud kaks korda? VASTUS:_____

3.33. Kas olete sõidukit ärandanud rohkem kui kaks korda? VASTUS:_____

3.34. Kas olete sõidukit ärandanud käesoleval 2007. aastal? VASTUS:_____

3.35. Kas olete sõidukit ärandanud eelmisel 2006. aastal? VASTUS:_____

3.36. Kas olete sõidukit ärandanud veel varem kui 2006. aastal? VASTUS:_____

3.37. Kas olete sõidukit ärandanud Eesti riigi territooriumil? VASTUS:_____

3.38. Kas olete sõidukit ärandanud välismaal? VASTUS:_____

3.4. Kas olete narkootikumidega kaublenud? VASTUS: kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon

3.41. Kas olete kanepiga kaubelnud? VASTUS:_____

3.42. Kas olete heroiiniga kaubelnud? VASTUS:_____

3.43. Kas olete kokaiiniga kaubelnud? VASTUS: _____

3.44. Kas olete amfetamiiniga kaubelnud? VASTUS: _____

3.45. Kas olete LSDga kaubelnud? VASTUS: _____

3.46. Kas olete extacyga kaubelnud? VASTUS: _____

3.47. Kas olete teiste narkootikumidega kaubelnud? VASTUS: _____

3.48. Kas olete kauplenud narkootilise toimega ravimitega? VASTUS: _____

3.49. Kas olete narkootikumidega kauplenud 1 korda? VASTUS: _____

3.491. Kas olete narkootikumidegakauplenud 2 korda? VASTUS: _____

3.492. Kas olete narkootikumidega kauplenud 3 korda? VASTUS: _____

3.493. Kas olete narkootikumidega kauplenud rohkem kui 3 korda? VASTUS: _____

3.5. Kas olete narkootikume vahendanud? VASTUS: kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon

3.51. Kas olete kanepit vahendanud? VASTUS: _____

3.52. Kas olete heroini vahendanud? VASTUS: _____

3.53. Kas olete kokaiini vahendanud? VASTUS: _____

3.54. Kas olete amfetamiini vahendanud? VASTUS: _____

3.55. Kas olete LSDt vahendanud? VASTUS: _____

3.56. Kas olete extacyt vahendanud? VASTUS:_____

3.57. Kas olete teisi narkootikume vahendanud? VASTUS:_____

3.58. Kas olete vahendanud narkootilise toimega ravimeid? VASTUS:_____

3.59. Kas olete narkootikume vahendanud 1 kord? VASTUS:_____

3.591. Kas olete narkootikume vahendanud 2 korda? VASTUS:_____

3.592. Kas olete narkootikume vahendanud 3 korda? VASTUS:_____

3.593. Kas olete narkootikume vahendanud rohkem kui 3 korda? VASTUS:_____

3.6. Kas olete väljapressimisega tegelenud? VASTUS:kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon

3.61. Kas olete väljapressimisega tegelenud 1 kord? VASTUS:_____

3.62. Kas olete väljapressimisega tegelenud 2 korda? VASTUS:_____

3.63. Kas olete väljapressimisega tegelenud rohkem kui 2 korda? VASTUS:_____

3.64. Kas olete viimati väljapressimisega tegelenud käesoleval 2007. aastal?
VASTUS:_____

3.65. Kas olete viimati väljapressimisega tegelenud eelmisel 2006.aastal?
VASTUS:_____

3.66. Kas olete viimati väljapressimisega tegelenud veel varem kui 2006. aastal?
VASTUS:_____

3.7. Kas olete varastatu hoidnud? VASTUS: kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon

3.71. Kas olete varastatu hoidnud 1 kord? VASTUS: _____

3.72. Kas olete varastatu hoidnud 2 korda? VASTUS: _____

3.73. Kas olete varastatu hoidnud rohkem kui 2 korda? VASTUS: _____

3.74. Kas olete viimati varastatu hoidnud sel 2007. aastal? VASTUS: _____

3.75. Kas olete varastatu hoidnud 2006. aastal? VASTUS: _____

3.76. Kas olete varastatu hoidnud veel varem kui 2006. aastal? VASTUS: _____

3.77. Kas olete varastatu hoidnud ühikas? VASTUS: _____

3.78. Kas olete varastatu hoidnud kodus? VASTUS: _____

3.79. Kas olete varastatu tuttavate või sugulaste juures hoidnud? VASTUS: _____

3.799. Kas olete varastatud asjadega kauplenud? VASTUS: _____

3.8. Kas olete dokumente võltsinud? VASTUS: kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon

3.81. Kas olete dokumente võltsinud üks kord? VASTUS: _____

3.82. Kas olete dokumente võltsinud kaks korda? VASTUS: _____

3.83. Kas olete dokumente võltsinud rohkem kui 2 korda? VASTUS: _____

3.84. Kas olete viimati võltsinud dokumente sel 2007. aastal? VASTUS: _____

3.85. Kas olete viimati võltsinud dokumente 2006. aastal? VASTUS: _____

3.86. Kas olete viimati võltsinud dokumente enne 2006. aastat? VASTUS: _____

3.87. Kas olete võltsinud dokumenti enda jaoks? VASTUS: _____

3.88. Kas olete võltsinud dokumenti teise isiku jaoks? VASTUS: _____

3.89. Kas olete võltsinud passi? VASTUS: _____

3.891. Kas olete võltsinud ID-kaarti? VASTUS: _____

3.892. Kas olete võltsinud teist dokumenti? VASTUS: _____

3.9. Kas olete tulirelva ebaseaduslikult hoidnud? VASTUS: kui oli JAH või EI ning järgnes tugev emotsionaalne reaktsioon

3.91. Kas teil on relvaluba? VASTUS: _____

3.92. Kas Teil on isiklik relv? VASTUS: _____

3.93. Kas Te hoiate relva seaduses sätestatud korras? VASTUS: _____

3.94. Kas praegu te hoiate relva ebaseaduslikult? VASTUS: _____

3.95. Kas olete varem hoidnud relva ebaseaduslikult? VASTUS: _____

3.96. Kas hoiate või hoidsite relva ebaseaduslikult rohkem kui aasta aega?

VASTUS: _____

3.97. Kas hoiate või hoidsite ebaseaduslikult relva vähem kui aasta aega?

VASTUS: _____

3.98. Kas hoiate ebaseaduslikult relva enda kodus? VASTUS: _____

3.99. Kas hoiate ebaseaduslikult relva teises kohas? VASTUS: _____

Kaheksanda küsimuse alaküsimuste 8.14. ja 8.15 kohta vajab täpsustamist narkootikumide teema, kui isik reageerib narkootikumidega kauplemisele või nende vahendamisele. Siis sobib küsida alapunktides 3.4 ja 3.5 esitatud küsimusi.

Märkused: _____

Lõpp: :

LISA nr 3
TABELID

Katseisik nr 1

06.03.2007

1. testimine

Küsimuste nr	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Sensorid											
Rinnahingamine	10	8	9	11	6	4.5	4.5	3	1	7	2
Diafragmaalne hingamine	11	9	7	8	5.5	10	5.5	4	3	1.5	1.5
Hingamise keskmine	10.5	8.5	8	9.5	5.75	7.25	5	3.5	2	4.25	1.75
Naha galvaaniline takistus	4	5	11	10	2	6	7	8.5	1	8.5	3
Vererõhk	6.5	5	1	10	8	3.5	3.5	2	6.5	11	9
Kokku:	21	18.5	20	29.5	15.75	16.75	15.5	14	9.5	23.75	13.75

2. testimine

Küsimuste nr	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Sensorid											
Rinnahingamine	7	8	2	11	4	5	10	3	6	1	8
Diafragmaalne hingamine	6	1	11	10	3.5	3.5	9	5	7	2	8
Hingamise keskmine	6.5	4.5	6.5	10.5	3.75	4.25	9.5	4	6.5	1.5	8
Naha galvaaniline takistus	9	11	3	1	5	7	4	2	6	10	8
Vererõhk	10	1	9	11	8	2	5	7	3	4	6
Kokku:	25.5	16.5	18.5	22.5	16.75	13.25	18.5	13	15.5	15.5	22

3. testimine

Küsimuste nr \ Sensorid	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Rinnahingamine	8	3.5	3.5	1	6	7	5	10	11	2	9
Diafragmaalne hingamine	1	7	4.5	2.5	4.5	6	2.5	9	10.5	10.5	8
Hingamise keskmine	4.5	5.25	4	1.75	5.25	6.5	3.75	9.5	10.75	6.25	8.5
Naha galvaaniline takistus	6	3	9.5	7.5	5	2	7.5	4	9.5	11	1
Vererõhk	9	8	4	1	11	7	10	2	4	6	4
Kokku:	19.5	16.25	17.5	10.25	21.25	15.5	21.25	15.5	24.25	23.25	13.5

4. testimine

Küsimuste nr \ Sensorid	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Rinnahingamine	5	11	2.5	9	5	7	5	8	1	2.5	10
Diafragmaalne hingamine	1	11	4.5	9	6	3	7.5	4.5	2	10	7.5
Hingamise keskmine	3	11	3.5	9	5.5	5	6.25	6.25	1.5	6.25	8.75
Naha galvaaniline takistus	6,5	11	1,5	1,5	5	8	3	6,5	4	9	10
Vererõhk	1	11	3	8	2	10	5.5	7	9	4	5.5
Kokku:	10,5	33	8	18,5	12,5	23	14,75	19,75	14,5	19,25	24,25

LISA nr 4
TABELID

2. katseisik

13.03.2007

1. testimine

Küsimuste nr	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Sensorid											
Rinnahingamine	6	4	3	10	8.5	1	7	11	2	5	8.5
Diafragmaalne hingamine	8	11	2	10	5	6.5	4	6.5	1	3	9
Hingamise keskmine	7	7.5	2.5	10	6.75	3.75	5.5	8.75	1.5	4	8.75
Naha galvaaniline takistus	7	9	6	9	3	4	5	11	1	2	9
Vererõhk	8	2	5	6	9	7	4	11	2	2	10
Kokku:	22	18.5	13.5	25	18.75	14.75	14.5	30.75	4.5	8	27.75

2. testimine

Küsimuste nr	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sensorid										
Rinnahingamine	1	4	5	3	2	10	8	9	6	7
Diafragmaalne hingamine	1	10	8	2.5	4	1.5	6.5	6.5	5	9
Hingamise keskmine	1	7	6.5	2.75	3	5.75	7.25	7.75	5.5	8
Naha galvaaniline takistus	5	10	3	4	6	8	1	7	9	2
Vererõhk	4	3	6	7	8.5	2	8	10	1	8.5
Kokku:	10	20	15.5	13.75	17.5	15.75	16.25	24.75	15.5	18.5

3. testimine

Küsimuste nr \ Sensorid	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Rinnahingamine	4.5	7.5	6	9	1	4.5	2	3	7.5
Diafragmaalne hingamine	8	5	6.5	9	1	6.5	2	4	3
Hingamise keskmine	6.25	6.25	6.25	9	1	5.5	2	3.5	5.25
Naha galvaaniline takistus	6	8	7	9	4.5	3	2	1	4.5
Vererõhk	7.5	4	9	2.5	6	1	7.5	2.5	5
Kokku:	19.25	18.25	22.25	20.5	11.5	9.5	10.5	7	14.75

4. testimine

Küsimuste nr \ Sensorid	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Rinnahingamine	7	10	3.5	1.5	1.5	9	7	5	3.5	7
Diafragmaalne hingamine	10	9	7	3	2	8	5.5	1	4	5.5
Hingamise keskmine	8.5	9.5	5.25	2.25	1.75	8.5	6.25	3	3.75	6.25
Naha galvaaniline takistus	2	10	7	4.5	1	3	8	9	6	4.5
Vererõhk	8	10	4	6	2	1	5	3	7	9
Kokku:	18.5	29.5	16.25	12.75	4.75	12.5	19.25	15	16.75	19.75

LISA nr 5
TABELID

Katseisik nr 3

13.03.2007

1. testimine

Küsimuste nr \ Sensorid	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Rinnahingamine	1	7	5.5	2	8	3	5,5	4	9	11	10
Diafragmaalne hingamine	1	5	6	2	9	3	7	4	8	11	10
Hingamise keskmine	1	6	5.75	2	8,5	3	6.25	4	8.5	11	10
Naha galvaaniline takistus	10	4.5	8	11	9	6	7	4.5	2	3	1
Vererõhk	2.5	7	1	10	9	5	6	8	11	2.5	4
Kokku:	13.5	17.5	14.75	23	26.5	14	19.25	16.5	21.5	16.5	15

2. testimine

Küsimuste nr \ Sensorid	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Rinnahingamine	1.5	7	3.5	8	5	11	9	3.5	10	6	12	1.5
Diafragmaalne hingamine	6	12	1	7.5	3	9.5	11	4.5	9.5	2	4.5	7.5
Hingamise keskmine	3.75	9.5	2.25	7.75	4	10.25	10	4	9.75	4	8.25	4.5
Naha galvaaniline takistus	6	2	12	8	9	7	1	3	5	4	10	11
Vererõhk	6	5	2	12	1	8	4.5	7	9	3	11	10
Kokku:	15.75	16.5	16.25	27.75	14	25.25	15.5	14	23.75	11	29.25	25.5

3. testimine

Küsimuste nr \ Sensorid	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Rinnahingamine	9	5	7.5	2	10	7.5	6	4	1	3	11
Diafragmaalne hingamine	8.5	6	1	3	2	5	8.5	11	4	10	7
Hingamise keskmine	8.75	5.5	4.25	2.5	6	6.25	7.25	7.5	2.5	6.5	9
Naha galvaaniline takistus	9	11	4	1	3	10	2	7	8	6	5
Vererõhk	6.5	4	1.5	10	8	5	6.5	1.5	9	11	3
Kokku:	24.25	20.5	9.75	13.5	17	21.25	15.75	16	19.5	23.5	17